

АХЪМАД СУЛЕЙМАНОВ

ДАЙМЕХКАН НЕКЪАШ

НОХЧ-ГІАЛГІАЙН
КНИЖНИ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ГРОЗНЫЙ — 1982

АХЪМАД СУЛЕЙМАНОВ

ДАЙМЕХКАН НЕКЪАШ

[стихаш, поэмаш]

Шалинская центральная
районная БИБЛИОТЕКА
Инвентарный № 220 203

С(Чеч)
С89

Рецензент Х. Туркаев

Сулейманов А. С.

С89 Дороги Родины: Стихи, поэмы. — Гроз-
ный: Чечено-Ингушское книжное изда-
тельство, 1982. — 272 с.
1 р. 20 к.

С $\frac{70403 - 015}{M135(03) - 82}$ 46 — 82 4702010200 С(Чеч)

ВИНЧУ ЛАЪМНИЙН ИЛЛАНЧА

Кху сборнико чулоцу нохчийн поэто Сулейманов Ахьмада деххачу шерашкахь язйинчех цхьайолу стихаш, поэмаш.

Поэтан 60 шо кхачарна хьажош арахеца юбилейни кинга ю хIара.

Семачу бIаьргашца цуьнан агIонашка хьаьвенчахь — цхьабосса дика го поэтан шен чухлура синсибат а, вайн даймехкан кьонахаллех дуьзна долу васт а.

Ишта ца хила йиш а яц поэзин кинга, и бакъволчу поэтан кинга елахь: хIор а вуьззина поэт шен даймехкан хьанала меже а, винчу халкъан сема мотт а бу. Поэто дуьйцург цIенчу даггара хила деза — тIаккхий бен дешархойн дегнашка и дIакхочур дац. Амма поэтан дог мел цIена хиларх, иза шен даймехкан дагах хоттаделла дацахь — цо дуьйцучух марзо оьцур яц кхинболчу наха: цхьана готтачу гурахь дуьсур ду цо мел дуьйцург, дешархойн шуьйррачу моIаршка дIа ца кхочуш. Бакъволчу поэтан дог цIена хилла ца Iаш комаьрша а, доккха а хила деза, дерриге а халкъан дог-ойланаш, сатийсамаш шена чухудуш, шена чу уьш тарйолуьйтуш. ТIаккха хуьлу поэт — шен халкъан поэт. Иштачех ву Ахьмад Сулейманов.

Цо шен кхоллараллехь хьалхарчу муьрехь язйинчу «Безамний, шаьлтий» цIе йолчу поэме, «Маьлха-Аьзни» цIе йолчу легенде, «Ламанан шовда», «Машаран кхокха», «Даймехкан илли», «Гуьржийн йоле», «Иштта латта хьайна» бохучу стихашка вай хьаьвенча, хаало цуьнан поэзин вайн халкъан фольклораца йогIу зIе а,

цуьнан стихийн чулацам вайн заманан коьрта идеяшца бовзна хилар а. Машарехьа, интернационализмехьа, адамаллин обздангаллехьа йнллина кхойкхуш а, даймахкехьа болу безам дешархойн дегнаш чохь гиттош а ю поэтан и тайпа произведенеш, шайн цуьнан «Безаммий, шаьлтий» цле йолчу дуьххьарчу сборникехь (1967 шо) зорботьхна йолу.

Сборникана юкъяыхна поэтан цхьайолу стихаш, поэмаш хьалха дуьйна а нохчийн периодически зорбанехь араевлла свзина яра дешархошна. Ткьа уьш шайна тлехь дешархойн блаьрг сецна а, вайн прессо а шен хеннахь билгалъяьхна а яра, шайн чулацам психологически нийса, буьйцу мотт говза а болуш, дохкучу суьртийн басарш акварельни куьцехь цлена хиларна ¹.

И сборник араяьллачул тлаьхьа вайнехан литературоведенехь а, критикехь а кьобальеш тленийцра поэтан цле ².

Нохчийн воккхачу яздархочо М. Мамакаевс «Октябран салтий» цле йолчу шен очеркийн сборника тлехь (1969 шо) члагlдо: «А. Сулейманов... шен долчух кIеззигчух тоам а беш, амма шен поэтически дог-ойла лекха йолчех ву...» Вайн заманан гуллакхаш шен стихаш тлехь дуьйцучохь, шен ойланийн семалла гойтуш, цо массо агlор а башхачу поэтически говзаллица кIоргера толлу ша юьхьаралаьцна тема.

Оцу тайпшанчу амалехь ю А. Сулеймановн тлаьхьа арайовлу керла поэтически сборникаш а: «Дог дохде цле» (1968 шо), «Ламанан хьостанаш» (1971 шо).

Цаьрца а кьеггина го халкъан фольклоран бустамаш, чулацаман коьрта ойланаш вайн заманан зlaьнарш хилла лепар. Винчу халкъан амат ша схьаухьучохь поэто данма а хьалхайоккху цуьнан кьонахалла:

¹ Мамакаев М. «Поэты и современность». — «Грозненский рабочий», 1964, 20 декабрь.

² Сулаев М. «Октябро кхьеллинарг», 1968. 88—90 а.

Дерриг а дуьне ду
Къонахчун меа!
ХIара дуьне-м къонахийн
Беллаш тIехь дай --

бохуш, яздо поэта, Дагаев Валидна хъажийначу «Шуь-нехь дош» цIе йолчу стиха тIехь, дуьненан а бух къонахалла лоруш. Цундела поэтан керла сборникаш. къаьсттина «Ламанан хвостанаш», вайн исбаьхьаллин литературехь керла хазна лоруш тIейцира дешархоша а, прессо а¹.

Массо агIор А. Сулейманови поэзи теллича, гучудолу и шен эвхье сатийсамашца ерриге а вайн халкъан дог-ойланех, цуьнан коьртачу Iалашонех зIе тесна яр. И иштта хилийта ницкъ лург ду поэт шен дахарехь а данма а халкъаца цхьаьна, цуьнан бахаман кхехкачу бес-бесарчу гIуллакхашца ийна вар.

Юьртан школан директор, хъехархо, краевед, историк, этнограф, поэт, переводчик — иштта бес-бесара ю А. Сулейманови кхоллараллин агIонаш. .

Ткъа хIор а шен кхоллараллин агIонехь, шен корма-талла гойтуш, ша-тайпана долу шен хатI гучудоккху цо-

«А. Сулейманови лехажийн, Iалашонийн, цо юьхъара-лаьцначу бес-бесарчу гIуллакхийн дукхалло «юьртара эрудит» аьлла цIе яхийтина цуьнан. Цунах дагабовла оьху Нохч-IалгIайчуьнан а, кхечу Iаланашкара а историкаш», — бохуш, тоьшалла дира шен хенахь «Вечерняя Москва» газето².

Вайнехан литературин критико сема тидамбарца билгалъехира А. Сулейманови кхоллараллехь къаьстпна хаалу патриотически а, къонахаллин а пафос³.

¹ Махмаев Ж. «Даг тIера шовда». — «Ленинан некъ». 1971, 14 ноябрь, 4 а.

² «Вечерняя Москва». 1972, 7 сентябрь.

³ Туркаев Х. «Къонахаллин лакхенашка». — «Ленинан некъ». 1980, 12 ноябрь.

А. Сулейманов ша дикка вевзачара, даггара цуьнан хама беш, дозалла до шен даймохк безабеллачу цу поэтан, историкан дахарх, ша хаьржинчу гуллакхна хьанала йолчу цуьнан амалех. Вайн махкахула лелаш дукхазза чекхваьлла А. Сулейманов. Карор а ярий-те Нохч-ГалгIайчохь А. Сулейманов хилаза, цо таллаза йитина, бахархошца церан яртийн исторех лавина цо къамелаш даза йисна меттиг?

Жимачохь дуьйна а вайн мехкан аренаш толлуш дукха хьолахь Iаш лелла иза, церан тидам кIорггера бархьама а, церан хазалла юххера шен даг чу худархьама а. Ткъа иза эрна ца дайна. Шен дуьхьа хилла на Iаш А. Сулеймановс вайн махкахула шен хиллачу леларех махкана а пайда битна: цо вайнехан исторехь дуьхььара арахеина кхаа томехь йолу «Нохч-ГалгIайчуьнан топонимия». Оцу произведенийн историна гергахь болу мах хатти, вайн республикански тIаьсто дора: «Башха доккха маьйна ду цуьнан, хьалха шайн йоза а ца хилла болчу, нохчийн, галгIайн истори билгалайккхарехь. Амма кхин а шуьйра аьлча, и, ца хилча таро а йоцуш, тIех оьцуш гуллакх ду картографи а, транспорт а, связь а кхорехь»¹.

Аттачех ца хилла А. Сулеймановн кхоллараллин некъ — амма ондачех хилла.

Цхьацца кхинболчийн санна сикха ца нисделла оьрсийн матте а яьккхина, цуьнан поэзи дешархойн шуьйрачу могларшна йовзийтар а: А. Сулеймановн стихаш оьрсийн маттахь Л. Шерешевскийс йинчу переводашкахь «Симфония гор» цIе йолчу сборникехь дуьхььара араевлира 1977 шарахь. И сборник а, А. Сулеймановн хьалхарнаш санна, сиконца дIаййцира книжни туьканашкара: оьрсийн маттахь доьшучара а сезаш тIенийцира цуь-

¹ Насонов Г. «Эрудит из аула». — «Грозненский рабочий», 1972, 14 сентябрь. «Есть у вершины имя». — «Грозненский рабочий», 1975, 21 январь.

нан поэзи, и интернационалний ойланех йобттина, даггарчу абзних екаш, исбаьхьаллин басаршца кхелина хиларна ¹.

Ткъа стенах схьадовлу-те А. Сулеймановн поэзин орамаш? Даймахке болчу безамах, винчу мехкан фольклорах. Амма и иштта хилла а ца Ia. Дешархочун даге цуьнан поэзи длакхочуйтург кхин цхьаь а ду: шен мохк санна, цунна кхин а чIорIах беза вайн берриге а боккха Советски даймохк, шен нана фольклор санна, кхин а кIорггера еза цунна сийлахь оьрсийн поэзи. Оцунах доллу А. Сулеймановн поэзи массарна а гергара хетаран бахьна.

Амма оьрсийн поэзехь а къастийна ши цIе ю А. Сулеймановна массарел а хьоме хеташ: М. Лермонтов, А. Пушкин. Шен къоман поэзех а, фольклорах а санна, найда оьцу поэто шен кхолларалла кхиорехь А. Пушкинан а, М. Лермонтовн а поэзех. Делахь а царех тера яздан гIертарца а доцуш А. Сулеймановс шен поэзехь шен йолчу поэтически амале, кхечу керлачу сибате берзабо оьрсийн классикин тIелаткъам. Оцунах лаьцна яздо вайн меттигерчу литературоведо К. Гайтукаевс: «Пушкинан, Лермонтовн кхоллараллин башхаллаш шен кепе ерзорца А. Сулеймановс дикка шордо нохчийн поэзин идейно-исбаьхьаллин дозанаш, керлачу басаршца, керлачу озаца иза кхин а хьалдолуш еш, керлачу ойланнийн а, синхьегамнийн а битамашца кхин дIа а нза кIаргьеш» ².

Оцо а тIечIагIдо А. Сулеймановн поэзи нохчийн исбаьхьаллин литературехь ша-тайпана, къеггинчех йолу цхьа агIо хилар.

¹ Сулаев М. «Голос сердца». — «Грозненский рабочий», 1978, 25 март.

² Гайтукаев К. «Традиции А. С. Пушкина и М. Ю. Лермонтова в лирике А. Сулейманова». — «Вопросы литературных связей». Т. VIII. Грозный, 1979, 121—137 а.

Поэтан воккхаллин хан глеметте кхаьчна, поэтан дог
къона ду: вай теша цо тIаьхьалонгахь а вайн къоман
культурехь кхин а керла хазнаш гучуйохург хиларх.

М. Сулаев

СТИХАШ

Поэтан воккхаллин хан глеметте кхаьчна, поэтан дог
къона ду: вай теша цо тIаьхьалонгахь а вайн къоман
культурехь кхин а керла хазнаш гучуйохург хиларх.

М. Сулаев

СТИХАШ

**Даймахкера безам гайта,
Доттагий, аш таро луо!
Цуьнан дуьхьа муха ве́ха,
Муха ле ас гойтур ду!**

БЕРД

Яйра суна
Тулгеш етташ кјордо —
Карзахбуьйлуш,
Бердах летайо.
Цкѡа а бац и
Цуьнца кѡийса кјордош.
Хетте а берд
Даим лаьтташ го.

Нацкѡарбуьйлуш,
Шен ницкѡ алсамбохуш,
Цуо чухоьхку
Тулгийн буьрса бја.
Бердах кхетий,
Тулгеш, ницкѡ а бухий,
Йоьлху генна,
Хјордан ара дја...

Сийлахь Даймохк!
Иштта латта хѡайна!
Бердал чјогја,
Тулгеш еттарх хѡайх!
Хийла доккха, буьрса
Дарц ахь лайна.
Чјогја латта,
Машар ларбеш вайн!

ШУЪНЕХЪ ДОШ

(Дагаев Валиде)

«Къонаха мила ву?
И меллалц всаха?» —
Хавттира ахъ соьга
Шуънехъ Іаш вай.
— Дерриг а дуъне ду
Къонахчун меха!
ХІар дуъне-м къонахийн
Белшаш тІехъ дай!

Ламанца дин лелац,
Ца хилча ленаш,
Уьш кхачаделлачохъ
Соцуш бу дин...
Иштта бу къонахий,
ХІар дуъне латтош.
Къонахий дІабевлча —
Духур ду и!

Къонаха — дахаран
Синпхенийн мерз бу!
Къонаха — дуъненан
ГІайгІанийн шад!
Цо ларйо дахаре
Вайн йолу марзо!
Къонаха — пха кхосса
Дуъйлина Іад!

Къонаха всхийца
Даймехкан сийнна,
Даймехкан сий лардеш,
Вала и ле!
Ле иза, кхин ваха
Ца лууш санна,
Ленвоцчу сийлалле
Кховдасш цѣ!

Ца лууш ца ле и
Вайначул ваха,
И вайна, махкана
Хьалхара ле.
ХІар дуьне мел деха,
Къонахий бежа:
Южалло лийр йоцчу
Сийлалле хьош!

Терзан тѣ ца дуьллу
Цо деший, даьхний
Халонехь хадочохь
Хьуьнаран мах.
Ах дуьне мах болу
Шен корта буьллу,
Вайн маршо ларьечохь
СагІа до шех.

Къонахийн собар ду
Лекха лам баккхал,
Собар ду сов доккха,
Кхача ца луш!
Къонахийн и собар
Кхачийча-м, боккьал,
ХІар маьлхан вайн дуьне
Духур ма ду!

Дуьнеан машарна
Гароллехь лавтташ,
Сийлаллин таж ма ю
Церан само!
Кьонахийн само
Артъяллачу меттехь
МостагI ву кийча Iаш
Дуьне дохо!

Той кхолуш хIоттаде
Боцарна гIанташ!
Дийначел дийна бу!
Вайца бу уьш!
Кьонахийн сий хуьлда!
ГIовтга вай кIентий,
Хьакь доллу сий, хастам
Царна а луш!

Кьийсамна хьалха бу
Байракхан суьртахь,
Лийр йоцчу сийлалле
Шавш дуьгуш вай...
Дерриг а халкъаша
ГIулч туьйсу бертахь,
Доьлху уьш ирс долчу
Хьалхенга шайн!

«Кьонаха мила ву?
И меллалц вежа?» —
Хавттира ахь соьга,
Шуьнехь Iаш вай.
— Дерриг а дуьне ду
Кьонахчун межа!
ХIар дуьне-м кьонахийн
Белшаш тIехь дай!

ЛОЙША СУНА

Лойша суна шийла шовда,
Амма цѣна шовда ло!
Адмийн дегнаш чуъра мекха
Дѣаяьккхина цѣандийр ду.

Лойша суна, безам лойша,
Амма сирла безам ло!
Дерриг халкъаш, барт цхьаъ бина,
Бертахъ даха ховшор ду.

Лойша суна сийна стигал,
Амма цѣна стигал ло!
Хѣай адамаш! Лѣьттахъ, стиглахъ
Ас машар дѣахоттор бу!

Лойша суна, аш ирс лойша,
Дуьненнал ирс суна ло!
Сайна найда цунах ца беш,
Шуна ас и дѣалур ду!

Даймахкера безам гайта,
Доттагѣий, аш таро ло!
Цуьнан дуьхьа муха веа,
Муха ле ас гойтур ду!..

МАШАРАН КХОКХА

Гуьйранна а и бекаш бу: «кху-кху!»
Суьйранна а и бекаш бу: «кху-кху!»
Глоттий, и сан коре боглу,
Шена кор дIаделла боху:
Шена кор дIаделла боху: «кху-кху!»

— Чубола, сан хьоме кхокха: «кху-кху!»
Дийца соьга, стенна кхойкху: «кху-кху!»
Чубоглу и тIема болий,
Охьхоу сан белш тIе болий,
Охьхоу сан белш тIе болий: «кху-кху!»

— Ялташ лаятта кан базбелла: «кху-кху!»
Зазадаьккхина бошмаш евла: «кху-кху!»
Вайн бераш ду ловзуш, доьлуш,
Шайн ирсо сов даккхийдедеш,
Шайн ирсо сов даккхийдедеш: «кху-кху!»

Глоттий, кхокха араболу: «кху-кху!»
— Марша Гойла! — соьга олу: «кху-кху!»
— Марша Гойла, машаран кхокха!
Марша лела, машар кхайкхош!
Марша лела, машар кхайкхош: «кху-кху!»

Герзаш ахь дIадаха ала: «кху-кху!»
Хьаштийн Гирсаш сов бе ала: «кху-кху!»
Ала стигла екхна йита!

Ала маърша вай дахийта,
Ала маърша вай дахийта! «Кху-кху!»

Марша гЮйла, машаран кхокха!
Марша лела, машар кхайкхош!
Марша лела, машар кхайкхош: «кху-кху!»

ДАЙМАХКАХ ИЛЛИ

(Гамзатов Расулах тардеш)

Массо а суьйранна,
Тхан беша долий,
Хьозано юх-юха
Льькху цхьа йиш...
Карара сайн кьолам^а
Охьа а буьллий,
Ладуглу ас, хлуттуш
Блаьргаш чу хиш,

Цкьа а цу эшаран
Дош а ца кхета,
Мел члогла ойлаеш,
Ладегларх ас.
Амма цхьа ша-тайпа
Гергара хета
Сан дагна, ца клордош,
Цу иллин аз.

— Алахьа, хлай хьоза,
Юх-юха боху
Хьан хьоме и илли
Хлун илли ду?
Хьан даим и лекха
Дог хлунда доглу,
Суна а и хлунда
Ца клордадо?

Хьозано, ладоьгІна,
Элира доцца:
— Сийлахьчу Даймахках
И илли ду.
Даймехкан иллига
Шен безам боцург
Ша винчу махкаца
Зе йоцуш ву.

ДОТТАГІАША СОЬГА БОХУ

ДоттагІаша соьга боху:
«Ахь седарчий дагардо,
Волуш санна церан хехо,
Даим чІогІа терго йо.

ХІор седанан хьесап латтош,
Ахь иллешкахь дуьйцу уьш.
Лаамза цхьаь божахь лаьтта,
Берах вольху, цкьа а ца туьйш!..»

ХІун дер тІаккха? Берах тарлой,
Седа божахь, вольху со.
Охьбоьжначун метта керла
Ас сайн седа латабо...

Стиглара шен седа байнарг
Хьажал шена сан даг чу —
Стиглахь боцуш, ас латийнарг
Сан стихашкахь карор бу.

ДоттагІаша боху соьга:
«Ахь беттаса хестадо.
ХІунда ву хьо цунах хьоьгуш?
Алахьа, и хІунда ду?

Беттаса схьакхета хьелахь,
Буйьса юлу хьан даг чу.
БІаьста, гурахь, Іаьнан шелехь
Хьо баттана хадеш ву!»

Хіун дер тіаккха? Даим батте
Хьуьйсу берриг мехкарий.
Сел доккхачу Нана-Лаьттахь
Сайга хьоьжург ца карий!

Беттаса схьакхета хьелахь,
Шуна сайн дог латор ду.
Мехкарашна н догийла,
Бутт кхетталца, серло луш!

ДоттагІаша боху соьга:
«Ахь олхазарш хестадо,
Диттийн гаьннаш мерзех локкхуш,
Ахь олхазарш декадо...»

Хіун дер тіаккха? Зарзар-хьоза,
Бенах тилла, діалакьахь,
Сан пондаран мерзаш озош,
Иллига ладогІалахь!

Олхазарийн иллийн аьзнаш,
Сайн стихашкахь гулдина,
Шун дегнашна дукха дезнарг
Ас шуна діадиллина!

ДоттагІаша боху соьга:
«Хьан илleshкахь шовданаш,
Чахчарешкахь лаьтта оьгуш,
Хіорд баржолла шорта ду!

Реза дац тхо, поэт, хьоьца
Дуьне даггал йоккха це
Діайойур ю, шовда хецахь
Хьан илleshа цунна тіе!»

Хіун дер тіаккха? Шийла шовда
Лекьна меттиг Іотталахь,

Эвхъаза сан даг чу кховдий,
Хъайн хьогалла яйалахъ!

Доттагаша соьга олу:
«Хьо даима воьлхуш ву.
Кхача ца ло хъан духдуйлу
Сирла бляьрхиш? И хIун ду?»

ХIун дер тIаккха? Ляьттан дегIах
Хинцаь яккхий чевнаш ю.
Ас цу чевнийн даьIнаш лайна,
Сайн бляьрхишна юьлуш ву.

Сан бляьрхиш дац ляьтта оьгурш —
Латта дендеш оьгу хIу!
Зезагаш ду цIарах догуш:
Уьш сан бляьрхих кхийна ду!

Доттагаша олу соьга:
«Хъан иллешкахъ малх ма бу,
Ца хилча а стиглахъ кьегаш?
Илланча, и муха ду?..»

ХIун дер тIаккха? Цу мархаша
Наггахъ малх а ма хьулбо.
Малх ца хилча (ойла ейша).
Кху дуьненах вай хIун до?

Малх бу даим сан иллешкахъ.
И кхоларна кхоьру со.
Тахна сирла и хьоьжжушехъ,
Вон гIан-набарш суна го...

Гьяьржа талу, дIаьвше алу,
Стигла ягош, кхулу малх!
ХIай адамаш. орцахдовла!
ХIаллакье вай гIеман чалх!

Лепийтийша и седарчий!
Лепийтийша беттаса!
Чов хилла вайн Дуьне карчахъ,
Духу ирсе сатийсар!

Декийтийша сирла шозда,
Декийтийша олхасарш!
Же! Машаран байракх кьовла,
Кьовла ч!ог!а буйна аш!

* * *

(Коммунист Муса Джалилан безамна)

Цийх, царах
Ша чекх а даьлла,
Хьан илли
Даймахка кхечи,
Чалтач, диг
Ницкъ боцуш хилла,
Царшинна
Хьарчийна марчо.

Иллешкахь
Хьан дог ду догуш,
Тхуна луш
Бешерийн серло.
Хор хьарках
Цийн тладмаш оьгу —
Замано тхуна
Ца хердеш.

Чалтачан
Ницкъ ма ца кхаьчна
Илли диэн
ПаргIато кхайкхон!
Даймехкан
Хьо кура леча,
Хьо хестош,
Эшарш ю локхуш!

Южаллел
Ницкъ болуш хилла,
Коммунист-бѣаьхо,
Хъан безам!
Ахъ аьлла
Цийх дуьзна илли
Дерриг а
Дуьненна хезна!

Моабит —
Набахтин чѣагѣо
Йохош, хъан
Илли чекхдаьлла!
Даймехкан
Хъо Турпал агѣо,
Чалтач а
Хъох инзарваьлла!

Иовсаро
Хъуна диг ирдеш,
Хъо хилла
Яздеш са паргѣат.
Болатах,
Деших дош дуттуш,
Гѣкхаччалц
Южаллин марха!

Халонехъ
Газан лан Гамош,
Хъан иллеш
Байракхехъ гѣуьтту.
Доьналлин
Мах цара хадош,
Чѣогѣаллин
Масална хѣуьтту!

Тахна а
Хіордал дехъара
Талорхой бу
Герзаш хъедеш.
Шайн коьртехъ
Хъекъал делхъара,
Бара уьш
Машаре боьрзур!

Беллачийн,
Байинчийн кешнаш
Мел хир ду?
Барам-чот йоцуш!
Вай ма ду
Машарах тешна!
Талорхойн
Хъекъал ду доца!

Хета: хъан
Са тІома долиь,
Деттало
Массеран корах!
«Адамаш!
Само е!» — олий,
Кхойкху хьо
Трибунаш тІера!

Хъан иллин
МогІанаш, дешнаш,
Машаран
Кхокхарчий хилла,
Маьршачу
Халкъех а тешна,
Кхойкхийца
Шаьш тІома девлла!

Харцонна
Корта ца тeлo,
Iами ахь.
Турпал илланча!
Тхо лаьттар,
Тхаьш са мел доьлу,
Сужде ахь
Корта билличу!

Хьо веца
Дийначел дийна!
Беллачийн
Чoьтeхь а воцуш!
Коммунист-
Блаьхо, хьан сийнна
Ас стихаш-кхокхарчий
Хoьцy!

МА ДОХКОВАЪЛЛА СО

Ницкъ болчо гIело еш
Шел эшначунна,
Кхерстара сан дегIехъ
Нийсонан цIе.
Харцонах чекхдолий,^{*}
Тобнан хIоъ санна,
Ма кхочура сан дош
Бакъонна тIе...

Ма дохковаълла со,
Ма дохковаълла!
ДIаала деззачохъ
Цкъа дош ца аьлла!
Тобллачо гIийланиг
Харцонца хийзош,
Бсхказа ца вуьтуш,
Ницкъаца кийзош...
Ма дохковаълла со,
Ма дохковаълла!
ДIаала деззачохъ
Цкъа дош ца аьлла!

ГIуллакхаш дина ас
Сайл гIийлачарна:
ТIехаа дин белла,
Делла ас герз.
Сайх дийца хастаме
Дош дуьтуш царна,

Комаьршо хестаси,
Бекийна мерз...

Ма дохковаьлла со,
Ма дохковаьлла!
Клеззигчу хIуман тIехь
Цкъа осалваьлла.
Цкъа, чIогIа гIо эшна
Суо волчу веьнарг,
Тергал и дIа ца веш,
Вухаверзорна.
Ма дохковаьлла со,
Ма дохковаьлла,
Клеззигчу хIуман тIехь
Цкъа осалваьлла!

Адамийн хьашташна
Iуьйранца гIоттий,
Малх кхетале хьалха
Воьдура со,
ГIуллакх дар ца хилча,
Хуьлуш син гатто,
Со вецаш дIадаха
Сан кхузткъа шо.

Ма дохковаьлла со,
Ма дохковаьлла,
Цкъа цхьаннан гIуллакхна
Ара ца ваьлла.
Цу дийнахь сан ирс сох
ТIехтилла, дайра,
Синтем цуо дIабахьар
Гуш дара шера...
Ма дохковаьлла со,
Ма дохковаьлла,

Цкъа цхьаннан г'уллакхна
Ара ца ваьлла!

Дуьххъара сан безам
Меттаха болуш,
Сил езаш къастийна
Йо! яра сан.
Малхо и де санна,
Сан дахар кхолуш
Йолу йо! лаъара
Кест-кеста ган...

Ма дохковаьлла со,
Ма дохковаьлла,
Сил езаш йолчуьнга
Сонта дош аьлла.
Мел бехказвийларх, и
Ца тайра соьна,
Безамна бекхам беш,
Соьца ч'ир ийци...
Ма дохковаьлла со,
Ма дохковаьлла,
Сил езаш йолчуьнга
Сонта дош аьлла!

Ма дохковаьлла со,
Ма дохковаьлла,
Д'лаала деззачохь
Цкъа дош ца аьлла!
К'лезигчу х'уман т'сахь
Цкъа осалваьлла!
Цхьалхха цкъа малхана
Дуьхьал ца ваьлла!
Сил езаш йолчуьнга
Сонта дош аьлла!

Ма доховаьлла со,
Ма доховаьлла,
Сил езаш йолчуьнга
Сонта дош аьлла!..

ЛАМАНАН ХЬОСТАНАШ

Хьатвеллачо малал шайна
Тхо, ламанан хьостанаш!
Тхуна дерриг дуьне дайна,
Ца гелделла, кхирстина. •

Шан лам тiera тхо схьадевлла,
Халла ара кхаьчна тхо.
Хийла хан ю цiera девлла,
Лома боьдуш некъ ца го.

Некъ бац ломах ирах боьрзуш, —
Иза-м иштта хилла дай!
Тхан хиш ма ду чомсхь, мерза, —
Хьогалла дIаяйъа шайн!

Ламанхочун амал санна,
Онда хуьлда аьтту куьг!
Хуьлда комаьршонах дуьзна,
Доттагла, хьан аьрруниг!

Цу шаьлтанан диттал чIогIа
Ира хуьлда маргIал мотт!
Цунах вай дош ала догIу:
Мотт ца луьйчохь вай хIун до?

Хезний шуна: Ломахь ютту
ЧIагIонна и лекха бIов:
Бухахь — шуьйра,

Лакхахь — готга,
Тахна а и чlogla тов!

Хезний хьуна: ширчу пхьеро
Муха бина блявнан го?
Хьоккхуш, шарбеш хlора кхера
Биллина шен метта цо.

Хьан дош хир ду дешийн меха,
Ахь са диллахь цунна чу!
Даим дагах кхеташ нехан,
Блешарахь и дехар ду!

Шен дешан да воцуш мел верг
Куйнан да вац хьуна шен!
Даим сема латгаде лерг,
Бляьрг а сирла латтабе!

Хьалха хьажа, цкъа ког боккхуш,
Тlаьхьа хьажий, ала дош,
Ойла елахь, шаьлта йоккхуш.
Дош олучохь — кхузза сш!

Тогпан дашший, говза дошший
Дайша нийсса лерина.
Шаьлтане ца хададелларг,
Дайша дашца дерина.

Бахам байна меттиг хилахь,
Ма хеталахь цкъа а къен.
Къен ву хьуна сий, эхь дайнарг,
Наьlалт хуьлда дена шен!

Ен бухахь дерг lайганий бен,
Кlежтийсарх цо, хуур дац.
Воьлуш дийцарх, дагахь дерг шен
Кlиллочо хоуйтур дац!

Басех хахкабелла кхера,
Буххе кхаччалц, сокур бѣц.
Къерачу къуьнан куьйгаш тѣра
Эхь Органе цѣанлур дац!

Кѣлло стагах хьакъ ду кхарда,
Массанхьа — чохь, урамехь.
Хьайн сий жимчохь дуьйна ларде,
Бедар — цѣна йоллушехь.

Дикчу динахь араваьлларг
Кхочу тойне я тѣам тѣе.
Вир тѣе хьѣна аравалахь —
Вир дежачу баьлаш тѣе.

Аьрру куьйга кад а лаций,
Дуьхьалвала хьешана.
Аьтту буйна тур а эций,
Вала дуьхьал мостагѣна!

Дегѣхь ницкъ сов болчу цхьамма,
Ша санна, цхьаь эшаво.
Хьекьал долчо, гѣортахь жимма,
Эзарнах а хѣоз ма бо.

Гома дечиг-м нисъен ярий,
Хьаькхчи ирчу дагарца!
Ткъа йовдалниг, витахь даррехь,
Ша коша дѣавиллалца!

Бѣгѣанган дог кийрахь лелош,
Болат-шаьлта йоьхкучул,
Дог болатан хилар тоьлу,
Шаьлта дечган тоьлу цул!

...Хьагвеллачо малал шайна
Тхо, ламанан хьостанаш!

Тхуна дерриг дуьне дайна.
Ца гелделла, кхирстина.

Шан лам тIера тхо схьадевлла,
Халла ара кхаьчна тхо.
Хийла хан ю цIера девлла,
ЦIехьа боьдуш некъ ца го.

Некъ бац ломах ирах боьрзуш, —
Иза-м иштта хилла дай!
Тхан хиш ма ду чомехъ, мерза, —
Хьогалла дIаяйIа шайн!

* * *

Лекхчу ножана
Хьоькху мох ца эшна,
Ма ца эшна
Кьонахчунна ала дош.
Кьера кьу, хьоь
Даьхний дала тешнехь,
Доху хьоьга:
Долчу дега д'ало уьш!

Цхьана стагах
Б'о ца кхоллабелла,
Цхьана т'улгах
Ма ца йоттаелла б'ов.
Цхьаь бен доцчу
Сил мерза х'ун хилла?
Сингаттамо хьаьшна велахь,
Долу сов.

Даймохк вайна
Цхьаь бен ма ца белла,
Да-нана а
Х'ора стеган цхьацца ду.
Даймахкана, дена
Ямарт хиллехь,
Х'ай декъазниг,
Хьуна латта хьарам ду.

Цхъана стагна
Дага цхъа дог делла,
Цхъамма шен дог
Дуьненна а дагадо.
Сан доттагIа,
Ирсан даржехъ хиллехъ,
Хъайн Даймехкан,
Халкъан дуьхъа вогу хьо.

Дас хестийна дин,
Хаьхкича, хьалха
Ма ца баьлла
Кхечу кIентийн дикчу дойл.
Вочу йоIа
Дареш духарх кхолха,
Нанас хесторх,
Марехъ йоцуш йисна кIел.

Цкъа тоьхна шад
Тоьъна дикчу динна,
Масех дийнахъ
Бан дезнехъ а бежа некъ.
Цкъа аьлча а тоьъна
Дерриг дуьненна
Хьекъале дош,
ТIаьхъа хIоттош дерриг халкъ.

Тешнабехках вай,
КIентий, лардойла,
Лардойла вай
Ямарт волчу доттагIчух.
Тешнабехк а
Тешам боцчух гIойла,
Церан кертахъ долийла
Ниттийн доккха къух.

Ма хьобгийла
Даймахках вай, кӀентий,
Винчу махкахь ваха,
Вала дац хала.
Охьадахкалаш,
Оьшуш хилахь, гӀовттий,
Майра кортош
ПаргӀатонан васхала.

КӀилло наха
Эрна лело куйнаш,
Вай дуьсийла
Уьш дӀатахка боцуш дай
Кьерачу кьуша,
Харц мел кхуьйлу дуйнаш,
Хезначарна маршо хуьлуш,
ГӀолда шайх.

Ка йоцу тӀом
Вайн бӀаьрга ма гойла,
Ка йоцу тӀом --
Цхьа барт боцу доьзал бу.
Цу доьзалан да
Хир ма ву гӀийла,
Дийна мел ву
И юьхьӀаьржа лаьттар ву.

Яхь йолу кӀант —
Берриг мехкан гӀала,
Ткъа яхь йоцург —
Махкана а бала бу.
Оьзда йол ю
Махкана а сийлахь,
Оьзда йоцчо
Мехкан сий а дойьур ду.

ФРОНТОВИКАН КЕХАТ

*(Гайсуркаев Мохьмадан, Шумов Александр
доттагІаллин безамна)*

1

Салам-маршал
Ду хьоь, доттагІ!
Хан декъала
Хуьлда хьан.
Хьо вицвелла
Со Іа моттахь,
Ма харц хир ву
ТІаккха хьо!
МостагІий ас
Бицба мега
(Жоьжахата
ГІолда уьш!).
ДоттагІий бу
Даим дагахь,
Дийнахь, буса
Биц ца луш...

2

ДагадогІий
Хьуна, доттагІ,
«Н-ски Лакхе»
Схьайоккхуш,
Фашисташна
Вай тІелетта,
БІаьнна хьалха
Хьо волуш?

Цийх, декъеххий
Некъ а буьллуш,
Приказ кхочуш
Дира вай.
Бле шарахъ а
Цигахъ хилларг
Таьхьенаша-м
Дуьйцур дай!
«Говтта, майра
Клентий! Лата!
Велларг — глзот
Хир ву шух!
Лакха зурма,
Тоха вата!
Югта, тоха
Тобнан бух!»

3

Хьо вара и
Омра динарг,
Тур даьккхина
Баттара,
Цларах терчу
Расха динахъ
Іаьз-Іаьз¹ хилла
Глъттинарг!
Хьуна клелахъ
Расха гила
Собар дайна
Терсара,
Жимма шен урх
Хецна хилахъ,
Тіома бала
Гертара.

¹ Іаьз-Іаьз — демон.

Оърсийн «ура»,
Цѣн байраккхий
Дара хьалха
Вай дуьгуш.
Толамаш а
Бара баккхий
Вайн мостагій
Блаьрга гуш.

4

Лаьхкира вай,
Халлакбира
Делан, халкъийн
Мостагій.
Дуьненна а
Блаьрга гира
Коммунисташ —
Къонахий!
Ирча дара
Теман денош,
Доккха Іазап
Лайра вай.
Росси арахъ
Ций а Іанош,
ДІахІиттира
Мехкан дай...
Оърсийн Іаьнах
И кІайн марчо
Фашисташна
Хилира.
Уьш марчонна
Юкье хьарчош
Вай а дакъа
Лсцира.
Еза нана

Санна, чога
Халкьо даймохк
Ларбира.
Безам-тешам —
Тоьхна дога —
Дара вайна
Го динарг!
Оьрсийн клентий —
Майра салтий —
Бронебойни
Снарядш!
Царна аьрру
Агюр хлуьттуш,
Вайнах бара
Темаш беш.

5

Деших догуш,
Хьан некха тлехь
Совгаташ ду —
Безза мохь!
Сел буьрсачу
Хьайн некъа тлехь
Атта де
Ца лехна ахь.
Накха буьзна
Шийтта орден,
Масех дашон
Медаль хьан,
Яьхна хилар
Даймохк ларбеш,
Кегирхой бу
Лоруш, ган.
ДоттагI, гIалин
Урам хадош
Хьо чекхволуш,

Кегий нах,
Хьо вевзина,
Массо Iадош,
Хьуна некъ луш,
Севциа, бах.
Исс Iожаллех
ТIехяьल्लीца
Хьан совIатийн
ХIора грамм.
БIе шо даьлчи
Хир ду дуьйцуш,
Хезначарна
Хуьлуш там.

6

...Шира чевнаш
Меттахйовлий,
Наггахь цара
Хьавзаво...
Ткье пхийтта шо
ДIа ма даьллий?
ХIеттеь ирча
ГIенаш го:
ГIенах го суо
ТIам тIехь лиеташ,
Гонах кхерста
Iожалла...
Стигла кеглуш
Санна хета,
Латта Iуьллу
Чов хилла.
Чов хилла хIар
Дуьне керчаш
Хийла гина
ГIан-набарш,
Догуш,

Жоьжахатан кхерчахь.
Хетий хьуна
И забар?!
Ган а хадош,
Самаволий
Кхин ца вуьжуш,
Хуьлу са.
«Самах хьо ма гойла!» —
Олий,
Іуьйранна
Давуьжу со...

7

«Дийца, ваша,
Хьайна дайнарг», —
Олий, богІу
Дешархой.
Дийциннарг
ДІаяздой шайна,
ДІабольху со
Декъал вой.
СовгІаташ ло
Цара суна,
Дезчу Денца
Декъалво.
Хено и де
Даккхарх гена,
Цуьнан маІна
Дай ца ло.

Дуьйцуш санна,
Атта ма дац
Довха даш
ТІедеттачохь!
Къуьйсучохь бен

Толам хилац —
Кіентий ційла
Керчачохъ.
Таъхъенашна
Хуур дена
Хъуьнарш муха
Хилла вайн.
Турпалалли
Масалш шеца
Діахъош
Ма ца хилла дайн!

8

Гонах хъаъжча,
Воккхаве со,
Берийн ирсах воккхаве,
Беркат, машар,
Паргіато го,
Шовзткъа шо а
Кхачале!
Тіеман денош
Буърса дара —
Тахна стигла
Маърша го.
Маракъовлуш,
Кху Толаман
Денна ас хьо
Декъал во!
Вайн берашна
Цкъа ма гойла
Даишна гина
Ирча де,
Вайн берашна
Ма хезийла
Вайн лергашна
Хезна дерг!

Кхерам туьйсу
 Хабарш хеза
 ХIурдал
 Дехъара схъа...
 Бац уьш шайн кхерч
 Богуш ганза,
 Я гинарг —
 Дицделла Ia?!
 Дерриг зулам
 Лелош еца
 ХIурдал дехъара
 США...

Ямартло цуо
 Гулйо шеца, —
 ХIаллак хила
 Хъаьхна ша...
 Теман харжаш
 ХIора шарна
 Иттазза совйоху
 Цуо.

Гонах хъаьжчи
 Шена гарна,
 Цен бос оьцуш
 Дуьнено...
 Цхъа а бос а
 Ца тов царна,
 Цен хилахъ-м и
 Муххале!
 Халкъийн бакьо
 Яйинчарна
 Бакьо хъан ло
 Вайна лизн?!
 Чот юй тIам тIехъ
 Беллачеран?
 ДIабихъначийн

Мацалло?
Ца ца бахкан
Бевларш цѣра?
Уьш вайга
Ца багарло!
Вайн махкахь яц
Цхьа а меттиг
Доцуш
Беллачеран каш.
Ницкъ бац церан
Денлуш, гловттан,
Вайна тоьшалла а
Деш!
Уггар майра
Кѣнтий белла,
Белла оьзда
Мехкарий.
Чот яц
Беллачеран кьоблла,
Байначийн а
Чот ярий?
Нускалш, наной
Гловттаьхара,
Олуш
Харцо кьарьен мохь.
Тѣмна герзаш
Дихкинчарна
Дахар гатдеш
Дуьненчохь!

10

Кѣнтий кхиъна,
Паргѣатваьлла,
Ву со далла
Хастам беш.

Зудбераш а
Арадевлла,
Шаьшна
Діатарбелла уьш.
Массо кІант а
Дешна ваьлла,
Балха-новкъа
ХІиттина.
Цхьаболчеран
Довзалш хилла,
Цхьаь ву ялон
ГІаьттина...
СхьадогІу шотт
Текхачале,
Цуо а нускал
Даладо.
Вола, доттагІ,
Ма хьегаве,
Оццул везаш
Хилча хьо!
ВогІур ву, вац
Хаац суна,
Ца вагІахь а
Хьуна гІант
ХІоттийна хир
Ду хьан сийнна,
Даим тхьамда
Хилла кІант!
Хьо суо волчу
Варе хьоьжуш,
Бустийна ас
Курша ка.
Толаман Де
Даздан гІоттуш,
Мер бу вайша
Цхьацца кад.

Оьрсийн сирла
Кьаркьа кхузахь
Волгнийн хил а
Шорта ду.
Вайша яккхий
Тьонаш юзахь —
Боглучарнаь
Товар ду!
Вай кьахьегна.
Вайгахь шортга
Сискал-туьхий
Долуш ду.
Колхозера
Гурахь керта
Лаьнна тоьал
Оьзна чу.
Лаахь вайша,
Талла вахна,
Сактьоруш хан
Токхур ю:
Орцал тлехьа
Ваьлла тоьхна,
Дахьар вайша
Доккха лу.

11

Той ду вайгахь.
Кхаьчна соьга
Ца ладаллал
Доккха зовкх.
Цхьаннаь стагах
Вац со хьогьуш.
Вонал дика
Атта лов.
Вола, хьайца

Довзал балош,
Диекѡа тхѡѡца
Ирсан той.
Толаман Де,
Ловзар кхѡла,
Хохкуѡйту ас
Маса доѡ.
«Хѡуна!» — аѡлла,
Йѡра берзош,
Кечбина ас
Расха дин:
Іаѡржа верта,
Дѡра герзаш
Дѡлчу клантехъ
Тѡвр бу и!
Кіудал тарлуш
Хѡехан маІа
Ас хѡуна
Кечѡѡтина.
Тхан ціѡѡнан неІ,
Дѡган неІарш
Ю хѡуна діѡѡиллина!

12

Ма хѡѡгавс!
Вола, дѡттагІ,
Хѡѡѡца доѡзал
Балабе!
Вѡйн бераш ду
Хіѡтта дезаш
Дѡѡх ѡѡсинчу
Бѡѡракх клел!

КІАНТ ВИНЧУ ТОЙНЕХЪ

(2 январь 1962 шо.)

Иштта ю-кх вайн зама:
Шен ненан кийрахъ
Бер Іуьллу, бовзаза
Дахаран чемаш.
Глаккха а лобру и
Кханенан чобгехъ,
Яккхийчу планашкахъ.
Бац иза тамаш!

Цундела со воллу
Тховса винчуьнга
Даггара къамел дан
Цхьа ткъех шо хьалха!
Со теша: хІар къамел
Кхочур ду цуьнга,
Гуш долчо сан мотт а
Лобйтур бац шалха.

Муслим, хьо готтачу
Аганахъ Іуьллу,
Аганал сов дуьне
Кхин дац а моттуш.
Дуьне-м ткъа дуьненал
Арахъ а хилла —
Кхачалур ша доцуш,
Некъ барх ма-хетта.

Къайленаш юйцучех
Ахь со ма лара:
Тахнено хъан сирла
Хиндерг схьадуьйцу.
Сов сирла хъан дахар
Гуш ду ма-дарра.
Цуьнга длакхача некъ
Бисна хъан боца.

Массо а хIуман тIехь
Сайл сов а хеташ,
Къамел до мотт леп а
Валазчу хьовга...
Хир ву хьо сол ирсе,
Хир ву сол кхеташ.
Сан дай сох хьегна бах, —
Со хьох а хьовгу!

Заманах чекхъхьаьжча,
Кхнъна а ваьлла,
Космосе хьо воьдуш
Сурт хIуьтту суна.
Тахна сан ойлано
Лоцуш дерг халла,
Шун хенахь бен доцург
Хир ду-кх и хьуна!

Шовзткъе диъ шара чохь
Теси́ра юьстах
Эзарнаш шерашкахь
Мел хьегна бала.
Ткъа шо! И хIумма а яц,
Яханчух юстахь!
Цу хенахь хIуттур ю
Коммуна́н гIала!

Айдича ткъа шеран
Заманан пардо,
Ша-тайпа дахар ду
Хьалха схьахIуьттуш.
Мел даккхий зовкхаш а
Хиндолчо къардо.
Вай цуьнца дуьстича,
КIур хуьлий, хIуьтту!

Туьйранийн турпалаш
Хилла бац цкъан а.
Бакъ турпал дуьнен чохъ
КЪИНХЪЕГАМ хилла.
Къинхъегам ца хиллехъ,
Хир варий цхъа а?
Дуьнен чохъ хIума дац
Цул деза хилла!

Кавказан ламанийн
Тоур яц гIайракх
Вайн турпал халкъана
Памятник хIотто!
Поэто юьйцу и
Машаран байракх
Чекхъер ю дуьнен чохъ
Коммуна хIоттош!

Цундела лабар-кха
Шун зама ганза
Даьхначу халкъашна,
Ирс кхуллаш лаьттахъ,
Дерриг а шайн хенахъ
Гулделла бронза,
Муслим, аш дIалойла
Памятник йотта!

Муслим, хъан дахарх тхо
Цхъан а ца кхоъру.
«Зов» глиттош, кедаш ду
Вовшашка кхийдош.
Хиндолчу дахарна,
Муслимна тIера
Айдина оха тхайн
ЧагIаран кедаш!

Хьо хIинца дIакхаъчна,
Шеко а йоцуш,
Эзарнаш шерашкахь
Хьегначу гIопа...
Хаац сайн некъ мел бу.
Хилахь и боца,
Ас хIинццехь декъалйо
Шун ирсе тоба!

ЗЕЛИМХАН

Арахь мох-дарц
Даьлча, бухий,
Бовдуш хилла:
«Зелимхан!»
Ломахь тоьнан
Тата хезча,
Хиэбаш хилла:
«Зелимхан!»
Станицера
ЙоI ядийча,
Олуш хилла:
«Зелимхан!»
Бере воцуш,
Дин цIа беъча,
Боьлхуш хилла:
«Зелимхан!..»
Эзар мостагI
Дуьхьал ваьлча,
Шек ца ваьлла
Зеламха.
Масех шарахь
Къийсам латтош,
Къар ца велла
Зеламха.
Iаьржа буьйса,
Iаьржа верта,
Iаьржа гила —
Зеламха!

Майра хилла,
Турпал хилла,
Каде хилла
Зеламха...

...Ткъа хьох, ховха,
Жима Іахар,
ХІунда аьлла:
«Зелимхан?»
Хьайн халкъана
Дукхавахарг,
Кхий вала,
Зелимхан!
Зеламханна
Готта хилла
Дуьне хьуна
Шорта ду.
Зеламханна
Ца карийнчу
Ирсан да а
Хьо хьуо ву.
Даймахкана,
Хьайн халкъана
Хьанал кхиа,
Зелимхан!
Майра, турпал,
Каде кхиа,
ДоттагІчун кІант
Зелимхан!
...Іаьржа буьйса,
Іаьржа верта,
Іаьржа гила —
Зелимхан...
Цкъа а хьуна
Хьашт ма хуьлда,
Дог кІайи хила,
Зелимхан!

ДОГ ДОХДЕН ЦІЕ

Іаьржа буьйса, буьрса буьйса —
Дарцо левси кхийсайо.
Дино лергаш дуьхьалтуьйсу,
Халчу новкъа вогӀу со.

Сан бора дин ма кӀайбелла —
Дарцо тӀе кӀур биллина.
Ломахь тхойшиь некъах тилла —
ХӀусмах ас дог диллина.

Цецах санна, гӀиттош верта,
Сох чекхбуьйлу шийла мох,
Тхойшиннех шен пхьор дан гӀерташ,
Барзо бӀаьргаш къегабо.

Сан дин, сой шиь, дарцо гӀорош,
Шело даге кхийдайо, —
Хьеше кхойкхуш цхьаннан-м корехь
ГӀийла серло еттало.

Барзах, къуьнах хьаша къасто
Іамийна вайнехан пхьу,
Генна дуьхьалдогӀий, хьовстуш,
Тхойшинна некъ хьовхуш ду...

— ХӀей, нах! — олий, ас мохь туху.
Корехь серлаболу чиркх.

Вевзаш вацарх ломахь наха
Даим оыцу хьаша чу.

— Беркат шорта хуьлда хьоьца.
Воссал, делхьа, хьаша хьо! —
Олуш ондда лубйта лоций,
Хусамдас со вассаво...

— Дела ва хьо могуш марша,
Ма гелвелла хир ву хьо!
Кху тхан тишчу хусмах вашяхь,
Даккха тхьоьца дийнна шо! —

Олий, йоьлуш дуьхьал йолу
Нохчийн сийлахь цленана.
Шарахь цаьрца Iан дог доглу,
ДIавоьддашихь со кхана.

Сох ца кьаьсташ, баьрчче болий,
Чохь дIахIутту дорцан кIур.
— Хьаша веьна вайга! — олий,
Набарх гIотту берийн сур...

Божлахь сан дин паргIатбаьлла,
ХIинцца паргIат вер ву со.
Кхача кечбеш, марсаяьлла,
Пешахь кхерсташ хир ю цIе.

Цу кхерчарчу цIарочул а
Хьаша вохвеш, йовхо луш,
Ю вайнехан комаьршалла,
Ду вайнехан оьзда дош!

БОРЗ Ю УГЛУШ

(Мамикаев Мохьмадана)

Борз ю углуш дера-дера.
Дарцо тлаьхьара локкху йиш.
Длаь-схьай лестош, дитташ тлера
Цо, кастташ, доху глаш.

Стигла ятлош ели гловгла:
Туййхи буьрса сирла ткьес.
Инзарбаьлла, саьрмак боглу
Моктту, лестош алун кхес.

Дарцо даржий мархийн верта,
Бутт а кьайлабаьккхи цо.
Лактан букь длашарбан глерта,
Багош, бохош берриг го.

Кьона синтарш мохна хьалха,
Шарлуш лакттаь, дийши дла.
Ткьа турнал наж бодац шалха,
Буьрса дарц цо доьху схьа.

Стигла лестарх, и ца кхоьру:
Лакттаь члогла ийна бу.
Кхин цхьа а ницкь цо ца лоьру, —
Дахаран ницкь боккха бу!

Алсамьюьйлуш оьглазалла,
Дарцо хьоккху шийла мотт.

Стелахаьштиг дагахь, хьуьллахь
Кхерста, етташ цIеран йорт.

Турпал наж ткъа ирахь гора,
Шена гонах хьийзаш дарц,
ХIотто дагахь шена гуора.
Амма иза-м хир ду харц!

Синтарш лардеш, стелахаьштиг
Уьйзура цо шена тIе...
Метта кхетга, отуш бIаьштиг,
Ножах латий сийна цIе.

Даьгна, кхарзаделла лаьтта,
Стигла кхевдда цхьалхха га.
Кьона синтарш-м дисна лаьттаь,
Кийчча хеца маргIал гIа.

Комаьршонца Iалам хьоьстуш,
Малхо зIаьнарш хийци схьа.
Турпал ножан хьуьнар хестош,
Гийла екаш оттокх Iа.

Гонхьарчарна маршо яккха
Хьуьнар долчо хало лов.
Дахар иштта дебац тIаккха?
Хиллий толам, йоцуш чов?

ВАЙ ХІУНДА ОЛУ

Доттагічух —
Доттагіа
Вай хіунда олу,
Вацахь и
Диканний,
Вонний
Гіо лоцуш?
Мостагічух —
Мостагіа
Вай хіунда олу,
Вацахь и
Шен даг чохь
Ямартло кхобуш?
Генарчу хьан вешел
Доттагіа тоьлу,
Велахь и тешаме
Хьан ціенна,
Хьуна.
«Доттагіа»,
«Лулахо» —
И дешинаш кхала
Тоьар дац дуьнен чохь
Мел долу жовхлар!
Генарниг —
Турс ма ю —
Чаглонан глала.

Гергарниг —
Баттара даьккхина тур ду.
ДоттагІий,
Лулахой
Хастабеш ала
Комаьрша дешнаш а
Вайн даг чохь хир ду:
МостагІий эшабеш,
ДоттагІий толош
Хуьлда вайн кьийсам, дов —
Кьовса вайн дезахь!
ЧагІонна хІуттийла
Вошаллин гІала.
БІюзза сов болийла
Вайн тешам,
Безам!
Дуьнен чохь
ХІуммаь дац
ДоттагІчун меха.
Дуьненан мах бу и
Дахарца нийсса!
Шираниш дІахербеш,
Керланиш лехахь,
ДоттагІех дІахедий,
Хьо байлахь вуьсу.
Нийсса ши ах дина,
Декъна, бах, цхьамма
Шен доттагІчуьнца сахьт,
Цуьнна деш дакъа.
Дикане дог дохуш
Цхьаберш бу, амма
Вукхара, ца кхоош,
Хьонца вон доькьу...
Дакъаза волийла,
«ДоттагІа» хилла,
Тешийна,

Ямартло
Кечйинарг хьуна!
Дастаме
Це тилла
Аш цунна — «кИлло»!
Сардаман кIарлагIа
ЙогIалаш цунна,
Аьтту куьг
Кьовллуш ахь
Аьрруниг лолахь
Багахь — моз,
Дагахь — дIовш
Лелеш волчуьнга, —
Вагор ву,
Вухкур ву
ЧIогIа ца кьовлахь.
Букь, дог
Ма гайталахь
Тешам боцчуьнга.
МостагIа атта ду
Геннара ларва,
Ткъа ямарт доттагIа
Хьан даг чу воу.
МостагIа-м,
Хьо толахь,
Гор хIутту,
Къарло.
«ДоттагIа»,
Хьо эсахь,
Хьан докъ тIе воу.
Дуйнах ма тешалахь,
Делла дош доьхнехь.
Куйнах ма тешалахь,
Бовззалца корта.

ВИНЧУ ДЕНЦА

Хъан кхузткъа
Шо кхаъчна,
ДоттагIа, тахна.
КIезиг хан
Ма яц и
Динчаърца юстахъ?
Данма
«Къонаха»
Хилла хьо ваъхна,
Къийсамна,
Балхана
Ца хилла
Юъстах!
Хъан кхузткъа
Шо кхаъчна,
ДоттагIа, тахна.
Дуккха а
Хан ю и,
Дан диснарш
Дийцахъ.
Хъан дахарх
Цхъа минот
Эрна па яхна.
Безам а,
ГайгIа а
Мерза ю
Хьовца!
Хъан синна,

Хъан сийна,
Мазах
Моз тухуш,
Хъан ширчу
Цу дуьмех
Хьокхур ду
Даьтта!
Кхул глаьхъа
Бле шарахь
Вахийтар доьхуш,
Кхин б'озза
Тхайн кедаш
Дузур ду, доттаг!
Хьешийн ца
Лаьттийла
Даима дуьзна!
И харцахь?
Хаьрцийла
Чохь ца тарбелла!
Длах'оттон
Шун хуьлда
Духдуьйлу хазна!
И каглахь —
Каглолда
Даарш дазделла!
Керт юьзна
Лаьттийла
Мазлаг'а хилла!
Доьзал а дебийла,
Б'аьста вой санна!
Хьо везарг —
Дуьненахь
Декъала хуьлда!
Цавезарг?
И лолда
Хъан доьчу

Уьнна!
Хьан кертан
Хьокхан тӀехь
Берозан
БоргӀал
Кхин бӀозза
Кхойкхийла
Хьо винчу денца!
Кхин бӀозза
Шайн дойшкахь,
Хьоькхуьйтуш йоргӀа,
Тхо, хьеший, догӀийла,
Сакъера хьоьца!
ХӀар дуьне
КӀорддолца
Вехийла, доттагӀ!
ХӀар шога
Вайн дуьне
КӀорда ма дойла!
Хан йоцу Ӏожалла
Хьайна тӀехӀоттахь,
Ца кхоош
Махкана
Дахар дӀалолахь!
Сатоха,
Ца хедош
СовгӀатийн мехаш!
Хьо цӀинлуш,
Тишлур ду,
Нехаш а хилла.
Тхан сирла ойланаш,
Комаьрша дегнаш
ДӀазца, доттагӀа,
Хьакъ долччу дуьллуй!
Чиркх санна,
Вогу хьо,

Тхо серладохуш.
Хъан серло,
Догу дог
Кхача ма лолда!
Тхайн дегнаш,
Ойланаш
Хъуна ло оха!
Діаэца!
Ямарт верг
Шаре ма волда!

1980 шо, 20 сентябрь.

МАЪЛХА-АЪЗНИ

(Легенда)

Малх бу, боху,
Йолах хилла,
Ткъа Бутт
Клантах хилла бу.
Туьйра ду и,
Я ду хилла —
Цунах кхиъна
Вай хIун до?

«Маълха-Аъзни»,
Олуш, хилла
Малх хиллачу
Йоблан це.
Вайна клентан
Це йицъелла,
Хено оъзна
Марха тIе.

— Малх гIаттале! —
Олий, боъду
СтигIара Бутт
Лавтта кIел.
Хеннахь гIоттий,
Малх а кхета
Батте хъажа,
Ца луш гIел.

Вовшийн лъхуш,
Гісхъа йолу
Маълхан, Беттан
Зама дІа.
Ткъа Бутт, азлой,
Вочаболу,
ХІоттош гонах
Шийла Іа.

Оцу хенахъ
Батто стиглахъ
ГІайГІане нур
Іенадо...
Собар дайна
Меттиг хилахъ,
Йочана а
ХІоттайо.

Баттах кхьоруш
И седарчий
Лісчкъан дулу
Мархашлахъ.
Малх, Бутт вовшийн
Ган хеделча,
Хььгуш дуьсу
Паналлахъ.

Малхо шена
Бутт ган хьелахъ,
ДогІанца ткъов
Ялхайо.
ОьГІазалла
Алсамъялахъ,
Стелахаьштиг
Кхарстадо...

Дийнахь кьайладала
Дицлой,
Стиглахь дуьсу
Беттаса.
Маьлхан злаьнарш —
Маса дошлой —
Йовлий тлаккха
Гловттаза?

Кисин марха
Дуьхьал лоций,
Малхе хьовжу,
Беттаса.
Малхо, злаьнарш
Шем длаховций,
Кхоладо и
Бертаза.

Де буйсанах
Къавста доза
Ду ша-тайпа
Исбаьхьа!
Цо ло хьуна
Деган глөзе!
ГайгIа, бала
Цо дIахьо.

Беттаса ду
Буйса кхолуш,
Малхо де а
Лепадо.
Седарчашна
Ша деш дола,
Батто стиглахь
Нека до.

Ткъа Бутт эххар,
Дог а теший
Малхо лоцург
Ца хиларх,
Седарчий —
Шен оьзда хьеший —
Оьпий, булу
Ламанах...

ЛАМЧОХЪ САТОСУШ

Ша схъакхеташ, генна хъалха
Злаьнарш лома кховдайой,
Баххъаш серладоху малхо,
Сан Кавказе маршал лой.

Кхерарх, Илла ца кIордийна,
Варшахъ бижна хилла сай,
Сагатделла шен кIорнина,
Малхал хъалха меттахъхъай.

Гийла-гийла угIчу барзо
Iаннаш, даккъаш декадо.
Берзан угIар тIаьхъара дерзош,
Органо а узарш до...

Ткъа нана-сай буйлу карзах,
Дехъа-сехъа кхийсалуш.
КIорни, кхераелла барзах, —
Лаяттах ийна, яц и гуш.

Амма церан маса когаш
КIелхъарбевли кхерамах.
Уггар хъалха, дуьне хъегош,
Уьш совцучу кхечи малх.

Блаьргаш хъебош ду седарчий.
Цхъадерш малхах къехкаш ду.
Ломан басах дIа чу керчий,
Бутт а бузу хеннахъ чу.

ШОВДА ШЕХ СХЪАИЙЧА

Эмалк санна,
Терсаш, карзахдуйлуш,
Буърса Орга
Бердех леташ го.
Їъа ца хеташ,
Бердаша и къуйлуш,
Готте хьийзош,
Даним кхехкадо...
Олхазарш а,
Акхарой а генадуйлу —
Органо уьш
Чехош, къехкадо.
Генна лахахь кхехкаш,
Лаяттах дуйлуш,
Сирла шовда
Цунах деттало...

Буърса Орга,
Шовда шех схъаийча,
Серладолий,
Курра долало.
Берех тарлой,
Чохь седарчий луйчу.
Хи дан йоглуш
Нохчийн йол а го.
Акха лу ду
Орга мала тебаш.
Сирла шовда

Ийна долу шех,
Беттаса ду
Мархаш юккѣхъ хебаш,
Цкъа кърд балла
Орга дезаш тѣх.

САЙ

Орга дIакерчара
Саьрмаках терра.
Ойлане баьлладохь
Сецнера лам.
ДIо стиглахь ижунах
Хьерчара куьйра,
Буйдачу дилхах цо
Бохура чам.

Кхуызара суна го
Шовданан хи.
Гонаха лаьтташ ю
Хьаяза хьун.
Эгадеш глаш тIера
Iуьйренан тхи,
Сай бели шовдане,
Хададеш Iин.

Сайн тоьпан биргIа ас
Ерзийра тIе,
Кечйира дIаIетто
И боьха дIовш.
...Сира сай лаьттара,
Детташ шен тIа,
Ца хууш тебийла
Шена сан данц.

Сацийна садаIар,
Ца тухуш бIаьрг,
Iалашо леци ас,
Тергалдеш хьаж..
Эсала хьовжу сай,
Дижийна лерг,
Шовдан чохь лестаеш
Шен кура таж!

— Иллица бийцина,
ХIай сира сай!
Лаг тIера пIелг базлахь,
Долу-кх хьан са!
Балахьа меттахь!
Ларде са хьайн,
Хьан дегIах кьахегаш
Сенало со!

Дахаран, Iожаллин
Терзанан кад
Леста хьан, ца соцуш
Цхьана меттехь!
Хецалахь ойланийн
Дувйлина Iад,
Бужур бу-кх хьо багахь
ЦIий а детта!

...Шовданан куьзган чохь
Ларбеш шен кур,
Лавтташ бу иллица
Бийцина сай.
ТIам тухуш, тIехтили
Леча, деш «шу-р-р-р».
Сай баха.
Со виси ойланца сайн.

Акхарой, олхазарш
Нисло бертахь,
Кхерамехь вовшашна
Цара го до...
Іаламехь дерриг ду-кх
Шен-шен меттехь.
Тешнабехк вон хилар
Хьанна ца го?

* * *

Цюга дахдой,
Седа боьду,
Дуьллуш нуьре эвна.
Мох глаттабой, *
Мархаш лохку —
Стигла йолу девне.

Мерзаш дулий,
Илли олу
Доглано, со тладош.
Стигла ека,
Эргладйолий.
Ека, лалам ладош.

Акха марха,
Латта лабош,
Текха малхбасехьа.
Догла тийча,
Стелаладо
Кхолу Оргин дехье.

Хастам хуьлда,
Лалам, хьуна!
Пхьар ву говза, хиллане...
Ахь йочана
Кхуссу наггахь,
Пусар дайта йоькханин!

БАТТЕ

Батто, стиглахь гийла текхаш,
Оьхьу суна дато лан.
Седарчаша дохку некъаш —
Самах дуьхьалтуьйсу глан...

Лаац суна длабузийла,
Лаьа даим стиглахь ган!
Нур Iенийла лаьтта гийла,
Цкъа а кхача ца луш, хьан!

ХIун дара-техь цу седарчех
Даьхна дато хьостамаш,
Стиглан тхевнах дIалатийча,
Хилийта хьо даим гуш?

ХIан-хIан! Таро яц хьо кьовла!
Дуьне мел ду дIагIо хьо!
Езнарг хир ю хьовца кьайле
Екъа лууш, лууш ган!

МАРЖА-ЯІ, БОЦУ НИЦКЪ

Буйсапна олхазар
Дийкира арахъ —
Хетарехъ, дара и
Шен некъах тилла.
Декъазчун Индагла
Леста сан корехъ:
Дагахъ ду со волчу
Хьошалла дилла.

Ма Іаържа ю буйса!
Іуш бац цхъа седа.
Іуьйренан догла ду
Тедобълхуш шийла.
Мила ву сел къиза
Шу некъах хедош,
Шух пхьор дан гІиртинарг?
И хІаллак хуьлда!

Гелъелла, даржийра
Шен шуьйра тІемаш
Сан кора хьалха
Цу хазчу гІургІезо.
Накха шен цІийх буьзна,
ЗІакарх цІий Іенош,
Соь орца дийхира
Исбаьхьчу озо.

— Хьешана даима
Тешаме волчу
Нохчочун хIусаме
Кхаьчна хьо хIинца.
Чуйола со волчу,
Ма хIотта холчу.
Хьайн деган дера чов
Ахь паргIат йийца! —

Олуш, ас диллира
Хьешана кораш,
Дог лозуш, дера чов
Сайн куьйга ерзо.
Ницкъ боцчу тIемаш тIехь
Сецира кхоьруш,
Делахь а туьйлира
Дахаре марзо.

Хиллера дуьненах
Тешам дIабаза, —
Йоьссира тхан цIенкIа,
Дайна шен гIора...
Массарна цхьабосса
Кхоьल्लीна-кх деза
ХIар дуьне. ГIо доьхуш,
Цо узарш дора.

Дархочо соьгара
Доьхура орца,
Ца тешаш куьйранах
Яларх кIелхьара.
Маржа-яI, куьйра, хьо
Тольпаца марца!
Ца кхийддорг цхьанна а
ТIе буьрса мIараш!

Маржа-яІ, боцу ницкъ,
Ца кхоош яккха
Экханан кІомсар,
И куьйранан мІара!
Машар, барт хир дар-кха
Лабтта тІехь тІаккха,
Дуьнен чохь хІумма а
Ца долуш гара!

* * *

Довхачу цу дийнахь
Ламанан новкъахь,
Хьацарна Ийдалуш,
Со цлехъа глерта.
Деглан ницкъ сайн эшна,
Цла кхача шовкъехь,
Хьо ган хьагваларна,
Хьаьвзина корта...

Цу тевно мархалдеш,
Са доцуш санна,
Акхтаргийн маргIал гIаш
Охькхозаделла.
Цу малхо човхийна,
Злакарш глеттийна,
И зевне олхазарш
ГIаш юккъе доьлла.

Дерриг а шовданаш
Лекъна-техь ломахь?
Къурд балла хи дац-техь
Кхехкачу дийнахь?..
Маржа-я! Лерашкахь
Лаяттинчу Iоман!..
Мер бар-кха ас иза,
Блаьрга ма гиннехь!

Гла-бецийн кондарша
Хазийнчу тархах
Схьатуыйсуш цлеххана
Суна гин шовда...
Тлаьххара ницкъ гулбеш,
Со хьаьди глоддах
Яржийнчу канашца
Шовдан чу кховда!

И шовда-м хиллера
Органал дехья...
Длахьяьжча, хетара,
Хьо санна, гергахь.
Ткъа суна, глелвелла
Лавтгачу сехья,
Декара и шовда,
Дог этлош, лергехь.

Тхойшинна юккъехь Ин
Хиллера кlorга —
Ахь санна, шовдано
Шех хьегавора...
Эмалках тарделла,
Терсара Орга,
Ткъа шовда Органах
Дладетталора...

ШОВДА

Ламанан некхах
Схьадеттара шовда,
Хьоьгучу адаме
Шех байта кьурд.
Эххар чухаьрцира,
И юккье ювдуш,
Го бина и лакъош,
Мокхазан берд...

Хетара: шовданехь
Хир а дац глора
Харцабан, эшабан
Цу бердан пицкъ.
Бердан юкъ хадийна,
Ца хIуттуш гора,
Баьккхира шовдано
ТулгIешна некъ.

Олхазарш, дийнаташ
Ца туьгуш Iаба,
Муьйлуш го юха а
Шовданан хи.
Шийлачу шовданах
Юзуйтуш кхаба
Ламанан йоI а го...
Лекъар дац кхин!

КХУЗТКЪА ШО

Царах кхерста байракхийн цѐн дари —
Глуьйтту царех Дуьне дохде алу.
Кхана хиндерг тахна соьца доруш,
Сан парти ю дуьне ирсе далош, •

Эзар шарахь дайшна мел ца дайнарг
Кхузткъа шарахь сан бѐаьргашна дайна.
Республика кхузткъа шаре яьлла.
Кхузткъа шаро сан гиччош а кхели.

Тахна суна кхаьчна сирла луьйре,
Ницкъ а бу сан кхин бѐе шарахь ваха.
Гонах хьовсахь, кхочушхилла туьйра.
Сайн керла урд ас доладо аха.

Хета: махко даздо цхьабарт хилла,
Республикан, сан кхузткъа шо кхачар.
Эзар шарна кханенан бух билла
Оьшург хялкъо тахна дина кхочуш!

Дерриг Латта декхош, декош, дегош,
Хьалха тизѐа Сийлахь-Боккха Даймохк.
Дерриг Дуьне кхиамашца кьегош,
Баржабо цо шен беркате байн мох.

КХУЗТКЪАЛГІА БІАЪСТЕ

Стиглий, Латтий вовшийн дуьхьалдоьрзий,
Біаъсте-безам буьйцуш ма ду шайн.
Лаьтта дисси денош мазал мерза,
КІайчу дахкарх кирхьа хилла дайн...

Шен нускална наьрта-кланта санна,
Лаьтта тІера кирхьа даьккхи цуо,
ТІаккха Малхо, чІогІа собар дайна,
Іаьн еш даший Іай диллина луо...

Гиний шуна, шаьлтанан мукъ кхолуш?
Иштта хазби зезагаша бай.
Бай тІоьхула дургал гулдеш лела
ХІиннца даьлла накхармозийн вой.

Цу Малхана Лаьтто тесчахьана
Некъ талларца дуьххьарлера гуо,
Хууш ма дац цхьаннаъ Іилманчанна,
Мас біаъсте ю Лаьтта елларг цуо.

Амма хьо ю массарел а тайна!
Беркаттий, ирс дахьаш еьна хьо.
Хьол хазаниг суна ма ца яйна, —
Хьо даима лаьттарг хилар го.

Хьажал, дІогахь, дуькьчу варша йисттехь
Сенарш даьсти хазчу легано.
Кху дуьнен чохь — цхьаннхьаь харцо юй-техь?!
Оцул паргІат хета суна суо!

КАЛЕНДАРАН ТІАЬХХАРА ЛИСТ

Гуттар а санна,
Керлачу Шарца
Аса даггара хьо
Декъалайо!
Хеназа кьеналло
Кийра ца морцуш,
Біе шовзткье итт шарахь
Ехийла хьо!

Хьан зама лечкъаеш,
Діакирчи денош,
Кхин юха а ца дерза
Чекхдели шо.
Азъели календарь,
Листаш а Іенош.
Тіаьххара дисина
Цхьа лист а го...

Гелвелла лаятта со,
Цу листе хьобжуш.
Дог Іийжа.
Кхобру со
И даккха схьа, —
Бертаза я бергахь
Хьо даг чохь лелош,
Яьккхина мерза хан
Яларна діа.

Кхоъру со! Кхоъру со
Яларна бѣаьсте:
Зезагаш гѣовттур ду,
Къарз а беш бай...
Хъох тера бос богу
Зезаташ къестош,
Карор вац царна со,
Илланча шайн.

Нааахъ со ларамза
Шашна тѣе кхачахъ,
Эхъ хеташ,
Бай тѣе охътиѣлар ду уьш...
Ас шашка хъо ѣийцахъ,
Шайн тхишлахъ луйчуш,
Къахеташ, эгор ду
Цара бѣаьрхиш.

Бѣаьста-м ша бешар бу
Ѣшовданаш тѣера.
Бѣе шарахъ бешар бац
Даг тѣера сан!
Сайн ирсан беттаса
Дѣадуьзна лъоруш,
Ѣоккхур ю ас гѣийла
Ѣисина хан...

Бертаза хъо даг чохъ
Кхаба дац атта,
Хийрачу хъоь хъежа
Ницкъ а бац сан.
Маржа-я! Велар-кх со
Тѣулг хилла лѣятташ
Шуьйрачу цу новкъахъ
Хъо наггахъ ган!

Нагахъ хьо гелъелла,
Шена тетовжахъ,
Хъан ненал эсала
Хир бара и.
Хлагъелла, йохъелла,
Ницкъ боцуш деглехъ,
Ахъ дехча лур дара
Иидагла, хи.

Гелвелла, лавтта со
Цу листе хьоъжуш.
Дог Ийжа. Кхоъру со
И даккха схъа.
Бертаза я бертахъ
Хьо даг чохъ лелош,
Яьккхина мерза хан
Ели-техъ дла?!

ІАБРЖА ДУХАР

Хъан біаьрхиша
Сан дог чіогіа Іавжий,
Уьрсан чевнна
Туьха тссча санна,
Сан кьинхетам —
Хьуна тіе ма тевжи,
Сан синраттам —
Хьуна бели — цхьанна!

Хъан біаьрхиша
Сан дагна чов туьйхи,
Хьоьгий бен ша
Ерзалур а йоцуш...
Хьоьга собар
Ас сайна а дийхи,
Сайн синтемах
Карзахалла хуьйцуш.

Тамехь доцург
Ца ган — біаьрзе хилла,
Къора хилла, —
Тамехь доцург дерзо,
Куьг а, ког а
Хьакъ долччу а дуьллуш,
Хіора дош а
Олуш мазал мерза,

Хьо ехийца,
Лардеш Іаържа духар,
КІайчу дагна а
Іаържа дуьйхина,
Веллачун сий
Лардеш, дукхаяхарг.
Хьан оьздалла
Гуш ю нахана!

Нахана го ахь
Дагна чІир кхобуш
Шен безачех
Къаьсташ ваханчунна.
Ахь кхаьбна чІир
Хилла хьуна кьобал...
Баркалла ду
Пехан доккха хьуна!

Хьан дегІаца ма ду
Сьзда гІиллакх,
Дукха яхарх,
Кхачалур а доцуш.
Нанас делчи
ГІиллакх хуьлуш хилла-кх!
Доцчеран и
Хуьлуш хилла доца!..

Къахетийца
Цу хьан хазчу дегІах.
Безам белла!
Сийлахь мерза кхача!
Велларг вариє
Кхин дІа ла ца доьгІуш,
Вайн Іаламо
Деллачуьнга кхача!

Хло йилхича,
Сан дагна чов кхетта:
Хьан бӀаьрхиш сан
Дагах чекх ма дсвли!
Велар-кха со
Хло йоблхучун метта,
Хьан бӀаьрхишца
Даржсхь лакхавийла!

Дуьне дуьзна
Деший схьа ца эца,
Хьан бӀаьрхиш ас
Дакъор дара, хьостуш.
Хьан сингаттам,
ГӀайгӀа схьа а оьцуш,
Вехар вара,
Валлалц хьох ца кӀаьсташ!

1942 шо, 21 сентябрь.

* * *

1972 шо, 20 май.

Кхин цкъа а хьожур вац
Со бӀаьсте яре,
Хьожур ву кхачаре
Хьо йина де.
Зезагех кхолур ю
Гарманан аре,
Седарчех юьллур ю
Хьан сирла цӀе...

Кхана хьо ткьолгӀачу
Шар чу ма юлу.
Тахна-м хьо зезагах
Тарьелла сан!
Лаьар-кха, бӀе шаре
Кхаьчна хьо йӀолуш,
ХӀинца ма-гарра хьо
Декъала ган!

Лаьар-кха, хан яларх,
Хьо йӀолуш, ловзуш,
Даима дог къона
Лаьттнйла хьан!
Лаьар-кха сингаттам,
ГӀайгӀа ца евзаш,
Даима сирла хьан
Ойланаш ган!

Тешалахъ, цхъанна а
Суначул сов хьо
Езалур ю аьлча,
Хир ма ду харц!
Тешалахъ, къа доцчу
Кхело хьо човхош,
Йожаяхъ, сол хьалха
Кхин вогӀур вац!

Тешалахъ, сайцанний
Зезагаш делхош,
Ас хийла Iенийра
Сирла бIаьрхиш.
Тешалахъ, стиглара
Седарчий лехьош,
Ойланца ас хьобга
Кхийдийра уьш!

Кхана хьо ткьолгIачу
Шар чу ма юлу...
Тахна-м хьо зезагах
Таръелла сан.
Лаьар-кха бIе шаре
Кхаьчна хьо йолуш.
Хинца ма-гарра хьо
Декъала ган!

* * *

1981 шо, 21 сентябрь.

Хъан блярхиш сан
Даг чу кхечи тахна,
Дог а лавжош.
Ас уьш хала лайн!
Хъан глайгланна
Со глайглане вахна, —
Хилла сох хъан
Сингаттамын лай!..

Хъайн лех хинца
Хъайна луьург дехъа!
Вей, длаваккха,
Лаахъ вацаве!
Сан ницкъ кхочург,
Ца кхочург а деха!
Хъайн ницкъ белахъ.
Ахъ сан безам бие!

Вецар вар-кха,
Хьох къастарна кхоьруш,
Хало хьегарх,
Доккхадеш сайн дог,
Къаьхъа денош.
Мерзачарех лоьруш, —
Цунна тахна
Ас мукларло до!

Ма-хетта сайн
Боккха ницкъ белхъара,
Схъагулдина
Дерриг зезагаш,
Кхолур дара
Хъан когаш кѣлхъара
Дерриг некъаш,
Цунах воккхавеш!

ХЬО МАРША IOЙЛА

Динц ма де: хьо хир ю
Сан деган эла,
Со воьду валлалца
Хьо йоцчихь лела.
Хьайн делахь,
Дог хьостуш,
Тлаьххьара дош ала,
Вай вовшийн кхин гур дац,
Хьо марша Iойла.

Бешара мох тийна,
Декаш ду хьоза.
Хастам беш йиллинчу
Хене хьо ярна,
Стиглара седарчий,
Нур Iенош, кхозу.
Вайшинна айкх довлахь,
Эхь деца царна.

Буйьсанна серло лун
Беттаса санна,
Хьо яр-кха сан серло
Ерриг а ханна.
Сан деган беттаса
Ца кхета дуьзнихь,
Сан гIийла дог-ойла
Хуур-техь хьанна?

Дешица хи доккхуш
Говзачу пхьеро
Дети тlехь диллина
Беттан сурт санна,
Сан даг тlехь язйина
Хьоме цlе хир ю
Дуьненчохь ас яккха
Йисинчу ханна.

Диц ма диэ: хьо хир ю
Сан деган эла.
Воьду со валлалца
Хьо йоцчохь лела.
Хьайн делахь, дог хьостуш,
Тlаьххьара дош ала,
Вай вовшийн кхин гур дац.
Хьо марша йойла.

ХЬО ЯРЕ САТУЙСУ

Меллаша малх хьулло,
Суьйре тлеюлу...
Лаьтта со, генарчу
Хьох оила йовзна.
Хьов кхойкхуш,
Лам бекош,
Ас илли олу,
Хьо яре сатуьйсуш,
Сайн илли хезна.

Ша-тайпа качделла
Хьоза ду декаш,
Блаьстенца шен накьост
Тледохуш шена.
Цхьалхачу цу батто
Стиглахь до нека,
Хьо йоцчохь, и санна,
Цхьа хета суна.

Дитташ тлехь олхазарш
Вовшийн тледохуш,
Декаш ду тайп-тайпа
Эшаршка дуьйлуш.
Ламанца сема сай,
Гелашка глергаш,
Буьйсанан беттасехь
Ирзешка буьйлу.

Хью елахь сан безам
Шеконе боьхкуш,
Ца лечкъош, хьомениг,
Схьаала соьга.
Хьо тешо Казбек-лам
Хадор бу, охкуш,
Сатуйсуш, хьоьжур ву
Валлалца хьоьга.

Тоьшалла х'оттор ю
Ас хийла буйса,
Хьо бахьнехь мел йина
Карзахе ойла.
Стиглара седарчий
Вайшинга хьуйсу,
Кхирстина некъаш а,
Хьоьжуш хьо гойла.

Дуьненах лечкъийна
Сайн б'аьрхиш дайна,
Беттаса доьхур ду
Тоьшалла сайна.
Къайллаха ас шаьшка
Безам балхийна,
Зезагаш доьхур ду
Тоьшалла сайна...

Сарахь хьо х'уттучу
Шовдане волий,
Цу чохь хьан сурт гойла
Хьоьжу со сайна.
Буйсанна беттасах
Цкъа дагаволий,
Ялхайо сайн г'айг'ла
Хьо бахьнехь лайна.

Меллаша малх хьулло,
Буйса тѣюлу...
Лавтта со генарчу
Хьох оила йовзна.
Хьов кхойкхуш,
Лам бекош,
Ас илии олу,
Хьо яре сатуьйсуш,
Сайн илии хезна.

МА АЛА СОБГА

Бовхачу безамца
Хъайга дог кхийдаш,
Хьо ца гуш дахна де
Кхоьлина хеташ,
Мацалла, хьогалла
Хьо йолчохь йицлуш,
Хьюь езначуьнга ахь
Йицье ма ала!

ХIар дуьне дита а
Хир ву со реза,
Амма со дуьненчохь
Мел веа гIоза,
Самах а, гIенах а
Хьо сайна езар
Далхадеш вехар ву:
Йицье ма ала!

Шалха мотт вайшинна
Юкье ма буьйли,
Собцара хъан безам
Шелбелла бели.
Сан даго тIаьххъара
Хьоьга мохь эли:
Сан безам, собга хьюь
Йицье ма ала!

Сан бѣархих, сан дуйнех
Хѣо ма ца кхийти,
Езар сов мел дели,
Со хийра хийти.
Шелделла тѣулган дог
Ахъ суна гайти,
Сан безам, соьга хѣуѣ
Йицѣе ма ала!

Сан кийра йижий ахъ
И ѣаржа буйса,
Вити ахъ со хѣайга
Кѣайлах сатийса.
Ахъ суна дихкина
Хѣо йолчу хѣийзар,
Сан безам, соьга хѣуѣ
Йицѣе ма ала!

Ахъ алахъ, кийча ву
Лекха лам ахка,
Кийча ву хѣо лѣхуш
Вѣла а акха,
Ма таса вайшинна
Юккѣе ахъ мекха,
Сан безам, соьга хѣуѣ
Йицѣе ма ала!

Реза яц хѣо соьца
Сан безам бекѣа,
Вехар со валлалца
Безаман шовкѣехъ.
ХѣагІ йоцу сан безам
Хѣанна бу новкѣа?
Сан безам, соьга хѣуѣ
Йицѣе ма ала!

Валлалла хьо йицьян
Хир вац со реза,
Хьуна со ца везарх,
Суна хьо еза.
Вайшиннан метта хьо
Ехийла глѳза,
Сан безам, соьга хьуѳ
Йицье ма ала!

* * *

Малхе кхевдий,
Зезаг даржа
Дулу гуьйранна,
Шийла шовда
Даьржа ара дIа.
Зезаг дужу,
Яглахь шийла гуьйре
Те ша буьллий,
Шовда лакъадо.

Ас кхиййна
И хьан деган зезаг
Лиънера сайн
Иллехь Iалашдан.
Шовда санна,
И вайн цIена безам,
ТIехь ша боцуш,
Даим сирла ган!

Реза вара со
Валлалц а ваца,
Хьан ирс кхолла,
Дахар нуьре деш.
Халчу новкъахь
Хьуна серло лаца,
Хьо яхийта,
Цкъа а къан ца луш!

Хийти хуна,
Веъча санна къолах
Дайна дакъа
Я ирс лачкъо хъайн.
Со-м ву реза
Хъайн везначун долахъ
Хьо хилчйта,
Хеттехъ иштта вайн!

Хьо хулийла
Дю седанал генахъ.
Цкъа а вовшийн
Вай ма гойла кхин!
Хъанна хаъ,
Дуъхъал вагIахъ гIенахъ?
Сан бертаза
Хир ду хуна и!

БАТТО САГАТДО

Орцан дукъах дато малаш
Туйсуш, батто сагатдо...
Ціестан кіудал нохчийн йола
Шовдана кіел сецайо.

Хета, баттах схьадухдуьйлуш,
Кіудал юзу шовдано.
Нур-злаьнаршца безам муьйлу,
Йолах хьерчаш, цу батто.

Кіудал юьзна... Іанаоху
Блаьрхих тера дато хиш.
Ткъа, йол гича, дог а лехий,
Нохчийн кіанта лобкху йиш:

— Йол, хин чами кховдабехъа,
Чохъ беттан нур даржадай!
Ткъа беттан нур ца лахъ айхъа,
Блаьргийн нур ло суна хъайн!

Маржа! Хіинца доцу кема
Ткъесах гіатта космосе!..
Маршал хатта, даржош тіемаш,
Хьол генарчу седане!

Лоцур дар-кха стелахаьштиг
Стиглахъ кхарсто сийна ціе.

Стиглан дари царца дагош,
Хъан цѣ язъян цунна тѣ!

Йо! хин чами кховдабехъ,
Чохъ беттан нур даржадай!
Ткъа беттан нур ца лахъ айхъа,
Блаьргийн нур ло суна хъайн!

ЛОВЗАР

Тхьамда, хьо хIун деш Ia?
Довха дош ала!
Апарехь хи санна,
Дерзаде готте.
Са лоцуш тоха и,
ЖовхIаршца кхала,
Вайн нускал хастадеш.
ЧагIар а доттий.
Баттара тур санна,
Даг чуьра даккхий,
Кхарстадел ахь дешнаш.
Кхочуьйтуш батте.
ГIайгIанна меттиг бац,
И гена яккхий,
Вистхилал, тхьамда, хьо,
Меттара гIаттий!
Ахь «вийнарг велла» ву,
Денлур а воцуш.
Топ-шаьлта ца оьшу —
Дош тохий, виэлахь!
Велларг а хьан денван
Ницкъ кхочур беца.
Ницкъ, хьекьал хьобгахь ду —
Ловзаран дела!
Олучу хьайн дашна
ЧIоггIа берд хьолахь —
Бух — шуьйра, бохь — готта
Юттуш ю гIала.

Жима а, воккха а
 Ахь виц ма виелахь,
 КӀенташна маршо луш,
 Хьо хелха вала...
 «Арс-вай!» «Арс-тох, кӀентий!»
 Вайн тхьамда волуш!
 Мехкарийн тхьамда-йол,
 Хьо цуьнца яла!
 КӀентий! Шун рагӀ кхочу
 ШозлагӀчу болахь,
 Ткъа хӀинца, хьалгӀовттий,
 «Арс-тох вай!» ала...
 Озабел шайн пондар,
 Ши ах бан санна,
 Екае жиргӀа а,
 Юрт самайоккхуш.
 Ма кхийссал аш герзаш:
 Кхетар ду цхьанна...
 Тхьамда, ахь бохь богӀа,
 Хьайца йол йоккхуш...
 Ши гӀоьнча хӀун деш ву?
 Тхьамдийн гӀо лаца.
 Схьагулде совгӀаташ,
 Юзуйтуш кӀана...
 Датониг схьаэца,
 Кехатниг дацахь...
 Шен карахь доучо
 Хилийта кхана...
 Ши гӀоьнча: аьттониг —
 Даьккхина тур ду,
 Аьррониг — чӀагӀонан
 Турс хилла лаьтта.
 Ши гӀоьнча — терзанан
 Ши кад ма хир бу,
 Харц-баккьий узучохь
 ГӀароллехь гӀатта...

Малх-нускал мичхъа ду?
 Схъагучадаккха!
 Стигална, лаьттана,
 Тхуна и гайта.
 Дешица, дарешца
 Кхолур ду тIаккха.
 Вайн нус ю тIейоглуш!
 ДегI нисдеш, гIовтта!
 Лаахъ, ас хедийна
 Пондаран мерзаш,
 ДIо маьлхан и зIаьнарш
 Тосур ю цунна.
 Сайн деган пиллагаш
 Дохур ду карзах,
 Даггара илли ас
 ГIаттор ду хъуна!
 Беттаса, нур гIоттуш,
 Ма серладели,
 Седарчий, цецдуьйлуш,
 Ловзаре хъуьйсу.
 Нус юкье ма елли,
 Ловзар цуо кхели,
 Лампанаш дIаяйал
 Къагийна буьйса.
 Вайн несан духар ду
 Дуьненан меха.
 Кирхъана тIехъара
 Схъакъежа бIаьргаш.
 Хьовсал шу: цкъоцкъамаш • •
 Цхъа аьрша деха!
 КIордор дуй валлалца
 Хъежарх а цаьрга?!
 Хьо пIен тIе еанчу
 Минотехъ дуьина
 Ирс, беркат дуссийла
 Хьо йолчу керта.

Хьоькьийла ялта а
Хьан куьйга дийнарг,
Хьан даьхний хуьлийла
Даима дерсташ.
Ахь тховса латийна
Це яга кхерчахь
Нийсса бIе ткъа шарахь
Сингаттам боцуш,
Лулахойн, хьешийн а
ГIуда ца хьаьрчаш,
Комаршо совюьйлуш,
Ехийла тховца!
Цийнан дукъ схъалаца
Цкъа а ма гIерта,
Цийнан мукъ хьайн карахь
Ахь латтабелахь.
Ирс, беркат дебар ду,
Дахахь шу бертахь —
«Мар», «зудий» къастадеи'
«Шерша шад» белахь...
«Цийнадех лай а вай,
ЦIога диэ — цийнах!»
Бохур ду, нус, хьоьга
Ца езачара...
Хьан зераш харц хилла
Доьхначу дийнахь,
Бехке еш, урамехь
Юьйцуьр ю цара...
Цийнадех «эла» вай,
«Элан стIу» хилла,
Яхалахь, доьзалан
Сий, эххьий чIагIдеш.
Доьзалехь товш ма дац
Ямартло, хIилла, —
Декъала хуьлда хьо
БIе ткъа шо даздеш!

Синкъерам айбелла,
Сингаттам байбиэ!
Мила ву, гал вуьйлуш,
Хелхарна «шершарг!»
Даржадел цунна кIел
«Назбаран гIайбеш!»
ДIа юьстах ваккхал и,
Хьостуш я карчош!
Тхьамда! Хьо хIун деш Iа?
Довха дош ала!
Анарехь хи санна,
Дерзаде готте.
Са лоцуш тоха дош,
ЖовхIаршца кхала.
Вайн несан сий дарца,
Кад айбеш гIаттий!

1981 шо, 27 сентябрь.

ЦИГОНАН ЙОІЕ

Беран хенахь
Олура соь нанас:
«ВорхІ ломал а тІехъа
Дисна ирс.
Воккха хилча,
Вахна и схъадеъна,
Массарна а
ДІадекъалахь и!»

Юттура цо суна
Ирсан гІала,
ЖовхІареххий,
Детих юттура.
Воккха хилча-м,
Кхийтира со: гІалат
Хилла беран хенахь
Моьттинарг...

ВорхІ лам, стигал,
Акха ареш толлуш,
Ас лийхира
Нанас хъехна ирс.
Совдаьлларг
ГІулчашкахь дІадуьллуш,
Массарна а
Кхачо лиъна и.

Дерриг дуьне
Теллина а ваьлла
Цехъа вогуш,
Кхечи гIала со.
Кхечи автобусан
Станце халла.
Киснахь дисна ду
Цхьалхха цхьа сом!

Нана-дуьне
Гатделлачу дийнахь
Шена тоха
ТIаьхьа битна хIоь
Ма хуьлур-кха
Дуьхьалтуьйсус гIенах.
Декъазчунна
Самах а и го.

Гулбеллачийн
Кху тобанна юккъехь
Пал тосучунна
Вевзи-техь со?
Хин хьуна, лосьхий
Ирсан дакъа,
Декъазчунна
«Ирс луш йолу» йоI!

Муха хии киснахь
Сом диснийла,
Цхьаь бен доцу?..
Хинца ас хIун де?
«Дашо сом» ас чIогIа
Буйна кьуьйлу,
ХIетте а сом
Кхечи цу йоле.

Шен куьйгашца
Кехагаш а кегош,
Пал тосучо
Суна баьккхи гуо.
Цергаш юккьехь
Дато сом а кьегош,
Блаьрг а телош,
Соьга эли цуо:

— ХIай комаьрша
Хьо исбаьхьа кьонах,
Схьагайтал хьайн,
И хьайн дашо куьг.
Хьан ирс ма дац
Ахь дог диллал генахь —
Ирсах дуьзна,
Iанадахна дог...

Хьан дог ма ду
Комаьршонах дуьзна,
Эсал, оьзда,
Ву кьинхетаме.
КарайогIу хьуна
Йоккха хазна, —
И бакь хилахь,
Суна дакьа деI

Ву хьан чIогIа хьуна
Ямарт доттагI.
Кхераме ву
Луьрчу мостагIчул!
МостагI ву кIелхуьйшуш
Хьуна гуттар,
Амма эххар
Хьо тоьлур ву цул! —

...Дагахь даллац
И сом цхьаъ бен доцу.
Дагахь даллац
Цехьа глаш некъ бар.
Цигонан йо!
Ирсах туьйра дуьйцуш,
Совца хир ю,
Даг чохь юьтуш лар.

Ирс ду боху
Ворх! ломал а дехьа
Я цхьаннахьа а
Доцуш ду-техь и?!
Цигонан йо!,
Кхин цкъа Iехавехьа,
Iехавехьа
Цкъа тIаьххьара со!

МЕХКАРШКА

Лааа шуьца
Даим бертахь ваха,
Шуна дІалуш
Иллеш — сайн хьал-бахам,
Шу дезар тІехь
Боцуш цхьа а барам,
Ирчаниг а
Хазачарех лара.

Вичахьана
ТІам тІехь хиллехьара,
Цкьа а девнна
Ца волуш кІелхьара,
Хир яцара
Суна оццул чевнаш.
Шун халонаш
Ас мел дукха лайна.

ХІораннан а
ЦІарах цхьацца чов ю, —
И шун чевнаш
Ца лайча ца йовлу.
Хена-жерахь
Яцахь а дІайоьрзуш,
Аш йина и
Чевнаш лозу мерза.

Шу хьехорца —
Ду сан дерриг дарба.
Сингаттамах
Ас шу даим лардо.
Лаьмнашкара
Массо маьлхан зезаг
Ас лур дара,
Мехкарий, шу дезаш.

Тебиллича
Муьлхха хала болх а,
Догъайамца
Кхочушбо аш кхолха.
Оьшуш хилча,
Вайн кIенташца нийсса,
Турпал гIишло
Ечохь а аш кьовсу!

Оьшуш хилча,
Йовлакхаш охьдохкуш,
Месаш хедош,
ТIеман куйнаш тохкуш,
Белхан гIирсаш
Хуьйцуш тIеман герзех
ХIуьттур ду шу
ТIом буха а берзош.

Моьнаш ду аш
Дагна йинчу чевнийн.
Дагардича —
Совдолу уьш бIеннал.
Со валлалца
Яцахь а дIайоьрзур,
Аш йина сан
Чевнаш лозу мерза.

ГУЪРЖИЙН ЙОІЕ

Арагвин, Куран хиш
Кхеттачохь вовших
Лаяттара со, хьобстуш
Ойланца Іалам.
Лампанаш хьаллети
Мцхетехь садовшшихь,
Малхочул серла а
Йоккхуш и гІала.

Цецваьлла со хьобжуш
Чубузчу малхе,
Суна тееара
Исбаьхьа гуьржи.
Яц тахна, хилла яц
Шел хазниг хьалха,
Ялаел, ца тешахь,
Дуьненчохь харжий.

КІайн лекха ламанаш
Дешица кхолуш,
Суна ша бицбелла,
Малх бузуш лаятта.
Цу йобІан хазаллехь
Гора и кхулуш.
Хетара: цо йоле
Кховдош ду латта.

Хетарехъ, буйсанна
Цочулла батто
Делла дац дато нур
Ерриг а ханна.
Хетара: тховса а
Хьелур бу гIатта
ЙоIах а эхъ хетта,
Цу малхах санна.

Буйнахъ ду варкъаца
Кечдина жайна,
Мужалта тIехъ къега
Сурт Руставелин.
ЙоI ша-м ю Нестанал,
Асматал тайна...
Вайн маттахъ со цуьнга
Иштта лен вели:

— Iуьйренан патарш тIехъ
Тхи лепаш, роза
Хуьлур-кха кхетачу
Малхехъа доьрзий...
Хир вар-кха валлалца
Хьоь хъиежа реза,
Реза ву хьоьцанна
Сайн махка верза.

Массо а, цхъаь санна,
Балха тIехъ тоьлла
Мехкарий бовзийта
ТIелоцу хъуна.
Йолахъа, гуьржийн йоI,
Совца дIайола,
Тхайн махка хьо ярах
Кхаь хир бу тхуна.

Тхан махкахь дети дац,
Деши дац сийлахь —
Тхан мехкан сийлалла
Мехкарий бсца,
Я вонехь, диканехь
Я кьело кыйлахь,
Цхьаннан ницкъ кхаьчна бац
Церан эхь эца.

Кьестаяц мехкарша
Тхан дийнах буйса,
Кхочушгеш программа,
Кыйсам дIахьо,
Вайн партии дош Iамош,
Декхаршка хьуьйсу.
Бен дуй-ткъа Даймахкахь?
ДIаьогIий хьо?

Гойтур ю аренаш
Ялташ тIехь лесташ,
Даьхний а гойтур ду
Дилхах дазделла.
Иллеш а хезар ду
Вайн Парти хестош, —
Халкъана, махкана
Ирс цо ма делла..

Екхна ю тхан стигла,
Йоцуш цхьа марха,
Ламанийн басешкахь
Техкаш ю хьун.
Стоьмаш бу хыйкъина.
Цхьа кемсийн хорха
Тоьал ю хьешашна
Кечдалла шун.

Хьелуш ю тхан ломахь
Ца юесуш буьйса, —
Ильичан чиркхаша
Даьхна тхо серла.
Седарчий, беттаса
Цецдуьйлуш хьуьйсу:
Къонделла тхан лаьмнаш,
Дахар ду керла.

Еларца шен цергийн
Жовхарш а къегош,
Гуьржийн йол лен ели,
Соьца яц херо.
«Нино» — цле хиллера.
Со шех а хьегош,
Лаьттара кхоьллинарг
Говзачу пхьеро.

Днийцарехь, Нино яц
Соьца ян реза.
Атта дуй ша вина,
Кхиьна мохк таса?
Кхоьллина-кх хlorанна
Сил дукхабеза,
Хийламмо и кьуьйсусуш
Дlаделла-кх шен са...

— Мел яккхий кьайленаш
Ас шега юьйцуш,
Тхан юьртахь кьастийна
Йол ю сан, Нино.
Цхьа кьайле — и езар —
Дац цхьангга дуйцуш,
Безам бу тхойшиннан
Нахах лачкьийна.

Бертахъ деш безамца
Мукларло доцуш,
Вовшашна сил дукха
Дезаш ду тхойша.
Даггара тхайн безам
Блаьргашца буьйцуш,
Безаман алунехъ
Догун ду тхойша.

Блаьргаш бу ма-дарра
И реглан кока,
Цара хьо, цкъа лаьцнехъ,
Амал дац хеца.
Шовданан эшарехъ
Зевне аз дека,
Хьуна и цкъа хезний —
Даним ду хьовца.

Аренга ма делли,
Терк санна, сетта
Ловзаргахъ, сцени тлехъ
Йолучохъ хелха.
Мекар ю, аьрха ю
Шена ма-хетта,
Балха тлехъ норма цо
Кхочушйо кхолха.

Шайна и гур-кх, олий,
Юьртара клентий
Хийлазза боглу-кха
РагI йоцуш балха.
Яхьбуьйлуш, йоI къуьйсусх.
Балха тлехъ хIуьттий,
Боьрзу цIа норманаш,
Кхочушой шалха.

Маршонца, безамца
Соьга куьг делла,
Гуьржийн йо! д!аяха,
Къаьстина халла.
Со-м лаьтта ца хууш
Сайна х!ун хилла,
Кхиссало кийрахь дог,
Меттиг бац дилла.

Чехкачу Арагвис
Туххучохь гола,
Хъаьггинчохь со вуьтуш,
Йо! къайлаели.
Іелац со. Мохь туьйхи:
«Тхо долчу йола!»
Цо соьга б!аьргашца
«Йог!ур ю» — эли.

Вайн махкахь мехкарий,
К!ентий бу оьзда,
Даймахке безам бу
Уггаре ч!ог!а.
Нана-мохк, дайн лагта
Кийча бу хаздан,
Цаьргахь ду-кх тешаме
Хиндолчун дог!а.

ВЕСЕТ

Вовшийн хила доьгІна доцуш,
Дуьне дисар сох хилахь,
Хьуо езнариг дагалоцуш,
Цкъа сан коше ялалахь.

Сох дисина дуьне делхош,
Блаьрхиш охь ма хецалахь.
Къа ца хеташ, дог ца лозуш,
Екхалой а хІотталахь.

Безам буьйцуш байташ язъеш,
Чурт кхала ма гІерталахь.
«Хьо чекхвели!» — охкуш, яздай,
Цхьа акха тІулг богІалахь.

Цу тІулга тІе хІора сарахь
Цхьа олхазар хуьйшур ду...
Безам хестош и декарехь
Хьан дог доьлхуш хезар ду.

Вовшийн хила доьгІна доцуш,
Дуьне дисар сох хилахь,
Хьуо езнариг дагалоцуш,
Цкъа сан коше ялалахь.

КЪЕЧУ ИЛЛАНЧИН ХЕЛХАР

Ширчу мукъамашна тѣра

Кхаъ кога жѣйн гѣанта хойй,
Пондаран лерг хъовзадой,
Сайн гѣайгѣанийн ойла гулѣой,
Ас дѣаолу «Яла-лай!»

Неѣармачех ѣуьргаш девлла,
Уьш эца сан дац цхъа шай!
Дела ва со, миска, велла!
Суна диснарг — «Яла-лай!»

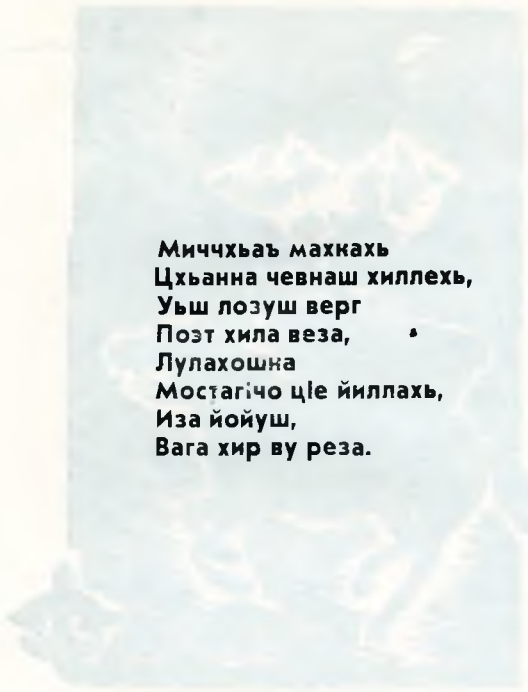
Пондар! Вайша меца, шийла
Хилар хууш деца вай?!
Вайшинна а хъанал хилла
Диснарг ду цхъа: «Яла-лай!»

Акха дечгах бина пондар,
Ахъ соьцанна бала лайн!
Доггах аз а даржош гонах,
Хъо бекахъа: «Яла-лай!»

Седарчий, бутт лавгта дуьссу,
Ловзаран чѣуг хѣоттайой,
Иодий, гѣнайолу буьйса,
Вай дѣаалахъ: «Яла-лай!»

ПОЭМАШ

**Миччхъаъ махкахъ
Цхъанна чевнаш хиллехъ,
Уьш лозуш верг
Поэт хила веза,
Лулахошна
Мостагічо цле йиллахъ,
Иза йойуш,
Вага хир ву реза.**

ЛАМАНИЙН СУРТАШ

(Некѳан репортаж)

1

Некъ бу тогта,
Сиртанан тай санна,
Нецуш велахь,
Машенначул члог!а
Тормоз оьшу
Машен лесочунна.
Цунга хьакъ дед
Цу машенан догла!

Кхачам бац-кха
ГАИ-н билгалонийн —
Некъо гола
Мел тухунохь ластга!
Тормоз оьшу
Хьан машенний, хьуний...
Марша гюлда!
Некъ хуьлда хьан атта!

Бац-кха меттиг
Хьуна юстахвала:
Аьтту агlor —
Кlorгехь Орга кхерста.
Аьрру агlor —
Блаьн-Дукъ¹ стигла даьлла
Южалла ю,
Яцахь тормоз, дуьрста!

¹ Грознера Советское бойдучу новкъахь меттиган цле.

Гуш мел долу
 Лаьмнаш, бердаш, даккъаш
 Це йолуш ду,
 Хено кьиза аьхна.

Туйра дуьйцуш,
 Лаьтта шира тархаш,
 Ткъа вайн дай а
 Туйранашца баьхна.

Бензинан чам
 Избеш цленчу мохца,
 Машен йоглу
 Ширчу юьрта, Шуьйта.
 Хьеший а бу
 Цхьаьний боглуш соьца,
 Хlor тулгах а
 «Истори» юьйцуьйтуш.

— Собар! Кхуззахь
 Машен сацаелаш!
 Шу а, лаьмнаш,
 Тарлахь, хьалагюьвтта!
 Сийлахь поэт
 Хилла кхузахь лелаш,
 Ваийтина,
 Россех хилла готта.

Цо ладегІна
 Нохчочуьнга хийла,
 Шен дахаран

¹ Дийцарехь, кхузахь сецна М. Ю. Лермонтов.

Цу гаьржачу дийнахь
Дезна цуьнан
Харцонан кад мийла,
Шен ойланца вайн
Лаамех схьаййна!

Чишка уллохь
Іуьллу цхьа байн-кӀажа,
Циггахь цунна
Нохчо дуьйцуш Іийна.
Россахара
Веъна хьоме хьаша
Лерина цуо,
Цуьнан дагах ийна.

Тахна хеза
Декаш нохчийн маттахь
Ца лендолчу
Иллин мерза мерзаш.
Сийлахь поэт
Вайн могаьрехь лаьтта,
Вайца цхьаьнна
Дахар ирсе дерзош!

4

Адамийн барт —
Уггар йоккха хазна,
Тахне кхехка,
Вай кханенна гӀиттош.
Денлуш гойца
Дуьйцуш а ца хезнарг.
Зама уьду,
Хиндерг герга хӀиттош.

Вай деладо
Маьрша хьоежуш малхо,

Машар, беркат
Хилча лаьттаь даьржаш.
Халкъаш бертахь
Деха, йоцуш шалхо, —
Льоху цара
Вайн Дуьненна маршо...

5

Хууш деса
Вайнах муха баьхна,
Муха хьегна *
Дайша ломахь бала.
Даханчуьнца
Дустаьх, гуш ду тахна:
Халкъ гӀаьттина,
Дахар ирсе кхала!

6

Туьйранийн мохк
Болабели кхуззахь...
Цхьа а меттиг
Яц шен цхьа цӀе йоцуш.
Туьйранаш ду-кх
Харжа хьайна деззарг,
Хьайна хезнарг
Ахь кхечунна дийца...

Амма туьйра
Даим хаза хилла:
ТӀулгаш-жовхӀарш,
ЦӀастах деши дӀолу.
Бух — датонний,
Бохь — дашонний гӀала,
КӀентий-наьрташ,
ЙоӀ-деланаш хилла.

Диц ма делаш:
 Шуьйта шу длакхоччуш,
 Аьрру агlor,
 Халчу некъан коччехь,
 Некъахошна
 КIудалца хи мийлош,
 Йол-Дела¹ ю, —
 Хи ду цигахь шийла.

ХIар бу-кха и
 «Кхо-Йол-Еха-Боьра»!²
 «Дела-Кхо-Йол» —
 Туьйранашкахь юьйцу.
 Цхьаь йоьссина
 Лекхчу БIаьн-Дукъ тIера,
 И шал шийла
 Шовда дахьаш шеца.

И «Дела-Йол»
 Скульпторо схьалаьцна,
 Буто-тIулгах
 Йоьттина, ма йина,
 Шиннаь куьйга
 Юьзна кIудал лаьцна,
 Некъахошиа
 Хи луш буса, дийнахь...

¹ Советское юьрта боьдучу новкъахь шовданан йистехь долу бетонах дина йоьлан сурт.

² Грозный—Советское новкъахь меттигийн цIераш.

КІайчу динахь,
 Тіема ваьлча санна,
 БІаьн-Дукъ тіера
 Ерди-Коьрта ¹ вуьйлуш,
 Тіехийзаш ву
 Соьска-Солса ² цунна,
 ЙоІа делла
 Хи шен динна мийлош.

Іуьйкъа хенахь
 Вогу наьрт и йолчу,
 Дин діатосуш
 Ду, бах, дашо гоьза.
 Шена хьалха
 Гор хІотта и воьлча,
 «Дела-ЙоІа»
 Олу цуьнга «веза».

11

Даима а
 Ю шовдане хьобжуш
 Цу ламапан
 Кийрара схьадогуш.
 Дог — тіулган ду,
 Ша ю — елакьежаш
 Маршаллийца,
 Хьо діавовдуш, вогуш..

ЙоІан-тіулган
 «Даг» чухула долий,

¹ Грозный—Советское новкъахь меттиган ціе.

² Вайнехан наьрт-аьрстхойн дийцарикахь — наьр-
 тийн тхьамда.

Кіудал юзуш,
Ной чу Іена шовда.
Хьо гіелвеллехь,
Хуьлу циггахь гіоле,
Хьагвелларг а,
Меттавогий, вьоду...

12

Эзар шо ду
Шовда циггахь Іена:
Къеста ца беш,
Некъахой шех Іабош.
Нана-лаьтто
Мах ца боьху шена,
Вай — шен бераш —
Осала ца Іамо!...

Новкъа вьодург
Цхьа а тіех ца волу —
Хіорамма а
Молу цхьацца чамі.
Дела-ЙоІа
«Хи лур дац» ца олу,
Хин, беркатан
Пусар дан вай Іамош.

13

Дика-м дара
Оцо хи луш дацахь
Осалчарна,
Кхаььнаш ийдечарна,
Ямартчарна,
Дог ціена хьо вацахь.
Эладитта,
Харцо лелочарна.

Дика-м дара
Оцо хи луш дацахъ
Нехан меттиг
Діалаьчна Іачарна,
Тормозаш тіехъ
Оннда лаьтташ вацахъ,
Дуьхьал — боьлуш,
Букъ тіе — еттачарна.

Дика-м дара
Оцо хи луш дацахъ
Малончашиа,
Къуьшна, боьхачарна,
ДоттагІашца
Дог цІена хьо вацахъ,
Хьарам-хьанал
Ца къастош болчарна.

14

Гота охуш,
Вай хІу діадуйиш дацахъ,
Бракоделаш,
Браконьераш, бюрократаш
Муха хьекъа?
Кху дуьнен чохъ дац-техъ
Уьш діабаха
Ядохимикаташ?

15

«КІирнах ткъе шиь
Некъан бохам хилла,
Итт вуьйш, чІогІа
Чевнаш хилла ткъанна!» —
ГАИ-н хаам...
И вай мичхъа билла?

Эфирехь ду,
Хьалхха лаьтташ санна...

16

«Жигули» ю
Лепаш. Заводера
Деъна даьтта
Дла ца даьлла тIера...
ТIехь — кегирхой,
Зезагех тарбелла,
Керла машен
Хахка арабевлла...

Ши йоI, кIанттий
Керлачу машéнахь
ДогIу, доьлуш,
Даккхийдеш дуьненах.
Лаьмнаш, хьаннаш -
Дерриг Iалам шéна
Кхоьллина ду
Моьгту ирсан дéна!..

Хьалхабевли...
Тхо а царех хьогьу:
Тхан ца хилларг
Ма ду церан долахь.
Теман зама
Яра кхаьчнарг тхогьа, —
Кегирхой бу
Вайн ирсен хан кхолуш.

ТIехь, кIажьогьхуш,
Догьлуш ши йоI, кIанттий,
Машенан руль
Лаьцна, кIеда сетташ,

Маршал хотгуш,
Тхуна а кеп хЮттий,
Белакъежаш,
Тлехлелххачу меттехь...

Со а хилла
Цхъана хенахь кьона...
Церан хенахь —
Хало гина суна...
«Ирсе хир ду,
Аьлча, берийн бераш!» —
Тешарий тхо —
Тлеман хенахьлера?!

Церан хенахь
Машен сан-м ца хилла!
Чан а гИттош,
«Хихкина» ас — сара...
Тахна-м гойца
ХIор а машин ловьлуш.
«Хамаъ ца бо!»
Олий хета, цара.

ЭхI! Хьо бохам!
ЭхI, хьо ирча бохам!
Тхуна а гуш
Иккхи лекхчу бердах!..
Тлелел юьйлуш,
Хьийза! Дала тохарг!
Магнитфон
Лекхалуш ю лартлехь...

....Секундаш ю
Оха, цара ловруш...
....Гадийна тхо,
Гадийна уьш чIогIа...

....Эх! Къа я! шун!..
Эх! Машенан бѣраш!..
Шуна орца,
Гю муха де оха?!..

...Хыйзаш, йобсси
Цу стиглара — лаьтта..
Мотор — хьалха,
Ваьшта яха ерриг..
Эчиг — адам
Вовшех ийна, аьтта..
Лоьраш? Пхьераш?..
...Кхин хIуммаъ ца хирриг!..

Маржа я!-кха!
Цхьа бахьана хилла,
Севцнехъара
Вовшийн довза мерза,
«Некъан кхетам»
Луш, боккха некъ биллалц,
Цхьаьний дахна,
Сакъийрина дерза!..

Руль карахь кIант
Хилла-техь вицвелла,
Я зезагах,
Зарзарах бIаьрг кхетта,
Я ламанийн,
Стиглан йийсар хилла,
Машен накъзар
Яьлла-техьа хIетта?!..

ХIар ду хьуна
Новккъахь Iаьржа тезет!

Гергарчарна,
Тхуна а — бен доцуш!
Царна тлаьхъиэ
Чулелха ду реза!..
Беллачара
Пайда а ца оьцуш...

Бохам ца Iайц
Ша болчарна хилла!
Тхан а бIаьргаш,
Дегнаш Iийжа, доьлху.
Сов кьиза бу
Царна хилла кхоллам!..
...Сан накьосто
Доху дагна молха...

Ден, ненанный
Ши йоI, цхьа кIант — доьзал —
Машена тIехь
Кхо бIе метр кIоргге
Чулилхина,
ХIаллакхилла доьза...
Ма вон деъна
Церан безачаьрга!..

Машен чуьра
ДIакхийссина Iохку
Декъий. Ши йоI
Яьлла дуьне диъна...
Зезагаш ду
Къуьйлуш, марахь дохкуш,
Мархалдала
Уьш хIинцаь ца кхиъна...

Тхуна кьежна
Цу мехкарийн балдаш

Жоъжахатан
Ино эрчадаъхна.
Дерриг дуъне
Дакхо делла накхош
Ирчу тІулгех
Деттаделла, доъхна.

18

Ший а цхъаъний
Университетехъ
Дешна яьлла.
Дерриг хилла эрна!
Уьш безначу
КІенташа хІун дер-техъ?
Цара-м цхъаъ дер,
Нанас хІун де царна?

Доъзал боцчу,
Кхин хир боцчу нанас!
Мел хала ду
Ши йоІ, кІант лан цунна!
Цхъаъ бен воцу!
Йнсси яллалц пана,
Шен даг чуъра
Довха біаърхиш Іено...

Цхъа сахът хьалха
Цул ирс долуш нана,
Дуйнах ала,
Ярий кху дуьненахъ?!
«Сакъийрина,
ЦІадогІу тхо кхана», —
Аьлла, бахнарш
Бевли кхунна гена!..

Севци кхузахь
 Варраш, нах, машенаш,
 Бохам бу хIар
 Массарна а боккха...
 Дог ма лозу,
 Бацахь а уьш шениш.
 Оха а тхайн
 Машен юьстах йоккху.

Орцах кхаьчна
 Глаж таккхол верг Шуьйтахь,
 Машенашкахь, а
 Глаш, говрашкахь воьгуш.
 Муш-асанаш,
 Троссаш чуоьхуьйгуш,
 Майраниш бу
 Цаьрцанний чу юьйгуш.

20

Шен берашна
 Таьххье бердахэккха
 ГIерта нана
 Сецош нах бу халла.
 Машен эцна,
 Синкьерам бан боккха...
 Дирзи дерриг
 Йоккха тезет хилла.

21

Баьхкинчарна
 Кху дуьнен чу баха
 Ледарлонна
 Южалла карийна.

Шайн дай-наний
Къанди цара хьалххе.
Бохам болчохь
Ирсе хир барий нах?

22

Ломахь боссахь
Мел боккха а бохам,
Наха, боькхий,
Даьшош дой, длаьхойца!
Цхьабург буссу,
Важ балабо, боьхий.
Бохам боькхуш,
Доттагий бу хьойца.

Байбо бохам
Тезет долчу ценна.
Даьшош дой и
Наха дла ма оьцу,
Хьан дог хьосту,
Длабоккху и ценна,
Хьорамма а
Доглу даьа лоцу.

23

Царна, тхуна
Генна тлаьхьадисна,
Вир схьакхечи,
Наггахь дажа кхевдаш.
Ца карчийта,
Виро шен мохь нисбо,
Ца а кхачна,
Хьуттур ду шен хьаьвде!

Схьахъажа а
И ца деша тхобга:
Шен меха а
Цунна тхо ца хета.
Мегар дара
Белларш цунах хьега.
Виран «хьекъалх»
Хинца-м тхоъ ду кхеташ.

Тхан ницкъ кхачац
Беллачаьрга хьежа,
Кхин атта дац
Хьежа церан нене...
Тхо дIадовлху,
Тосий и байн кIажа,
Чан туьйсуйтуш
«Жигули» машене.

24

Никказ яI-кха!
Тормоз чIогIа оьшу
Машенан руль
Льацна Iаш волчунна.
— Дмитрий, тхо хьох
Барам боцуш теша.
Со лолда хьан,
Газ лун елахь цунна! —

— Ца веьна со
Москохара дуйна
Кавказе схьа
Кхуззахь бердах эккха.
Ахьмад, теша,
Кхетар ву хьо цIийнах,
ПаргIат Iелахь,
Машенна чохь техкаш, —

Боху Дмитрийс,
Москохарчу хьешо.

Тхо паргIат ду.
ХьалхIа некъ бу беа.

Руслана а:
— Оьшу нийсса бIе шо
Суна бицбан
Ирча, боккха бохам.

25

Гора яI-кха,
Хьо, ткьоллагIа бIешо!
Хьаьдда доьду,
Машенна тIе даьлла.

Алал, мичхьа
Кхаьчна, хууш дуй хьо?
Стенга кхача
Карзахдаьлла, ала?!

Цу тIапангах
Инзаре тарделла,
Стенга хьаьдда,
Хьо стенна хьердаьлла?

Ма гIертахьа
Сенчу цIарах дага!
Хьо Дахаран
Цхьаь бен доцу Ага?!

Дехьа агIор —
ДаьIнаш, моьнаш, чевнаш
ДIа ца йовлуш,
Лабтта, уьш совюьйлу...
ПаргIатонна
ГIуьйттучийн цIий Iена,

Ницкъ белара
И чевнаш дІакъовла!

26

Шовда малий,
Яйа хъайн хъогалла,
Ламанан мох,
Шийла хи ду аьхна.
Ламанан нах
Онда цунна хилла.
Сингаттам
Я гІайгІа йоцуш беха. ■

Ченан кІуррий,
Бензинан къахъ эций,
ДІакхачал хъо
Ялсамане — Шуьйта!
Сов гІиллакхе,
Оьзда хир бу хъоьца,
Дукха хиларх,
Хъеший сов ца хета.

Иштта ду цу
Ширчу юьртахъ, Шуьйтахъ —
НеІ йиллина
Ца Іаьш, дог а доьллу.
Хъоьга хъоьжуш
Іийча санна хета,
Хъуна хъалха
Сискал-туьхий дуьллу.

27

Сискал-туьхий
Лур ду, мах ца буьйцуш...

Кхо де-буьйса
Чекхдаллалц ца хотту
Деьна гуллакх,
Ахь айхьа ца дийцахь.
Кюрдор вац хьо,
Ца валахь а меттах.

Ялтийна тIе,
Сийдойъуш, ког тохахь,
Лору ломахь
Доккха далатохар.
Сонтаваьлла,
Ялтийн сий ахь дайцахь,
Мац а вина,
Цо хьан сий а дойу.

28

Беркатечу
Вайн машаран хенахь
Дуьне дуьзна,
Іанадахна гонах.
Мецачеран
Дуьне ма дицделаш,
Церан гIайгIа,
Церан ойла елаш!

Вайга хьоьжу
Малхбузе, малхбале,
Гийла тийжа
Наной, бераш кьоьлlexь,
Вайн дикане
ЧIогIа са а туьйсуш,
Дегйовхонца
Вай долчухьа хьуьйсу!

Шен семан тіхъ
 Латта хъавзичхъана
 Цунна хилла
 Ерриг чевнаш, девнаш...
 Сискал-туьхий
 Къуьйсус, ций а Іизнош,
 Вай ма кхаьчна
 Кху маьршачу дийне.

Кхела йоккхус
 Бисна орам санна,
 Дисна цхъацца
 Ширчу гІопан пенош...
 Паччахьо и
 Яйтина ю тІамна.
 Лиэтта шотой,
 Къуьйсус маьрша денош.

Куьг кховдийна,
 Сийлахь-Воккха Ленин,
 Генна хьалха
 Лаьмнашка дІахьожу.
 Сатийсинарг,
 Мел ца гинарг гІенах
 Ламарочо,
 Іамош, Іилма доьшу.

Шага-гІулгах
 Схьадаьккхина пхьеро
 Шериповн сурт
 Хьожу дешархошка,
 Сурта хьалха
 Зезаг дуьллу бери

Кога доьдуш,
Нанас беша хьош а.

Шотойн студент
Воцуш яц цхьа глала!
Массо меттехь —
Республикехь лоруш,
Говзанчаш бу,
Ялта, даьхний лело.
Хьехархой а,
Гарабевлла льраш.

Москва-глала
Хлораннан чохь еца, —
Хьехамаш бо,
Кхарех дагаюьйлу.
Дерриг дуьне
Антеннаша льцу.
Телевизор
Йоцуш мила йело?

Майста ваха-м
Говр ца каро тарло,
Ткъа Москва хьо
Дийнахь вьодий, воглу,
Лайнер хохкий.
Вайн Ленинан серло
Яхьаш беьна
Шуйта хлора блоглам!

Телевизор,
Радио — массеран!
Кузаш, хрусталь —
Тамаша ца хета.
Шкоলেখь, бешахь
Іамош, кхетош бераш.

Ца тешарг ггуо
Итон-Кхаьлла, Шуьйта...

Керла амат
Го массанхьа — гонах:
ХIора тхов тIехь
ГIевттина антеннаш,
Шийтта рейс йо
Автобусо дийнахь,
Иттех газет,
Журнал кхочу цIенна!

Кегирхой бу
ГIаланашкахь Iемаш
Дуьне довза,
Циггахь тIемаш довлу.
БIе шо кхаьчнарш
«Дуьненан проблемаш»
Къестош хуьлу,
Пхьоьхана а буьйлуш...

Кхузткъа шарахь
Дахар хийцаделла —
Кхузткъа эзар
Шарахь а ца дайнарг.
Юха ца ян
Генаяьлла къоьлла.
Ширчу ломахь
Керла стаг го вайна..

Массарна а
Дицделлийца морза:
Цуьнан метта
Шорта ду моз, даьтта.
ХIинца санна,
Дахар хиллий мерза?!

Хіун ду хаац!
Кхин а хазлуш лаьтта!

31

Стенга яхна
Шун калбанаш, хулчеш?
Мичхъа ю шун
Хьоркунаш, дечган нох?
Зовкх хетара
Морса маша хилча,
Тіекхуллуш а,
Тіебухуш а бара бах!

32

Керла нах бу
Шира Шуйта кхолуш,
Массарел а
Царна юкхехь къаьсташ
Цхъаь ю цигахь,
Хазалло біаьрг кхолош.
Еьна хетий,
Шен шовда а тесна.

Стави басахь ду
Хаза ховха балдаш,
Цуьнан біаьргаш —
РегІан Іаьржа кока.
Беснеш тіера
Кегий клаьгнаш хьулдеш,
Гиччош ловзу.
Детих аз а дека.

Сетта иза,
Шеца некъ а сеттош,

Исбаьхъа дегI
Мобтту хелхадуйлу.
ДегIан куьцахъ
Ез-дари тIелетта,
БIаьргаш чуьра
Оха «шовда» муьйлу.

И горга ха
Динарг хилла говза!
Иичахъана
Мох ца хъакхабелла.
Iаьржа кIажарш
ХIордан тулгIех ловзу:
Тхан ойланаш
Кхерста карзахъевлла...

33

Цаевза йоI
Тхобга схъа ца йобьзуш,
Берриг урам
Шега хъежош, йобду.
И тхан миска
Дегнаш девлла карзах,
Тхо а дуьтий,
Цунна тIаьххый доьлху.

Царалахъ со
Цхъаь ву шек дIа воцуш,
Тергал ца еш,
Лабтташ ву сатийна:
Хаьа цуьнан
Даг чохъ суо хир воций..
Сайна кхочурш
Кхечарна луш Iийна...

Деглах хьерчаш,
 Мохо клажарш ловзош,
 Цлаьхххьана и
 Тхуна схьа тлейоглу...
 «Ма там бара
 Оцунна со вовза?
 Ас хлун дер-техь?» —
 Вовхна ву со члогла.

Байн мох тухуш,
 Тлехъели и суна...
 — Руслан вац и?
 Дела ва хьо марша! —
 Дла тлехъаьрчи,
 Шен мор бостуш цунна.
 Дахар, доьдий,
 Ма хлутту шен хорша!

Бехке воцуш,
 Суна «гисло хилла»,
 Цаевза йол
 Схьа ца хьаьжчи соьга.
 Вист ца хилчи,
 Кхин со ма ца йнэло,
 Накъостах а,
 Цу йолах а хьоьгуш...

— Хьенан ю хьо,
 Хазниг, хьайн цле йийца.

Хьол а хаза
Хьан це хила еза. —
— Сацита ю.
Со кхозлагла еца...
Тиллина и
Шабшна йол ца езаш!.. —

38

— Шабш «Сацита»
Суна це тилларна,
(Хеттийца) кхин
Йол ца йина царна. — *
— Иштта дика
Хир юй хиънехъара,
Кхин шийтта йол
Ян мегара цара!.. —

39

«Ас «Сацийта!»
Аллалц, суна барташ,
Сацита, хьан
Яха дезахъара,
Уллора дла
Яла а ца глерташ,
Со валлалца,
Совца хилахъара!» —

Сан-м бакьо яц
Иштта йоле ала...
Иза-м ас сайн
Дагахь бохуш деца.
Церачо а,
Жимма юьстах валахь,
Талзар дийр ду,
Кхин товр а яц совца.

Сан шернийн мохь
 Деглана базбелла.
 Лавтта охьа
 Ийзаво цуо чогла..
 Шернийн блявнина
 Буьххье тле а ваьлла,
 Охь чу хьаьжчи,
 Суна благор боглу...

Хавий суна-м:
 Сатийсар ду эрна,
 Сан кьоьжалла
 Цунна ма ца оьшу.
 Стенга хьуо ас
 Сайн совнаха шернаш?
 Уьш цунна го,
 Паспорт а ца оьшуш...

Стнглах хилла
 Таьлна-сийна дари.
 Тумса ¹, Борзе ²,
 Варандойн-Лам аре ³!
 Дош дацара
 Циггахь ца ден ловзар!
 Воккхаверо
 Корта ма ца хьавзор?!

Новкъахъ дуьйцу
 Сайн мехкан хьешашна
 Цу йоблан це
 Тиллина ю муха.
 Уьш цецбуьйлу:
 И хезна дац шаьшна
 Цхьаннаъ къоман!
 Хетта-хеттарг дуьйцу...

— «Сацита» — це
 Йолана ца йоглу!
 «Сацита-турс»,
 Болат санна, члогла
 Дуьхьал хлотто
 Деза ямартчарна,
 Нехан хьацарх
 Бахам буьллучарна!

Хьовсал, длогакъ
 «Элгаз кхаш» тлехъ лавита
 «Нихалойн жлар» —
 Истори ю, хеттахъ.
 Ширчух йисна,
 Дай кериста хилла,
 Жлараш, элгаз?
 Царна дина гуллакх!

Хьовсал, Цлен-Дукъ!
 Зевсан-Дукъ ду хьуьллахъ!

Сиела-Пирла —
Бу Славянский Перун, —
Соьска-Солсин,
Боху, ваша хилла.
Лаьтта вайна
Мифийн догла карош!

47

Схьаго длогахь
Кхо-Йол-Еха-Корта,
Маьлха-Аьзни,
Маша-Бузу-Кока;
Дийка-Дела,
Хьийзош дашо урчакх!
Варшахь царна
Селасата дека...

48

Майста, Терла
Зовду вертолетахь.
Говрахь — деза
Шийтта хи, лам хадол
Наггахь цига
Археолог водахь,
Эзар шарахь
Дла мел ихнарг хьадо!

49

Хун хьал хилла
Хьалха беллачаьргахь
Хаьа царна,
Маьлхан кешнаш дастахь.
Дийна болуш
Гича санна бляьрга.

«Довшу» цара
Цу беллачийн васташ!

Цойн-Пхьедера
Шира маълхан кешнаш,
Чохъ !охкуш бу
Генна хьалха белларш...
Хьанна а ма
Ца карадо дешнаш,
Дара, дийца
Бешерашкахъ хилларш!

Цуьнан духар,
Мича хенахъ ваьхна?
Дийнарг, хьаькхнарг...
Чевнах, лазарх велла?
Тешар варий
Вайн дахарах тахна?
Хьоьгур-м вара
Генна хьалха велларг!

Хаьнт!ехъ кхозуш
Уьрсаш ирден аьлха,
Цунна уллохъ —
Локхар т!ехъ бу кад а.
Не!армачаш —
Йолчун когаш талхош,
Къоьлла ю гуш,
Гинчун дог а !адош...

50

Аьтту аг!ор
Хьалаводахъ, Ч!уо ю,
Цунна дехъа —
Мулкъа ¹, Мела ², Гухо ³.

1. 2. 3 Меттигийн ц!ераш.

Циггахь лаьтта
Совьска-Солсин чIагIо —
Цхьа Лам-Кхера,
Хадийна тур тухуш.

51

Терлой, дишний
Хилдехьарой хилла
Кхузахь баьхнарш,
Комаршонах буьзна.
«Дуьне доькьуш,
Дала царна делла
Кура лаьмнаш —
Шен Iаламан хазна».

Стиглан Iаьрчехь
Лаьтта КIирда-БIаьвнаш
Гиний шуна,
Баххьаш стигла кхевдда?
Бийрган Бичча I,
Боху, кхузахь ваьхна,
Хнйла миска
Цо вийна цIий Iаьвдда!

52

Ткъа зумсоша
Хьаша кIовсуш хилла,
Тур, шаьлганаш
Баттара а дохуш,
Барт ца хилча,
Кирчина уьш цIийлахь,
«Хьаша кьуьйсусш
Леш ду тхо!» а бохуш.

¹ Терлойн эла, кьиза феодал.

Тхан зумсоша,
 Ёе шо хьалха санна,
 Кьовсу хьаша
 Тахна а, хьо водахь.
 Цхьацца уьстагІ
 Буьйр бу хьуна цхьанна
 Цхьана буса
 Мухьаддис, Махьмуда.

Ламароша,
 Веьна хьаша кьуьйсус,
 Шаьлтанащца
 Хнийла дина девнаш,
 Хьешан гуллакх
 Иштта хилла-кх тусус.
 Хьаша эцарх,
 Тамаша ма белаш!

УьстагІ буьйр бу
 Хьан доьзална тІера,
 Хьан сий дарца
 Хьан кхерчан а сий деш.
 Хабар дуьйцуш
 Хусамда ву шера.
 Хьешан гуллакх
 Дац-кха ломахь хедаш!

Велла стаг а
 Діа кьайла а ваьхьна,
 Синкьерамаш
 Схьабоьллур бу цара.

Хьуна эшахь,
Лур ю хлусам, даьхний,
Шек ца бовлуш,
Шайн кхерчан сий лара!

ЦIен тIе шарахь
Воглуш вапакхь хьаша,
ЦIийнан, кхерчан
Довзалан цIе южу!
Хьан довзалах
Юьртахь цхьаь ца веша,
ЮьхьIаржоно
Даим хьан дог дожу.

56

Евзий шуна
ХIорд соццучу тIера
Кхоь-ах эзар
Метр лакхахь Iуьллу,
Кхоь-ах эзар
Шо хан кхаьчна Доьра?
Селхана хецна
Спутникаш тIехь лелаш?

Хабий шуна,
Галактикан маьIпехь
Йоллуш ю сан
Дай баьхна юрт — Доьра?
Керим-дадий,
Цуьнан йовIан йоIий
Деха кхузахь,
Пелгашца хан ловруш.

ПетIамат — цIе
Ю йоI-ламанхочун.

Дечиг доккху,
Хьокху гурахь мангал.
Топ а кочахь
Хьуна орцах кхочу,
Буйсаина а
Кхайкхинехь хьо цуьнга?

Петламата
Чилла-Клог¹ яьлла,
Куйгех кад беш,
Доггаха мохь тохахь,
Хеза генна
Шула², Итон-Кхаьлла³.
Акхарой а
Говтту, хуьлий бохам.

Амал — члог¹а,
Добрахойн глап санна,
Даккхалур дац
Цхьаннгаь деган дог¹а!
Хаац суна,
Кхочур ю и хьанна?
Йигначунна
Хир бу ерди-блог¹ам.

Петламатехь
Ю лаьмнийн хазалла.
Оьзда ю и,
Сара санна, сетта.
Дог цена ю,
Цуьнгахь ма дац хилла.
Добра хилча,
Дуьне шен ду мовтту.

1. 2. 3 Ламанцара меттигийн, ширчу яртийн цлеш.

Кхин дIаяха
 Некъ бац машенан —
 Кхузахъ кож тIехъ
 ПаргIат лелаш вир ду.
 Ломахъ ваха
 Лууш волчо шена
 Вир, говр эца —
 Цул дика хIун хир ду?!

Цхъа-ши бIе гIулч
 КIорга Iин чу дужий,
 Хьал тIе долу
 Цхъа некъан тай боьрдах.
 Тхан цхъа накъост
 Инзарваьлла хьоьжу:
 — Жоьжахатан
 Iинах муха девр ду?!

Муха йоккхур
 Машен Iинал дехъа?
 Массо хьостам,
 Винт вовшех ца яккхahъ,
 ХIар адамаш
 Кхузахъ муха деха,
 Лаьмнашкахъ бен
 ХIорш ца мегча тIаккха?!

Iаламо ша
 Художник а хилла,
 Букар боьрдах
 Кхоьल्लीна ю Доьра.
 Вир лаьल्लीна
 Керим-дада хьуьлла
 СхьагIерташ ву,
 Тхо тиларна кхоьруш.

Тхо дІакхечи
Керим-дада волчу.

Пхийтта минот!
Яй чу баха уьстагІ.

«Тобар дара
Сискал-туьхий», — аьлча,
Реза воцуш
Суна корта ластий.

— Чохь ма Іайта,
Іие вай арахь, уьчахь?!

Очакх тІехь гуш
Вешан уьстагІ кхехкаш,
Цу беттасехь
Лекха лаьмнаш гуччехь,
Гуш хи кхерсташ
ДІо кІоргачу ахкахь?

Ас дагарца
Тухий дечиг доккху,
ПетІамата
ЦІе кхарстайо кхерчахь,
Керим-дадас
Жижиг тосу дуккхаь,
Оьрсий, гуьржий —
Хьеший боху баьрчче.

Узарш доху
КІеж туьйсучу яйно...
Дуьйцуьунга
ЛадугІуш бу хьеший.

Жен-жаьла ду
Хьесталуш шен дена,
Іахарий а
Цунна улло дуьйшу.

Кхерчара це
Яхьаш ягош кхерста.
«Тіаккха?» — олуш,
Хьешо дечиг туьллу.
Кериман дин,
Гергга беьна, терса.
Ойланаш еш,
Вир а лаьтта хьуьллахь...

Тіекіелдаьлла
Стиглан сийна бога.
Седарчий, бутт
Тхуна герггахь кхозу.
Инзаре ду
Біаьвнаш, бердаш діогахь...
Хьакхлагіашкахь
Хеза цхьаннан-м оза.

60

— Атта ма дац
Иштта ломахь ваха!
Юьртах, гіалех
Діакъаьстина ціенна!
«Керим-дада,
Гіала вола!» — дехахь,
Жоп хазадо:
— Ямарт хир ву ціиенна!

Со діаводахь,
Доьра елла лара,

Діалекъар ду
Вайн доърахойн хьоста,
Адам доцchoхь
Маца хилла дахар?
Лаан лаьмнех,
Дайн кешнех дІакъаста!

Бе шо сов ду
Со дуьнен чу ваьлла,
Цкъа гина-кха
Суна Грозный-гІала.
Лаьа велча,
Дайн кешнашкахь Іилла,
Ма баха соь
Винчу лаьмнех вала!

Весет дина
ПетІамате: кхуззахь
Яхалахь хьо,
Велча, со дІаволлий.
Кхечахь хьайна
Ирс карадахь бІюзза,
Хьо яллалца,
Доьрах дІа ма яьллахь!

— Машенийн кІур,
ГІаланийн къахь оьший,
Вайн Іаламо
Кхоьллинчунна — хоьтту.
Я гІайвелла,
Я гІелвелла, хьоьший,
Воьрзу, велча,
Ца лендолчу лаьтте!..

Алал, Ахьмад,
 Со Доьрахъ ца хиллехъ,
 Вогуьр вариь
 Кхуза кеста-кестта?
 Мила вара
 «Сиртанан тIай» тилла,
 Веъна хьо а,
 Хьан хьеший а хьаста?

Доьра йоцчохъ,
 Ахьмад, со ца Iело.
 БIаьвнаш лаьтта
 Со бахьнехъ ца херцаш.
 Церан пенойх
 Со куьг хьобкхуш лела...
 Сан вахар а,
 Валар а ду цаьрца.

И кьоркхокха
 Варшахъ хIунда тийжа,
 Селасато
 Бос, мас маца хуьйцу,
 Черчий, дIемаш
 Iаьнна маца юьйшу —
 И берриг а
 Iаламан «мотт» беца!

Гиний хьуна,
 БIаьста буц хьалагIерташ?
 Зезаг долун,
 ТIехъ бумбарен хьийзаш?

Іалам ма ду
Адамашца бертахъ,
Хилахъ сий деш,
Вслахъ хьо ша дезаш!

Детта-Гу тілехъ
Мохо кІужалш ловзош,
Таьллаш тиела,
Хастам беш ду далла...
Накхармозий
МазлагІаш тілехъ хьийза.
Адам доцчохъ
Леш дсца вайн Іалам?!

Суна хаьа
Заза доккхуш хьочо,
Суна хаьа
Маца кхачло детта,
Зарзаран йиш
Маца хуьлу коча,
Хаьа наркаш
Летта я ца летта.

63

Реза вац со
Совьяларна тоьнаш:
Лергьяхаргна
Кхо «иччархо» кхочу,
РечІанашца
Неларчий а льцуш, —
Царех гІалахъ,
Боху, кечбо кхача.

Шан лаьмнашкахъ
Хьехарий ду кІезиг,

Кхоьру, цѣнна
Церан хѣу дѣадарна.
Ницкъ кхачац сан
Вайн ѣедална хеззарг
Орца даккха
Хѣаллак хуьлучарна!

64

Вайн ѣедало
Мел латтанаш охку,
Мехкадаьтта,
Деший, жовхѣарш даха.
«Деший», «жовхѣарш»
Хѣокху Ломахь ѣохку!
Оьшуш дац-кха
Латта ахка, аха!

Хьаькамашна
Хууш дац-техь, оццул
Дукха лаьмнаш
ѣахар дахна, ѣохкий?
Дебар дара
Даьхний дуьне эццал!
Хуушехь ѣахь,
Хилла ѣай уьш бехке?

65

Кхузахь санна,
Даар хѣлац чомехь.
Жижиг, ѣлта,
Даьтта, гѣабакх, нехча.
Беркат шорта
Хилла даим ломахь.
Кхузахь санна,
Хи карор дац, лехча!

Пхи бѣе эзар
УьстагІ, газа яжа
Лам тоьар бу!
Кхузахь оьшу говраш.
Цаьрга кхочуш
Карор юй-техь, хьежарх,
Цхьа а машен?
Ўхобур ю уьш Доьрахь!

66

Ас кхобур ю,
Самукьа а долуш.
Дикчу динахь
Хьо ловзарга вахча,
Къена хиларх,
Дагна тѣемаш довлу!
Динахь, нуьйрахь
Майра кѣситий бехча!

67

Кериман дин,
Сецо ницкъ ца кхочуш,
Тѣех берстина,
Ломахь паргІат кхерста.
Наггахь богІий
Кеп хІоттайо коча,
Ткъесах боду,
ХІокхо гайтахь дуьрста.

68

Деллахь а пу
Керим-дада гІоьрахь
Жа юкъера
Лаца куома Іахар

Хьешашна биен,
Шийтта ха-ност доруш.
Тхоьга хьоьжуш,
Кхин да а цо боху:

— Партин хьаькам
Вара веьна хьастагI
Районера:
«Вайн ойланаш цхьаь ю.
Партис дерриг
Дору, узу, дусту...
Хьан дагахь дерг
Кестта кхочуш хир ду...» —

— Элира цо.
Амма кхо бутт баьлла
Цу хьаькамо
Иштта дешнаш аьлла, —
Керим-дадас
Сих а ца луш дуьйцу
Ма-хеттара
Сихха дан йиш йоцург...

69

Хьешаша соь
Талмажалла дойтуш,
Кортош телюш,
— Нийса ду и, — боху, —
Партин, халкъан
Зле хилар а гойтуш,
Москва кхаьччи,
И хьахор ду оха.

70

— Хезна суна,
Хьо поэт ву, бохуш.

Дайша сий деш
И гІуллакх ма хилла.
Хезаш ма дац
Иллеш, ахъа дохурш?
Лома довла
Тіемаш дац хъан иллийн?

71

Малхбалехъа,
Малхбузенан маѲлехъ
Хилахъ тахна
ЦхъаѲ Іазапо лаьцна,
Бен ца хеташ
Хьо садаІа хиънехъ,
ДІахаалахъ,
Хью илланча воций!

Вайн Дуьненан
Ерриг гІайгІа-бала
Хъан дог дацахъ
Іуьйдуш, шех чекхдѲхуш,
Мегар ду-ткъа
Хьох илланча ала?
Жа дажаде
Ломахъ, латта аха.

72

Мичча махкахъ
Цхъанна чевнаш хиллехъ,
Уьш лозуш верг
Поэт хила веза.
Лулахошна
МостагІчо цІе йиллахъ,
Иза йойуш,
Вага хир ву реза...

Кхузахъ ие хьо
Иллеш яздеш жимма.
Поэт велахъ,
Ломахъ глотту илли.
Вацахъ... мангал
Хьокхур бу вайшимма!
Хьунаъ хуур
Хьуо хIуммаъ ца хиллий!

Хьан ца хир ду —
Даймохк, цхьаъ бен боцу,
Хьан да — дерриг
Вайн Даймехкан халкъаш.
Ирс а ма дац
Даймахкаца доцург,
Вапахъ цуьнца
Зовкх я гIайгIа йовкъуш!..

Гуьйкъа хенахъ
Гийла угIуш барзо
ГIаттор ву хьо
Къаьхъа иллеш яздан.
Даг чохъ кхехкаш
Даймахкера марзо,
ГIуртур ву хьо
Дашца бакъдерг даздан!

Хезний хьуна
Буйсанна чIоб тийжаш
ТIам тIехъ лиэтта
Беллачарна тIера?
ХIоллам хилла,
Хьан дог хир ду Гийжаш,
Хьан иллеш а
Хир ду буьрса, дера.

Гахь а сайна
 Атом, нейтрон дебош,
 Ца вахийта
 Кху лаьтта тӀехь цхьа а,
 ХӀетте деза
 Дахар. Со ца Ӏсба
 Сискал-туьхех,
 Меца хилча цхьаь а!

Вайн Дуьнен чохь,
 Хьайл хаза кхин доцу,
 Хьоме Латта,
 Хьо кхин а хазделла!
 Хуушехь хьо
 Цхьаяхха-цхьаь бен доций,
 Хьо хӀаллакдан
 МостагӀ тӀаьхьаваьлла!

Ву и кьинош
 Кхин тӀе даржо гӀерташ
 Кху Лаьтта тӀехь,
 Кьинойх дуьзна долчу...
 Лазар хьодуш,
 Халкъаш даьхчи бертахь,
 ГӀатта кечлуш,
 Жимма аьтту баьлча.

Нухь-пайхамар
 Хир вац кечдан кема
 Шишша цхьаьний
 Дийнат цу тӀе даккха.

Хіоттахъ вайна
Іаържа къаьхъа-къемат,
Вай ца дина
Дуьне духу тІаккха!

75

Яккхий тоьпаш
Ма яц баьпкаш кхуьйсусх
Мецачна, —
ДІаьвше дарц тІедетта.
Дийнна халкъаш
Шайн паргІато къуьйсусх,
Лиэта, бетакх
Шаьш цІий дІа а детташ...

76

Машаран турс —
Сан Даймохк бу чога,
ПаргІатонан,
Нийсонан а гІарол!
Дуьне дегош,
Ондда хьалха бога,
ДІабаьккхина
Вайн машарна кхерам!

Эзар къолам
Сайн долахъ белхъара
Эзар маттахъ
Эзар илли яздан,
Вер вара со
Шуьга кхойкхусх ара,
ХІай адамаш,
Машар, барттий даздан!

Добра, 1981 шо.

БЕЗАМАН ШОВДА

Діо стиглахь кхокхано
Кіайн тіемаш детта.
Машар, ирс, паргіато
Кхийдадо малхо.
Де дийне мел дели
Ниімат а дудуш,
Доблху вай турпалчу
Кханенга хьалха!

Дахарна, малх санна,
Доттагіал дезна.
Цхьамма а цуьнан орам
Къухлахь ма леха!
Доттагіаллин стом бац
Дахаран хазна?
Хьакъ ду и, чіагі а луш,
Даима даха!

Сакхдевлла, діатийна
Пондаран пхенаш:
Садетта ницкъ кхачац —
Готта бу кийра...
Хецалуо, сан илли,
Терк хилий іенаш!
Доттагіалла доцург
Дицдан ма кхера!

ДегІана чов хиллехь,
Снхха ерзийта!
И ерзар, мо хьовзар
Дагна ду атта.
Динна нуьйр тиллина.
Хьобжуш ду луйта.
Воллу со лаьмнашкахь
Иллица гІатта!

* * *

«Дахахь, кху лаьмнашкахь
Дехар вай паргІат!
Ца дахахь, лийр ду вай,
ПаргІато кьуйсуш!» —
Лиетара ламанхой,
Лаьмнех цІе гІиттош,
ХІар дуьне цендохуш,
Шайшка а хьийсош...

Ламанхой, оьрсий
Ший дуьхь-дуьхьал кхетахь,
Герзех катухура
Цу шимма хьалха.
Дегнаша доттагІал
Лобххушехь, лиеташ,
Декъий охьадохкура,
Шайн наной белхош...

Бехк боцу адамаш
Керчийча цІийла,
Паччахьна-м моьттура
Яхло шен зама.
И яцъеш зезагаш
ГІуьттура хийла
ХІора цІийн тІадамах
Цу хенахь ломахь.

Хинца а лаятта уьш,
Бацалахь техкаш,
«Цен зезаг» — сий дарца
Нохчаша олуш.
Вошалла чIагIлора
Уьш дебаш махкахь,
Цхьаннан хIу доьжначохь
Эзар гIедолуш.

Бе шарахь ца гIелбеш
Латтийна кыйсам
Сел жимчу вайн халкъе
Ца лабеллера.
ГIаддайна, хир хаьдда,
Герзаш дIакхуьйсус,
Нахарний, мангалний
ГIебирзинера.

* * *

Нохчийчу хьажийра
Цхьа эпсар-оьрсн.
ГIех дешна, хьекъалах
Дуьзна ду бIаьргаш.
Куц доккхуш, лергина
Маж яра хьаьрса.
Амато гойтура
Ойланнийн кIорге.

Пестельца хиллера
Оьрсичун уьйраш, —
Цундела вацара
Паччахьо хьоьстуш.
«Нохчочун шаьлтан кIел
Вожийта», лоьруш,
Кавказе хьажийна,
Даймахках кьастош...

Майраллин чинаш ду
И оърси кързвеш.
«Микаил» — це таръеш
Нохчаша аьлла.
Майра дог, дика дин,
Тешаме герзаш
Хъан делахъ, нохчашлахъ
Сий хилла даьлла!

Нохчашлахъ сий хила-м
Оьздалла оьшу,
Халкъаца хьо хилар
Дог цена, хъанал.
Уьш дерриг хиларна
Ламанхойн тешам,
Безам а баьккхира
Оьрсичо шена.

Маршо тлех езарна
И маьрша нохчий
Эпсарна даггара
Безабеллера.
Буьрса тлом длабижна,
Ламанхой бахчош,
Цхьа шо а кхаьчна дац —
Нах бара дера.

Муха хир бац тлаккха
Миска нах дера?
Зорха бу сов беса,
Берзина когаш!
Дикане догдахар
Ца хилча церан.
Лакхти чу боьрзура
Уьш, ирсах хьоьгуш...

Шуьйтарчу цу Глопан
Комендант хилла,
Куьйгал дан вуьйлира
И оьрсийн клант.
— Даделла нохчашна
Глопан ков! — олуш,
Машаре ерзийра цо
Буьрса глап.

Дуккха а халонаш
Шайн бIаьрга яйна,
Къежбелла салтий бу
Сов баккхийбеш.
— ХIун бехк бу нохчийн а?
Цара мел лайна
Iазап хир паччахьан
Къизаллин теш!

— Ша вина, кхиъна мохк
Хьанна ца беза?
И безарх хьанна бехк
Буьллур бу-техь?
Вайна а лаьийца
Ган Даймохк, доьзал.
Са долуш дахьоьжу
Винчу махке! —

Бохура салташа,
КъинтIера буьйлуш,
Иштта а шаьш хийра
Ца хетташихь...
МаIаш чохь вовшашца
ЧагIар а муьйлуш,
Баккхий нах чхернаш тIехь
Гийла Iаш го.

Гуьйранна Микаила
Пхьобьхана волий,
Хиндолчун хьесап деш,
Кхеташо йо,
Дуьйцучун сурт хиттош,
Ойлане бовлий,
Баккхий нах
Пхьобьханахь гийла лаш го.

— ПаргIато-м дуьненах
ДIахадар даций,
Хьулделла, кьевлина
Ламанийн туш!
Луларчу кьаьмнашца
Гергарло дацахь,
Мацалла, кьоблла а
Леш лаьтта шу!

Говрана лан далла
Эчиг аш оьцуш,
Вовшашлахь боккхийца
УьстагIан мах.
Тхан, оьрсийн, болат а,
Деши а деца...
Кьен ду шу, гийла ду —
Кьахета шух!

Туьха ду шун, нохчийн,
Сискалан мехха.
Цкьа духхал барзакь дерг —
Хьал долуш ву.
Дерзинчу дегIа tie
Аш маша буху.
Дуьненах дIахаьдда,
Лекьар ду шу!..

Ца боху оърсичо
Дагахь кхин кхобуш, —
Схьабоху цо нахе
Бакъдерриг схьа!
Бакъдериг дийцича
Карош ду собар.
Собар а халкъехь ду,
Хьекъал а ду.

Ласанаш тIе базлой,
Юьртарчу наха
КIорггера ойланаш
Гулийора шайн.
— Бакълуйш ву Михаил!
Бакълуйш ву! — бохуш,
Ламанел кIайн кортош
ТелIадо дайн...

Цу Шуйта-ГIопа чохь
Схьайилли ярмарк.
Луларчу къаьмнашца
Болийра мах.
Къуй, борззий нохчаша
Кхайкхийра цIармат,
Къахьега гIевттира
Ламанан нах.

Массо а нохчочун
Хьаша а хилла,
Ша волчу схьакхуйлуш,
Уьш болчу леста.
Дерриг а вон-дика —
Хьакъ долччу дуьллу.
Ламанхойх, оьрсех а
Оьзда верг къаьста.

Топ нийса тухура,
Маьлхечо санна,
Ловзаргахь дин хьовзош —
Аьккхичул тов.
Ерриг а мIайстойн кхиэл
Евзара цунна,
Нахана юкьера ша
Къастош дов.

Мел доккха ловзар а
Хуьлура готта,
Цо маса шаршийча
Хелхаран гуо.
Баккхийчу нахана
Буьхьар а хIуьттуш,
Цо лепайора шен
Хьесан погон.

Мария. Цхьа йоI ю
Оьрсичун хазна.
Кавказе ялийна
Нохчийчов тайта.
Шел оьзда йоI ломахь
Юьйцуш ца хезна.
ЛадогIа! Сан дийцар
Деха ца хеташ!

* * *

Мархех шаьш чекхдуьйлуш,
Стигланех гIерташ,
БIаьстенца ламанаш
Лаьттара сенлуш.
Уьш ю, бах, чIагIонна
ХIиттийна керташ,
Зама дIа мел ели
ТIаьхь-тIаьхьа кьонлуш.

Дерриг а Іаламе
Аьхналла кховдош,
Бакьонаш те ели
Исбаьхьа бIаьсте.
Жил-Іалам дерриг а
Са меттах хьадеш,
Цо ницкъ лой, гIаттадо,
Эсала хьостий...

Геннахь го лайн чалба
Ястаза корта.
И яста ницкъ кхачац
Стигларчу маьлхан.
Шовданах ду циггахь
Духдуьйлуш шорта,
Юрт а ю йиллина
Эзар шо хьалха.

Цу юьрта, Шуьйта, хьо
Вовдуш дIакхачахь,
Го хьуна майданахь
Шал шийла шовда.
Мехкарий карор бу
Шовданан коьртехь
Веанчу хьешана
Хин чами кховдо...

Ахь церан бIаьргаш чохь
ХIилла ма леха,
Ма леха сонталла
Цаьргара ахь.
Хьагвеллехь, хин чами
Цаьрга ахь беа,
Мацвеллехь, хьаша ву
Хьо церан цIахь.

Ас хІуѣу лур дар-кха
Царна суо везарг!
Уѣш безар — мел доккха,
Доккха ирс ду!
Атта дац схѣадаккха
Ламанан зезаг, —
Ирхенаш, охѣнеш ю —
Некѣ шога бу.

* * *

Седарчашна юккѣехѣ,
Бутт санна, кѣсташ,
Мария йогІура
Мехкаршна хѣалха.
КІажарш ю сов тайна
ТулгІешца лесташ,
Коѣртахѣ ю чекх са гуш
КІайн дарин марха.

Юх шорта гІабали
Яйн тІаѣхѣа текха,
Махмаран пошмакхша
Ховха бай цоѣсту.
ГІургІезан битамахѣ
Техкабеш накха,
ХІоѣтти и мехкаршца
Шовданан йисте...

Миччахѣ а и хуѣлчохѣ
ДІахІутту ловзар:
Ламанхой баккхийбеш
Шовдане ярна.
Зурманча, вотанча
Лаха ца веза, —
Миччара ваѣлла а
Карор ву царна.

....Суьйранна жа далош
Цавоглу Садо
Вирзира юьртахойн
Пхьоьханна тIе.
Чиетара яьккхира
Шарьелла шедаг,
Лекхира, гIаттаеш
Дегнашкахь цIе.

Цкьа шерша Марня,
ДегI лелош нийсса,
Лаьмнаш маракьовлуш,
ТIам баржабо.
ДаьргIаша яхчийна
Тапчанаш кхуйьсуш,
КIенташа цу стиглахь
КIур хIиттабо.

Цкьа тарло моханна
Хьаьддачу аьрзух,
Буьйсанна ткьес санна,
Раз хьоду цкьа.
Баккхийчу нахана
ТIаккха тIейоьрзий,
Кхокханах ша тарлой,
Соцура цкьа.

Аьхкенан цу дийнахь
Акхтарго санна,
КIенташна тIехтуьлий,
Тухура мох.
Коьртара чекх са гун
КIайн дарин марха,
КIажарех эйина,
Хьерчайо шех...

Шедаган аз Іена
Ша-тайпа керла,
Цу аьзнех юьзнера
Ламанийн юкъ.
Хетара: и лаьмнаш
Нахах тарделла,
Мариян хелхаре
Шаьш хьуьйсусуш ду...

Олхазарш дІатийна
Пелаг ца хьадеш:
Марига хьаьвссинчохь
Дицделла уьш.
Шедаган аз дека,
Цкъа а ца хедаш,
ЛадугІуш, дийшина
Шовданийн хиш...

Шайн куйнех каетташ,
Баккхийчу наха:
— Дуьне ду-кх, Мария,
Хьо йинчун мах!
Ткъа хьан мах хадом и
Товар дац! — боху,
— Тхайн долахь и хилча,
Лур дар-кха хьох!

* * *

КІенташлахь цхьаь вара
Массарех кьесташ
Духарца, герзаца,
Башха бу дин.
Хетарехь, вацара
Дахаро хьовстуш,
Вацара кховьллина
Ирс, аьтто ган.

Кхоьллина вачарх а
Парґат ву хІора
Къийса а, леха а
Дахарехь ирс!
Карор ду, ахь лехахь,
Кхоьллина доцург.
Іалашой, къийсаммий —
Ирс дац ткъа и?!

Динан гаъ хьулбина
Башлакхан тІемаш,
Буйсанал Іаьржа ду
Белшеха верта.
БІаьштиг тІехь чола куй,
Детиха лепаш, —
Хетара баттаца
Нур къийса гІерта.

Горга мекх долчу ден
Аьрхалла гойтуш,
ЧІуг хьовзош, кхелина
Нур догу бесни.
Хетара, дийшийна
Лечано тІемаш,
Ижуна хьаьддачохь
Іалашо лавцна.

Сакъералуш, вольуш
Вацара бере.
Шаьлтанан мукъ буйна
Къуьйлура цуо.
Лечанах тарвелла,
Шен гили тІера
Толлура Мариян
Хелхаран гуо.

Шабаршца ша шег
Дагара дуьйцу,
Лаьттана, стиглана
Хазариа кхоьруш.
Наггахь ша кхерало,
Дашна а доцуш:
Безамо и вагор
Гуш дара шерра!

Хала ду сатийса!
Ойлаян — атта!
Добналла оьшийца
Хьегначу кхача!
Толамах ца тешахь,
Халонехь сеттий,
Шогачохь вужу хьо,
Ирс доцчу кхочу.

Мусин дог кхийдара
Доланца деле:
Добхура цо деле
И йицьян гю.
— И йицьян ницкъ бацахь,
Хун де ас? Ала!
Я велча дIатоха
Мариях со!

Дуй-техьа безамап
Къам, дин я дела?
Сел къиза, буьрса хьо,
Кхиэл хIунда ю?
Безам бу-кх дуьнепан,
Галамап эла!
ХIунда яц и похчо,
Я оьрси — со!

Мел гена ареш ю
Тхойшинна новкъахъ!
Валлалца некъ бича,
Кхачалур юй-техъ?
Мел лекха лаьмнаш ду
Тхойшинна юккъехъ!
Валлалца аьхкича,
Хедалур дуй-техъ?

Дино, ден дог хууш,
Берг етта хьалха,
Хедасш коржамаш
Дѳатуьйсу байн.
Карзахе болатан
Гаьллаш ю ѳуьйшуш,
Лепаш, яьІна а
Сеттайо шен.

Ламанийн Іаннашкахъ,
И бІарзвеш новкъахъ,
Лаьттара Іадатан
И Іаьржа дохк.
Ткъа безам? Малх санна.
Юоккхачу шовкъехъ
Гаьттира, йийсар деш
Нохчочун дог...

ШОЛГІА ДАКЪА

Малх хіунда текха-техь,
Гіелбелча санна?
И хіунда лечкѣа-техь
Мархашла діа?
Лаьмнашка, Іаннашка
Дохк хіунда дижна?
Олхазарш сел тийна
Іаш хіунда ду?

Баккхийнарш, кегийнарш
Хіунда бу гіийла,
Йочанехь дохк санна,
Лаьтта охьтелаш?
Сел боккха бу-техѣа
Лаьмнашкахь бала,
Вертанех санна, уьш
Мархашка лечкѣал?

Мария цомгаш ю,
Синна гатѣелла!
ТІаьххѣара кѣурдаш деш,
Халла садоьлуш.
Цунна бу кѣонахий
Иштта гіелбелла
Лаьмнаш а діатийна
Оцунна ду!

Башлаьмнаш санна, шайн
Кортош кьежделла,
Баккхий нах, салтий а
ТӀехӀуьтту цунна.
«Уггар а везачу
Хьешана.» — аьлла,
Кхоййна кхача а
Схьакхьохьу кхунна.

— Маржа-я! Южал, хьох
Лата йиш хилча,
Ма йойьур яр-кха ас
Шаьлтанца хьо! —
Олура, собар довш,
Са чехка волчо.
Шовкьехь цо дуьллур
Шаьлтан тӀе ка.

...Кхо буйса чекхьели
Кхачех ца кхеташ.
Я хих а ца бина
Марияс кьурд.
ДегӀаха са кьаста
Сихделча санна,
Карзахе деттало
Кийрара дог.

Марияс айбира
Исбаьхьа корта.
— Схьалойша цкъа маллал
Шийла хи суна!
— Ва нана яла хьан!
ХӀун ду хил шорта? —
Уллорчу зудчо хи
Кховдийра цунна...

Цо бете баьхьира
Хих буьзна чами...
ХIун дайна йиси-техь,
Балдаш ца тIадош?
Хьаьжжинчохь, йицъелла,
Цо хи ма Iани...
Корах дIа го цунна
Дарбанан шовда!

Тем боцу ламанхой
Хьаьвсира, гIовттуш,
ХIун хилла бихкинар
Мариян бIаьрг:
Ламанан терхех шен
ТулгIи схьаетташ,
Дарбанан шовда ду
Царна гуш дерг...

Инзаре цу бердах
Хьерчаш чудуссуш,
Мархашка доьрзу и,
Доьрзу и дарце.
И Iена, малхаца
Хазалла кьуьйсусш,
ЖовхIарех хи лепош,
Седарчий хьоьрсусш.

Эзар бос богучу
Цу стиглан Iодо,
Нур даржош, кхолу и
ЖовхIарийн гурахь.
Шовданан тулгIе яц
Цкъа а дIахедаш —
И ято ницкъ кхачац
ЧIогIачу гIуран.

Къоначу нускална
Къена стаг санна,
Органо, качделла,
Къена тлейдо.
Мархаша клайн шаршо
Тлетуйсу царна,
Ца лебаш, цу шимма
Вовшийн а луйду...

Сов хазчу беснеш тле
Индаглаш дийши.
Исбаьхъа цкъоцкъамаш
Дайн охъатела.
Мокхазан дог дацахъ,
Хъан бляьргаш лешош,
Аз гиттош, балдаша
Довха садоулу...

Довха садоура,
Ала ца хлуттуш...
Эххар а дийхи цо
Дарбанан хи...
Амма дац цу тлера
Хи эца атта!
Вала-м ткъа блозза а
Атта хир ду!

* * *

Марияс дарбанан
Хи дехна аьлча,
Ламанхой ойлане
Бевллачохъ биси.
Лаьмнашкахъ малх буьзча
Лаламан кхолар
Цлехъана цу клентийн
Беснеш тле доьсси...

Ламанхой!.. Ас дош ло-кх
 Дахчийна болат
 Сатто а, хадо а
 Атта ду царел!
 Амалца, гиллакхца
 Карор дац гIалат.
 Уггар а сийлахь дерг —
 Шайн сий ду церан!

Ламанхой гуттар а
 Бу кIеда, мерза.
 Цаьргара гиллакх а
 Доккхур дац ахь!
 Ткьа атта меттаххьов
 Син пхенийн мерзаш,
 Къамелехь хьо церан
 Сий лардеш вацахь!

Уггар а эхье дерг —
 Тешнабехк лору.
 Тешнабехк бан йиш юй
 Ша стешха воцчо?
 Къийсамехь шайн дахар
 ДIалур дац дорах.
 Кхерамехь локхур дац
 Юхнехьа гечо!

Ламанхочуьнгара
 Узар ца боккхуш,
 ТIулге а хьокхуьйтур
 Бу шийла мохь!
 Цхьа тIадам бIаьргеха
 БIаьрхи ца доккхуш,
 ТIадамашца дерриг цIий
 Хоьнур ду охь!

Машаре наб еш ю
Батта чохь шаълта.
Хазахета дуьллур дац
Шаълтан тIе ка.
Баттара схъаяккхяхь,
Хьуна хаалда,
Атта дац и йилла
Шен метта д!а!

Вухур вац ламанхо,
Стигла тIеелхарх!
Латтанаш бухдийларх —
Кхералур вац!
Вайн латта-м додур ду
Когаш кIелхъара,
Кхерамехь ламанхо
Вуха-м вер вац!

* * *

Мехкарийнчех терачу
Шайн кIайчу белших
Лаьмнаша хьерчадо
Мархийн кIайн дареш.
ЖаIу-бутт гIаьттина
Седарчий дажо.
ДIасахъаьрси, къарз а еш
Стигланийн ареш.

«Муш — беха, дош — доца», —
Олуш ду ломахь.
Лаьхъа а боккхур бу
Iуьргара ара,
Къежбелла баккхий нах
Дош дийца бовлахь,
Уггар а лекха лам
Башор бу цара!

Тухур ду цара дош,
Муьлхха гIакх дожош,
Тобпан хIоь ца кхочче
Кхачор а ду.
Вожор ву цара хьо,
Ца вуьссург чов еш,
Южаллин меттара
ГIаттор а ву.

— Вуй шулахь майраниг
И хи дан ваха?
Ткъа вацахь, со, Малцаг,
Ву цунна кийча!
Лаьттахула бацахь,
Стиглахь некъ лаха,
Я велла, я дийна
Шовда схьакхачо! —

Олуш, лен велира
Къежвелла Малцаг,
Турпал ка даздина
Шаьлтанна тIе.
Хеназа воккха стаг
Юттар ян ваьлча,
Леттера ламанхойн
Баьргаш чохь цIе...

Хи йистехь лаьттаху
Массо а кIанта
Цхьабосса диллира
Шаьлтан тIе ка.
ХIора кIант тобанах
Къаста а гIерташ,
Баьхкира воккхачу
Стагана тIе.

Шен шаълта нисйна,
Куй тлетаййна,
(Иштта ду ламанхойн
Некъ юьхьарлоцуш).
— Хи дахьаш вогуру ву,
Висахь со дийна!
Ца висахь, Органо
Сан чарх длаоьцуру.

— Эшахь, вай дло лекхчу
Башлома тiera
Дахьар ду цхьамма а
Хьадаза ло.
Цхьа а вац халонна
Хир волуш кiera!
Ва дада, декьалвеш,
Ахь пурба ло! —

Олуш, цхьаь велира
Тобанна хьалха,
Цлоькьан дог сецадеш
Готтачу кийрахь.
Карзахе коча дин
Буьйлура хелха...
Дог майра Муса ву
Цу динан бере!

— Гюй, вола! — элира
Кьоьжачу дадас, —
Некъ дика хуьлда хьан!
Дала гю дойла!
Лаятта кураллица
Шаьлтане кхийдаш,
Хетара цунна ша
Дуьненан эла.

Иштта ду ламанхойн:
Цхьаъ хьалха волуш,
Сий лардан, эхь айдан
Махкана тIера.
Ткъа и лахь, декар ду
Сийлаллин иллеш.
Дуьненчохь ницкъ хиллий
Нохчийн кIант къарван?!

Мусийна еара
Масийтта аса,
Туьта а хи эца
Шовданна тIера.
ТIаккха дин хьаьдира
Мохал а маса,
Мокхазах ткъес гIиттош
Ленаш кIелхьара...

Малх буьзи. Лаьмнашкахь
Йоьссира буьйса.
Машаре Iалам а
Гийла дIатийра.
Органо-м, гIел ца луш,
Бердашца къуьйсу.
Буьйсано седарчийн
Чиркхаш латийра.

Дийнахьчул дазделла
Хетара бердаш.
Буьйсано набарна
Iалам тIатийра.
Ламанийн баххьаш ду
Стигланах гIерташ.
Муса вайн, дохк санна,
Буьйсанах ийна...

— «Хьюьнар — сов! Хлонс — нийсса!»—

Олуш ду ломахъ.

Хъанна а до цара

Шайн хлонсан дакъа.

Толам а хуьлуйту

Массеран долахъ.

Ткъа хьюьнар?

Цхъанцца а

Дац иза доькъуш!

— Бесират, хъан суьйре

Декъала йолда!

Хьюо меттах хъаярна

Ахъ бехк ма билла.

— Юъртахой, диканца

Шу а дехийла.

Шу вовших ма кхетта?

Вайна хлун хилла?

— Марияс дарбанан

Хи дехна тахна.

Мел дехарх, тхox цхъа а

Ца вуьгуш шена,

Цу халчу шовданан хи

Даккха рахна-кх

Хъан Муса... Шен сил сов

Накъост а воцуш...

...Геннара схъахези

Шовданан гловгIа.

Дог Iовжош, цо кIентийна

Кортош таIийра.

Къежъеллачу нанна

Шаьш еьна гIайгIа,

Хетарехъ, кIенташка

Ца лаеллера.

Къежбелла шен корта
Айбира нанас.
Блаьргаш чохь къегира
Йоккха куралла.
Ойланаш-м дIаяха
Шовдане генна,
Буйсанан боданах
Атта чекхъевлла...

— Баттара ма яккха
Дарвелча шаьлта,
МостагIчун цIий Iанош,
ДIатухур яцахь!
Дош ма ло пхьоьханахь,
Хьайн дог яхь даьлча,
Хьуо хIаллак хилла а,
Кхочушхир дацахь!

Хи доцуш цIа вагIахь,
Цхьаь бен воцчунна,
Дуй бууш, хьарам бин-кх
Ас ихьна пакха!
Циггахь лахь, хIар латта
Хьанал ду цунна!
Ткъа висахь, лелийла
Тхов боцуш акха! —

Аьлла, жоп делира
КIант винчу нанас.
Юьртахой дIабахна,
Ша йиси цхьалха.
«ХIун хир-техь сан Мусех?
ХIун хезар тахна?
ХIун шийла кхаь бахьар
Iуьйренца малхо?» —

Бохура шен дагахь
Мискачу нанас.
Шовдано-м дарделла
Кхуяна цхьаь дуьйцу.
Дозалций, куралций
Букъ тоьхна цийнах,
Сахьийзаш, чекхъяьккхи
Цо буьрса буьйса.

* * *

«Некъ бира нохчочо» —
Аьлча, дуй нийса?
Тийсало, шерша и,
Пенах дIалетта.
Ког хIотто меттиг а
Йоккху цо, къуьйсуш,
Я куьг а дац леташ
ТIулгах ма-хетта.

Мел дийцарх, хуур дац,
И берд ца байча.
Аьрзуна атта дац
Цунна тIедала!
Аьрзуно бен беччу
Нохчийн кIант кхечи,
Ловзарах тарбелла
Шегара бала!

Ларамза ког кхетий,
ТIулг карчахь бердах,
ГIовганца чухохку
Цо тIулгийн рема.
Буьйса яц Мусица
ХIумма а бертахь!
Шен дена сагатдеш,
Дин терса геннахь...

Къевли-техъ цо аса,
Цкъа а ца яста?
Важ юъхъиг чухийци
Клоргачу Инна.
Ткъа Ин чохъ, бодашкахъ,
Хлуммаъ ца къаъста.
Аса а дlааяйра,
Бух боцчохъ санна.

Кхозу и пхи бле дол
Бердана генахъ.
Хлуммаъ яц схъалаца,
Мlара дlатассал.
И тайпа сурт хуълур-кх
Ирчачу гlенахъ,
Самах мел дайнарг а
Дуъхъал а туъйсуш.

Дарбанан шовда-м ткъа
Дескара уллохъ.
Кастташ Орга хlар
Чуийзош, терса.
Хи доцург латта дац
Бухахъ ког биллал.
Южалло блъргаш ду
Тlехъийсош буърса...

Цlехъана мох баълла
Товжийра хъун.
Хетара, йижийна
Мохо кlа-буц.
Ша-тайпа мохъ баълла,
Дийкира Ин.
Хийцира lаламо
Дерриг шен куц.

Стигла а обккхуйтуш,
Кхерстира ткъес,
Ламанаш, Іаннаш а
Дегийра цо.
Алонца ластийра
Шен цІеран кхес,
Серла а боккхуш и
Берриг а го.

Гайтира ма-дарра
Ламанийн сурт,
Геннара ширъелла
БІаьвнаш а гин.
Даккъашкахъ, Іаннашкахъ
Даържира «гурт»,
Даържина, гІелделла
ДІадайра и.

Берзалой, чагІалкхаш
Левчкъира дІа,
Йоьхначу буьйсано
Дайьина гІад.
Іожаллий, Мусий шиъ
Къийсалуш ду. —
Шинна а хІар дуьне
Деллера гат...

Сов ирча еьнера
И ирча буьйса,
Эхъ дайна, сов къиза
Цо Муса Іуьйду.
Къардайна, па вухуш,
Мусас а къуьйсу,
Сел чІогІа лардечу
Шовдан тІе кхийдаш.

Органах кхеттачохъ
Шовда ган гІерташ,
Хийла некъ цу стиглахъ
Малхо бинера.
Сан мохк бу кхийнарг
Ницкъ болу наьрташ!
Мусас хи ийцира
Шовдана тІера.

«Хиллехъ а схъавогІуш
Сан туьта еса, —
Хинца-м бу, туьта, хьан
Дуьненан мах!
ХІай дела, кху новкъахъ
Сан вала дезахъ,
ХІара туьта Мариях
ДІатоха ахь!

Къематахъ хин долчу
Сиртанан тІеха
Ца воккхуш, вожийта
Саьмгалан цІерга!
ХІай дела, валийта
Кху «некъахъ» дехъа!
Кхачийта хьомечу
Марийна герга!»

ДогІано тІадийна
Аса ю шера,
Охьшарша санна, дац
Ирах хьалвала!
ДІаболу ницкъ лобруш,
Деттало кийрахъ
Довха дог. Хета и
ГІерта схъадала!

Діо терхах хъеха чохь
Блаьргаш а кьерзош,
Бухіано, цецьюйлуш,
Кхуьнга цхьаь-м хьотту...
Ціеххьана бенара
Гіаьттина аьрзу
Елира моханца
Кхунна злок етта...

Кхин чіогіа-м лазор вац,
Ахь шаьлта тохахь,
Я тентаг воккхур вац, а
Ткьес кхетарх хьуна...
Хетара, стигланаш
Кеглуш тіейоьлху.
Цул буьрса мостагіа
Гина-техь хьанна?

Іадийна волчура
Веара метта.
ГІан ду-техь? Самах ду?
Хууш дац цунна.
Юха а кьарвй и,
Коьртах злок кхетта,
Хьотуьйтуш цунна ша
Чувужу генна.

Буьрсачу кьийсаме
Цец арахьоьжуш,
Бена чу тебнера
Аьрзунан кІорнеш...
Кхечеран кьийсаме
Юьстара хьежа
Масане ву рза
Цкьа а ца кІордош?

Керлачу моханна
Ели и гена,
Х'аваэхь пельэккхаш,
Т'ехьяэвзи, г'ерг'лаш.
Т'емаша мох эт'лош,
Иин чохь аз Иэна,
Мусина чухьяэдда,
Южалла кховдош...

Ткьес санна, кхерстира
Х'аваэхь шаьлта,
Аьрзуна дуьхьал цо
М'асонца ерзий.
Х'юь санна, сихонца
Кхунна т'ехьяэдда,
Шаьлтанна т'е яха
Ламанан аьрзу...

Дег'I доькьуш, и шаьлта
Чекхьйолуш шена,
Цо м'араш кховдийра
Мостаг'Iчун дег'Iе.
Шен чевнан хьостанах
Довха ц'ий Iанош,
Бекхам беш, лаьхкира
Дилхан к'Iоргене.

Елчи а юй дагахь
Мостаг'Iа хеца?
Ясталуш яц м'араш
Дилхан к'Iоргера.
Воху-техь к'ийсаме
Х'иннца а шеца?
Елчи а дийначел
Хета и дера!

Къаьсти и дегІаха
Коржамаш йохуш.
Елчи а дийкхи цо
Шен мостагІчунна...
Сан махкахь аьрзушна
Иллеш ду дохуш.
Аьрзу — и масал ду-кх
КІилло воцчунна!

Мусина йицъелла
ДегІан йозалла:
Ламанан боккха берд •
Ша ийбо моьтту.
Дарвелла, сихвелла,
Хьалшерша халла.
ДегІ хедош пхьарсашна
Аса чухІуьтту.

Этіийна гІовтал ю,
ТІелхигаш кхозуш.
Юьхь, когаш, куьйгаш а
Дуьзнера цІийша.
ТІехтилла Мусина
Іожаллин доза.
Дог диллинчул тІаьхьа...
Латта цо хьоьшу!

Сихонца дІакхачо
Сил деза шовда
Мусас шен бисина
Ницкъаш гулбора.
Кьийсамехь толамах
Ахь дог ца диллахь,
Іожаллин дозанехь а
Қарор ду гІора!

Таро яц, яхъ елла,
 Дахар схъаэца.
 Тегийта клайн марчо
 Іаьржачу тешца...
 Тіехтила йиш йоцу
 Іожалла ягІахъ,
 Хьакъдолчу хьуьнарна
 Ницкъ хуьлда дегІехъ!

БЕЗАММИЙ, ШАЪЛТИЙ

Къуша къола санна,
Вайша къайлах дийциннарг,
Къаноша кхиэл санна,
Кхайкхийна ели хьо!

Халкъан илии тIера

Юра а ца йолуш
Юьсуш яц къайле...
(ПирIано лелийнарш
Хууш ду тахна.)
Лаамза гIотту и,
Нахала йолий...
....Цхьа къайле шен йоцуш
Цхьа а ца ваьхна.

Цхьанна а шен къайле
Лело дац атта:
Тарлац и готтачу
Богучу кийрахь!
Цо шег даима
«ХIун де ас?» хоьтту,
И къайле ша лахьте
Яхьарна кхоьруш...

Дешархо! Ахь суна
ХIинца бехк биллахь,
ЧIагIо йо-кх хьуна
Кхин къайле ца йийца!
Бехказа виталахь,
Дацарна хIилла,
Со оццул дог цIена
Хиларна хьайца!

Ас хьуна дуйцуш дерг
Бакъдолуш хилла,
Цхьа а хьарк дац кхузахь
Дестийна, гIалат.
Сайх къайле тешийнчо
Дехарна селла,
«Бехкечийн» цIерш яхарх
Со хьалхаволу...

Бакъйолу цIерш йийцахь,
Дов гIатто кийча
Питанчаш карор бу
Къайлешкахь тебна.
Нахалахь церан сурт —
Чам боцуш, ирча!
Делар-кха вайн латта
Ша царех Iаьбба!

Дешархо! Хьуна-м уьш
Бовза а тарлой,
Лечкъабарх, цIерш хийцарх
Ца бийцарх хьайна.
Мел яккхий шеконаш
Бакъдолчо къарйо!
Ма лсха «бехксениш» —
Генахь бац хьуна!

* * *

Органал дехьа хьа юрт Iуьллу,
Сехьа йистехь Iуьллу важ.
Мохь тоьхна хьо кхайкхахь, халла
ТулгIеша аз дIа-схьа хьош...

Белхан гIовгIа уьйш ю цигахь
Синкъераме эшарех.

Орга, хlorде кхача дагахь,
Глергла цхъана эшшарехь.

Дехъа юъртахь Салман веа,
Сехъа юъртахь — Элиса.
Ларъеш бlаьргех вочу нехан,
Салман цунна тlеххийза...

Шен сил чlогlа езаелла,
Цуьнца ваха кечлуш вара.
Ган хъеелча, язлой цхъалла,
Телефоне кхевди хlара...

Безаман ницкъ, цуьнан йовхо,
Къасто воьлча, хуур ду:
Цо ца йоьрззург дагна чов йо!
Ма къестийла цкъа а шу!

* * *

Телефон, иштта хьо
Цкъа а ца екнера?!
Хlун ду-техь? Хlун ду-техь
Ахь цунна деънарг?
Корах го: lаь гlутту
Серашна тlера.
Ша-тайпа дагий цо
Салманан дог!..

— Элисин накъост ю
Хьоь къамел дийриг...
Элиса сауьйзуш,
Гелъелла ю.
Хетарехь, къоначу
Дахаран уьйриг
Тховса, дlабаьстина,
Чехболуш бу...

Лоъраш бу говзаниш
Цунна тлехъ лаътташ —
Цуънан дахар бахъанехъ
Гайглане бу.
ВорхI буйса чекхъели
Южаллин меттахъ...
И глоттург хиларх тхо
Дог диллина ду.

Хъскъална тар туъйсуш,
Цо хъан це йоху,
Кхетамчохъ — даима
Лоъху цо хьо.
Хьо ваглахъ, тлевита
Амал дац боху...
Элисас Юдика е
Аьлла-кх хъан!..

* * *

Телефонан дехъа юьххъехъ
Цуьнга лийнарг сецца дIа.
Ца евзина шело хъаьдда,
И гадийна, воьхна Iа...
ДIа ца йоккху лерга тIера
Телефонан трубка цо.
Б!аьргаш севцца — царна гора:
ЦIийно, хьийзаш, боху го.
Карзахдаьлла некхах лиэта
Дог, Iовдарна балано...
Кхокхано до шен цIийх къурдаш,
Хъаьшна хилахъ куьйрано...
Салман жимма меттаххъайн.
Кхетам боьсси коьрта чу.
«Са, цIий, дог а дIало хъайн!
Яккхалур ю, гIоьртича!

Цхьаъ ду дегӀехъ лела шӀий,
Цхьаъ ю амал! Ойла — цхьаъ!
Орцахвала, лор хилий!
Схьаэца ахъ чевнан да!»

Трубка йилли меллаша
Шен метте охъ.
Ларам боцуш санна,
Бели шийла мохъ.
Беснеш тӀоьхла керчи
БӀаьрхин ши седа.
Хийти цунна шен
Дахар а дӀахедаш.

— Муха лайна и шийла кхаъ
Телефонан сераша?
Муха ловр ду цо чевнан да,
ЭтӀаяхъ ша лӀьраша?
Биллиний-техъ Органна тӀе,
И кхаъ хезча, буту ша?
Кхоьлиний-техъ бӀаьстенан де,
ДӀожний-техъа диттан гӀа?

ХӀунда яц сан таро
Цунна тӀехӀотта?
Мила ву ца гуш верг
Сан цӀена дог?
Цунна а ма дац, ткъа,
Со ца гуш атта!
ХӀунда бо тхойшинна,
Ницкъ хӀунда бо?

Ӏадател тӀехвала
Таро яц, боху.
И Ӏадат кхоьллинарш —
Адамаш ду.

Шаьшна а хаьйца
И мел ду боьха!
Тлаккха а, ца хоьцуш,
И латтадо...

Маржа-я! Ца гелбан
И луьра кыйсам!
Массо а вац лоцуш
Кыйсаман дакъя...
Ткъя толам хуьлуш буй
Деккъя сатийсарх?
Боккхур бу сайн безам
Серлонан новкъя! —

Бохура Салмана,
Инзараваьлла.
Ца лора цхамма а
Хеттаршна жоп.
Сов кьиза ду ладат!
Цунна тлехваьлла,
Атта дац дIаловза
Цхьаьа а ког!

* * *

СхьавогIуш шен хилла
Дегъандо ерриг,
Схьакхаьчча-м, Салманан
Йоьхна дIаели.
ДIааьлча, ден йишас:
«Хьан коьртехь цуьрриг
Кхетам бац! Ва Iовдал!
ДIаяла! — эли, —

— Ас дега дIаалахь,
Керчор ву цийлахь!

Махкана хьалха сий
Дойъур ду хьан!
Яхийта, иммансиз!
Вахча ву сийлахь!
Бакъо яц хьан соьца
И къамел дан!»

...Цхьа доккха эхь дахьаш
И веъча санна,
Кхардаме буьйлура
Юьртара нах.
Безачийн сингаттам
Хуур бу хьанна?
ХIорамма хедабо
Шен туьшан мах!

Салмана йо хIинца
ГIелаллин ойла:
«Да-нана, ден йиша —
Уьш хийра бу.
Берриг а цхьаьний уьш
Жоьжахата гIойла,
ХIар гIуллакх Элисин,
Сан — шиннан ду!

Кху юьрта чубогIуш,
Некъ бара шера.
Ткъа кхузахь — инзаре
Iадатан Iин!
Таро яц хилла Iен
Харцонна къера!
ТIаьххьара маршалла
Ца хоттуш Iен!»

Суьйранна ца гуччу
ТIай кIел а вахна,

Хан такха хиира,
Ойлаеш, и:
«Буйсанна мухха а
Кхочур ву тахна!
И боцург лаам сан
Цхъа а бац кхин!»

* * *

Орган тлехъ суьйренца
Гуллуш бу бода.
Чскхъсли блаьстенан
Маьрклажа хан.
Цинлучу батто шен
Малаш схьакъедош,
Хетара, глерта и
Нохчийн юрт ган...

Дерриг ду кху юьртахъ:
Клуб, серло, школаш.
Къинхъегамехъ хилла
Турналхой бу.
Цул совнах, схьахезча,
Цецвоккхий глорош,
Ца оьшу ширделла
Гадат а ду.

* * *

Элиса Гуьллур
Южаллин меттахъ.
Глан санна, тлелерта
Южаллин тар.
Кхетамца ойланаш
Серлонга евлча,

Салмане кхойкхура
Шен дагахь хIар.

Ткъа нанас, тIейогий,
ЛадугIу, тIаккха
Дуйцучух ца кхеташ,
Тамаша бо:
— Устазе кхайкхалахь,
Делан цIе яккха!
Малике, элчане
Дехалахь гIо!

— Устазе, малике,
Деле ца кхойкху...
Южалла къехкайо
Салманан цIарца.
ЦуьнIарчу безамо
Божу сан накха,
Богу и ницкъ болуш
ХIар дуьне марца! —

Олура шабаршца
Элиас нене.
Лерг дуьллий, шен йоле
ЛадугIу цо.
Аяташ доьшура,
Лахлора хене.
Куьйгаш хьала ловцура
ДоIанна шен.

* * *

Сингаттам баьлла
Ма веьнера дада,
«Там боцург» цхьаь хезна
КетIара чу.

Ша дийца воллалца
Мегар дац хъаван, —
Ахь хъавахь, хир бу хьох
Кхерзина цу!

— И боьха хIума ю
Еъна вайн юьрта! —
Кхоьссира зудчуьнга
СьгIазе дош.
И хезна, Элиса
Айбира корта,
ХIун боху ладогIа
Къеначу дас.

«Мила хилла-техъа
И «боьха хIума»?
Вац-техъ и сан деган
ДоттагIа Салман?
Бех хIунда вина-техъ?
Суна ву цIена!
Хир вац-техъ къахетарг
И схъа тIевало?

ХIан-хIа! И-м тарлуш дац,
Ша гIенах дацахь!
ГIенах а и гойтур
Вацара цуо!» —
Даръелла, цергашца
Балда а лоцуш,
Баьккхира шен меттахь
Хъаьвзина гуо...

Халалла дегIана
Хъацар а тухуш,
Дархочо кIорггера
Даьккхира «охI!»

— Ва нана яла хъан!
Хіун дин ахь тхуна?! —
Нанас чуиккхина,
Хьоькхура мохь.

Хіан, молха ду хьуна
Москвара деъна...
Кхунах хир ду боху
Дегіана дарба. —
— Москвара молханаш
Ца оьшу суна!
Ца оьшу, нана, ахь
Буйсанна ларъяр! —

Москвара деанарг
Діатуйтту молха:
— Дарба дац хіокхара
Лазарна дан! —
Даккхийра хин эгош,
Біаьргаш а доьлху...
Хаьттича, жоп дели
«Дог лозу сан...»

— Кхетамах телхина-кх,
Сан миска йоІ, хьо!
Со йитий ма гіолахь
Кешнашка діа!
— Тховсачул кхеташ-м со
Цкъа а ца хилла.
Ціена мел дериг а
Бохьа ду-кх хъан!

Лазаро таіийна
ЙоІ харцлоь моьттуш,
Устазе кхийлина,
Діаяха и.

«Гур ву-те! Я гур вац?» —
Ша шегә хойттуш,
Салмане сатуйсуш
Элиса ю.

* * *

Кьилбанал сема ю
Салманан ойла.
Чугъетташ, тӱхьийза
Элисин ценна.
Кхоьру и: лаац ша
Цхьанна а гойла.
Гюьнча вац... Дагахь дерг
Дисина шенна!

Салман ву дарвелла,
Ша хьелуш хета.
Схьакхаьчна мел хан ю!
Ца буйьшу нах...
Хьалхачул гӱараш еш,
Жӱаьлеш а лета.
Цецволий, дӱахьожу
Аьллачу «шахх!»..

Меллаша гӱотту и,
Гонаха хьожу.
Меллаша тосу цо
Хьулвелла тӱай.
Меллаша талларца
Агӱонаш хожу...
Тӱелиста кечлуш ву
Безаман тай...

Хӱаваал дайн дара
Цо хьеде куйьгаш.
Цицгочул байбора
Ловзуш ког цо.

Хетарехъ, иштта вайн
Тлевахча шена,
Цо лаца там бара
Ламанан лу!

Меллаша кхечира
Ценошна улло.
Меллаша даьстина,
Диллира ков.
Учен тле велира,
Ког байбеш халла.
Гарол дан, лецира
Цо коран глов...

...Хезира чохъ гийла
Цаьнцалган екар,
Хезира дененан
Новхарийн «уьхь!»
Буткьачу сера тлехъ
Гийла дластехкаш,
Сахьто ден тата а
Хезира чохъ.

Раггу клел котамаш
Меттаха хьера.
Сайри клел жлаьло шен
Екийра зле...
Хуьлийла дацара
Иштачохъ майра,
Таро а яцара
Иол на гуш лен!

Элисин хан лобруш,
Дийкира бешахъ
Туьйранахъ це яхна
Деклаза члоб.

Баттана тебачу
Мархашка хьовжуш,
Угларца жлаьло а
Делира жоп.

«Маржа-я! Сан ойла
Хаьахьара хьайна,
Мегар-кха сел кьиза
Ца дека хьо!
Ахь доьхург хуьлийла,
Декьазниг, хьуна!
Нахана ца гуш дерг,
Хьуна хIун го?

Южалла! Южалла!
Кьинхетам боцург!
Хьо-м яций хьукма деш,
Я кхиэл еш нийса!
Бле шарал тIехваьлларг
Ца хьево, боху.
Кьонаниг дIахьо-кх ахь,
Тхо тIаьхьа хьийсош!»

Меллаша ший а куьг
Хьовкху цо пенах.
Чекхвуйлу, ладовгуш,
Элиса ловхуш...
Элиса цу хенахь
И гуш ю гIенах,
Дарбанан хи дахьаш
Шена тIевогуш...

...Хезира Элисин
Довха саделар...
Хегара, хезаш ду
Детгалу дог.

Дицделла Салманна
Шен дегI, шен дахар:
Ма-ярра Элисин
БIаърлагIа го.

Диаметтах и хъайча-м
Пен бара хъалха.
Болатан я тIулган
Хир бара и.
И-м новкъа бацара,
Хиларх а кхолха!
Цул чIогIа лаьттара
Iадатан пен!

Халкъо ма херцийна
Бастилин пенаш,
Паччахъан набахтеш
Йохийна халкъо!
ПаргIато яьккхина
Дайша, цIий Iенош!
ХIунда бац вайгахъ ницкъ
Iадаташ дохо!?

Лиира Салманна
Мохъ ала эццахъ:
«ДIатийса, хедадай,
Iадатан гIоьмаш!
ДIахеца шайн безам,
Энаша лаьцца!
Серлонгахъ ирс эна,
Дахарах Iемаш!»

* * *

Беттасехъ схьагора
Хъун йоцуш куьйса

Ламанаш. Стигла а
Бух боцуш сийна.
Юкбал тІехъяъллсра
Къахъелла буйса...
КІордийра Салманна
Го талла цІийнан.

Ижонна тебначу
ЦІоькъачул башха
Меттахъхъар, садаІар
Салманан дац.
Салман! Хьо я воьхна,
Я ву хьо стешха?
НеІ елла! Кор делла!
Хьо ган стаг вац!

ХІай стигла! Ахъа а
Кораш діакъовла!
Хьоза, хьо ма дека!
ДІате хъайн бенахъ!
Седарчий, беттаса,
ДІакъайла довла!
Орга, хьо ма гІергіа,
Салмате Іена!

Мархашлахъ седарчий
Девлира къайла,
ГІаш юккъе хъулбелла,
ДІатийра мох.
Батто а шен чиркхаш
Чуоьзна гІийлла,
Салманна гІаролла
Кечдира шех.

Тховса-м ду стигла а,
Дерриг а латта,
Бехказло йоцуш,
Кхунна гю деш.
Ткъа Салман воьхна ву,
Пенах дIалетта,
Воцушехь айкхвала
Цхьаъа а теш.

«Со-м цкъа а ца хилла
Къобал деш къола,
Я къола деш волчух
Ваьшна а вац.
«Стешха ву, къу санна» ,—
Хезнера олуш.
И дешнаш ца хилла,
Ца хилла харц!

Бахьна дуй со хила,
Къу санна, стешха?
Бакъоне диллича-м
Бахьна а дац!
Эхь дац ткъа вай хилча
Iадател эшна?
Лекха лам баьккхинчо
Ца боккху арц?» —

Элира Салмана
Ша шегга гIийлла.
Цул тIаьхьа неIаре
Кхевдира и...
ХIай дела! И неI-ма
Къовлаза хилла!
Меллаша, ког байбеш,
Велира чу...

— Мила ву чувевьварг? —
Хаьттира нанас.
— Со ву и-м, длайижа... —
Хазийра жоп.
Ах-гленан набарах.
Са даьлла пана,
Длатийра кхетамал
Толарна наб.

Набарах ша ден «хур»
Сацийра дадас.
Юрглана клел керчина,
Вирзира пел.
Гуьллучохь сеттина.
Мекхаш а тадеш,
Пису а хьаьрчира
Кетарна клел.

...Ши-кхо гуьлч йисина
Йол йолчу кхача.
Салманна-м бу иза
Бешеран некъ.
Юккьехь ю хинна а
Схьаелла дезаш
Къайленех юьззина
Инзаре нел.

Хетара, бомба ю,
Эккхарна кхоьруш,
Схьалоцуш шозлагичу
Неларан тлам.
Схьаеллаели нел.
Жим-жимма херлуш.
Дацара самах ган
Цул доккха глан.

Элиса Іуьллура
КІайн дарин меттахъ,
Буйсанал совнаха
Вацара теш.
Буйса ю-кх безачийн
Тешаме доттагІ.
Ахъ кѣинош летаде —
Цо хьулдо уш.

ДІахъаьжча, хетара
Блешерийн новкъахъ,
Хетара, бле метр
Болатан пен.
Кхевдича? Дацара
ХІумма а юкъехъ,
Дацара хІумма а —
Цхъа хІаваъ бен!

Дадас бІаьрг биллира,
Ирча гІан дайна.
ГІенахчул ирча ду
Самах гуш лаьттарг!
Теша а ца лаьа
Гуш долчух шена:
Салман ву Элисин
ГІевлангехъ лаьтташ!

Син метта топ кхетта
ЦІен экха санна,
ГІаьттира шаьлтанца,
Хъекхаеш цергаш...
Ямартло йицъелла
Шина мисканна,
Безамо яйарна
Кхераман терго...

Пена тІехъ, тховн шуца,
Къийган тІам санна,
Шаълтанан инзаре
ИндагІа текха..
Воккха стаг кхетамах
Телхина цІенна,
Бехк боцчун цІий Іано,
Тарвелла экхах.

ДІаласто кечийна,
Куыг даъхъна тІехъа,
Гулдаро цо дегІан
Дерриг а гІора.
— Сихвеллачу меттехъ
Ахъ собар деха! —
Элира ша шега,
Ляъттачохъ гІорош.

Собаран, сихаллин
Лестира терза,
Цхъабосса герканаш
Нисъелча санна.
Сий дайна доързучул,
Сий хилла дерзар,
Мел доккха вон хиларх,
Линра цунна.

ТІера дІаайина
Іадатан мархаш,
ТІера дІатеснера
ГІиллакхийн пардо.
Ма-дарра, дерззина
Схъагора дахар
Эзар бос богучу
ЖовхІаран суьртехъ.

Лазар длааиделла
Йолана тлера,
Йицелла цунна шен
Лазаран це.
Хьегнарг, сатийсинарг
Кхаьччий хиънера —
Ницкъ болу сийлахь лор
Вовссина тле!

— Вай, дела! Хлар хлуи ду?
Хьо ма да соьга! —
(И шегга деъна ма
И йоккхасе!)
Длаглолахь масонца!
Блаьргех хиш оьгу...
(Вахийта-м дагахь яц
Сил башха шен.)

Даго дладовхура
Галамо делларг.
Матто цхьаь дуьйцушехь,
Кхийдара куьйгаш.
Кхин юха ца воглуш,
Длаволу велларг.
Дахаран кхерч хир бу
Даима богуш!

— Элиса! Элиса!
Сан деган серло!
Со вита тлерта хьо
Дуьненчохь цхьан!
Безам бу-кх ницкъ болуш
Южалла кьарьян!
Схьало ахь! Суна ло
Хьайн чевнан да!

Алахъа, муълха ю
Хъан лозу меже?!
Алахъа, мел чlogla
Лозуш ю и?!
Діаэца сан дог, са —
Деззариг, харжий!
Хъан метта діакхалха
Со реза ву!

Ца теша! Ца теша
Со жоъжахатех!
И — бале кхаъчначийн
Дегнашкахъ ю!
Ца теша! Ца теша
Со ялсаманех!
И — ирсе кхаъчначу
Безамехъ ю! —

Салманан біаьргеха
Дуьйжира біаьрхи.
Элисин некха тіе
Дуьйжира и.
Цо, дилхах худалуш,
Ягийра дархо,
Даге діакхечира
Безаман це.

Говзачу пхьераша
Дахчийна болат
Безаман йовхонехъ
Маллуш, кladлора.
Язьелла шаьлта,
Бюзза сов йолуш,
Куьйган а дацара
И латто гlора...

Ціеххъана дІахъаьжча,
Салманна яйра,
«Зов» гІаттош, буйнара
Охъйоьжна шаьлта.
БІаьрхиша буьзнера
ЦІий идда боьра
Салмана, хъалъэцна,
ДІаюьллуш батта.

— Воккха стаг, декъала
Йолда хъан буьйса.
Хъан гІайгІа ю-техъа
Собгарчул йоккха?
Ахъ йина кхиэл ярий
Кхолламца нийса?
И кхиэл ахъ кхочушъяхъ,
ГІалат ву тІаккха!

Шун цІен тІе со вар ду —
Дезаран бахъна.
Сий дайъа, эхъ дахъаш,
Ца веъна — теша!
«Конаха» — аьллачохъ
«Собар» ду, баьхна...
Мел хийра велахъ а,
Вай со-м шун хъаша!

Шен нанас аганан
Хенахъчул чІогІа
Ас, езаш, хъоьстур ю —
РагІ соьгахъ еца.
Ден-ненан цуьнгарчу
Безаман догІа
Іаламо соь делла...
Ма къийса соьна.

Хьуна сан ций эшахь,
Ас до и хьанал.
Амма... Цхьаь доьху хьоь:
Цуьнца со виллар...
Цул тӀаьхьа со висахь,
ХӀуттийла кхана
Элисин гӀевланга,
Чуртан тӀулг хилла!

Чурт санна-м, сецнера
Воккха стаг ша а.
Ницкъ тоац шаьлтанан
Бакъ безам хадол
Кхеттера гуш долчух,
Ца гинчух цкъа а!
Элисин бӀаьргаша
Бохура: «Дада...»

Кхеттера воккха стаг:
Керла ю зама!
Керла бу безамаш,
Безарш бу керла!
— Байттамал! Воцу со
Кьона шух Ӏама! —
Бохура шен дагахь,
Кхиэл йохош, кьарлуш...

* * *

Эзарнаш шерашкахь
Дендина Ӏадат,
Ляьттинарг хӀинццалц схьа
Ца дохалуш,
Цу шимма диллира
Дахаран кхиэле,
Хийрачу кьаношна
Дош а ца луш!

Адамний, Хъавай шиъ
Лардинчу батто
Гховса а лардора
Безачийн ирс.
Хаъттича, эр дара:
Ирс долчех лаъттахъ
Цу хенахъ дуьйна схъа
Хилла хIар шиъ!

Беттаса къайлах кхин
Ца хъежалора,
Берзийра корах чу
Серлонан цIов.
Довхачу шабаршца
Садоьлуш гора
Буйсано ирс, къахьой
Даларна сов.

Дахаре бсзам бу,
Южалла къаръеш!
Дахаре кыйсам бу
Южал тIеоьцург!
ГIаролле хIоьттира
Бсзам уьш ларбеш,
Ницкъ боцуш дирзира
Къинхетам боцурш!

ГОЧДАРШ

**Илли дара парглатонна со гиттийнарг,
Гор ца хлуттуш, вала хъехнарг — илли ду.
Сан дахар а Даймахкана иллик декна,
Сан южалла, илли хилла, глоттур ю!**

М. Джалиль

ШСАДРОТ

А. С. Пушкин

ІАЪНАН СУЪЙРЕ

Букар дарцо стигла кхолош,
Буърса чимаш хьийзадо,
Наггахь цлевза барзах тарлуш,
Наггахь берах белхам бо.

Наггахь тишчу тхов тле долиь,
Карзахе ча кегадо.
Некъах тилларг санна, догліь,
Тхан цІийнан кор туху цо.

ХІар тхан тишчу цІийнан кхало
Сингаттамо хьаьшна ю.
Кора хьалха, миска нана,
ДІатийна хьо хІунда ю?

Ба сан нана, гІелїйна хьо
Дарцо бечу узамо?
ГІийла тийжаш, тхьавсийна хьо
Хьайн карарчу урчакхо?

Сан декъазчу кьоналлина
ГІера чагІар малий вай?
Қад схьакховдабехьа, нана,
Цуо-м са паргІат доккхур дай.

Илли ала суна, нана,
Хастош хІордан олхазар,

Іуьйранна сатосчу хенахь.
Дуьйцуш, йол хи эца яр.

Букар дарцо стигла кхолош,
Буьрса чимаш хьийзадо.
Наггахь цлевза барзах тарлуш,
Беран делхар хазадо.

Наггахь тишчу тхов тле долий,
Карзахе ча кегадо,
Наггахь, тилларг санна, догІий,
Тхан цІийнан кор туху цо...

М. Ю. Лермонтов

* * *

Суо-цхьалха буйсанна со араволу,
Дахкарлахь схьакъегаш мокхаз некъ беца.
Тийначу арено деле ладоьгъу,
Вовшашца къамел деш седарчий гойца.

Стиглахь ду тамаше-ойлане тийна.
Аренаш беттасехь йийшина юхку.
ХӀар Ийжам, доглазар хӀунда ду суна?
Син кӀорге толлуш ас ойланаш охку.

Дикане сатийса меттиг бац кхана,
ДӀадахнарг цуьрриг а дагахь ца доллу.
Лаьр-кха дӀавижна, вицвала суна,
ПаргӀатой, тийналлий лӀоху ас халла.

Лууш вац шийлачу лахьти чу верза,
ДӀавижна, вицвала лаьр-кха суна,
Цкъа мукънаъ нисдина нийсонан терза,
Дахаран ницкъ дебо ерриг а ханна.

Буйсанна, дийнахь а сан безам хьӀобстуш,
Сайна тӀехь декийла ирс кхуллу илли,
Турпал наж сайна тӀехь, шен генаш лестош,
Тийналла Ӏалашъеш бекийла гӀийла.

* * *

Кхачделла можа ялта аренгахъ техкаш,
Мелчу мохехъ къона синтарш декаш геннахъ,
Сийначу глаш юккъехъ лаържа хъечаш лечкъаш,
Цу бошмийн Индаглаш лустделлачу хенахъ,

Техула тхи хъаьрсина, хаза хьожа глиттош,
Цийеллачу сарахъ я Гуьйренан анахъ
Кулла клелхъара, шен дато корта телюш,
Клайн зезаг суна дуьхъал ийлучу хенахъ,

Инан клоргехъ шийла шовда ловзадолий,
Суна дуьйцуш схьадаьлла мохк, съна гениэ,
Беран маттахъ тамашена илли олий,
Вицвой, сайн деган клорге цуо вигначу хенахъ,

Длатовйца сан аьрхачу син карзахалла,
Юьхъ тлера хено делла хиэбарш дласдовлу,
Дог теша сан: лаьттахъ ирс каро ницкъ хилла,
Тлаккха стиглахъ гучуволу суна дела!

ГІАЛГІАЗКХИЙН АГАНАН ИЛЛИ

Ілла, кІорни, хьомениг сан,
Олий-болий-лай!
Гийла хьоьжу и беттаса
Цу хьан агана,
Ас туьйранаш дуьйцур ма ду,
Йиш а локхур ю,
ДІавижахьа, бІаьргаш хьабдай,
Олий-болий-лай!

ТІулгаш тІоьхла Терко, гІергіаш,
ТулгІеш керчайо,
Берда йисте, шаьлта иръеш,
Нохчий текхаш го.
Амма хьан ву майра дада,
ТІам тІехь вахчийна,
Вижий Ілла, шек ма вала,
Олий-болий-лай!

Хуур хьуна, дезар ду хьан,
ТІом бан дезар ду,
Майрра хьайн ког ловзуш луйта
Герз схьаоьцур ду.
Чарпазаш еш, боккхуш чилла,
Нуьйр ас кхолур ю,
Сан бІаьргийн нур, дижий Ілла,
Олий-болий-лай!

Куц хир ду хъан турпалхочун —
ГалгӀазкхи ву хьо,
Новкъаваккха кетӀа яълча,
Куьг ластор ду соь...
Хийла бӀаьрхиш цу буйсанна
Ас ма Ӏенор ду!..
Ӏилла, малик, мерза, тийна,
Олий-болий-лай!

Сингаттамо хьийзош хийла,
Варе хьобжур ю,
ДоӀанашца деле гӀийла
Ас хьо воьхур ву.
Хетар ду-кха: сагатдеш ву
Пана махкахь хьо,
Хало йовза кхуьур ву хьо,
Олий-болий-лай!

Новкъа волуш, лур ду хьуна
Сийлахь хӀайкал сайн.
ХьалхӀа леца даим хьайна,
Далла гӀуллакх дай.
Халчу тӀам тӀе хьайн дин лоллуш,
Нана йиц ма е...
Хьо сан кӀорни, дижий Ӏилла,
Олий-болий-лай!

БАРКАЛЛА

Баркалла! Сийсара ас дагара дийцарна,
Со, аьшнаш ца веш, тӀейцира ахь.
Хиллехь а ца кхеташ сан деган шовкъах,
Даггара долуш санна, сан дог эцарна,
Баркалла хьуна!

Ира къамел, хаза бӀаьргаш суна дайна,
ШӀаьш массо а тӀейзийна кхечу меттехь,
Сан даг чохь хир, воьрзуш лаьтте.
Амма лаац суна ахь алар сайна:
Баркалла хьуна!

И хьан миска леш, зазадоккхучу хенахь
Ца лаьара совбуьйлийла иштта,
Чов тухуш, къиза Юттарна метта,
Даггара долуш санна, ахь олийла сайна:
Баркалла хьуна!

Хьан бӀаьргаша шийла гӀура гойтийла суна,
Сан синхьегам, сатийсар цара доьйла,
Ахь мел кхоьллинарг сан хӀаллак хуьлда!
ТӀаккха-м эр дара ас даггара хьуна:
Баркалла хьуна!

* * *

Тамаше шийлачу ахмаски тѣхъара
Йоккхаер декара синхъегам хилла,
Милла а муьтлахъ вен хъан бѣаьргаш къегара,
Къежара балдаш а, гойтуш аьрха хилла.

Дайчу дахкарх чекх лаамза суна гора
Йогу беснеш, кѣайн яьна — нуьре кхоччуш,
Яйра суна: месех едда, яьлла йора
Бесни тѣохла хъаьдда члуг — аьрха гиччо...

Тѣаккха ойланехъ ас кхоьллира сайна
Исбаьхъа йоI, дайчу аматашца шен,
И дегI доцу йоI — бѣаьрлагIа — хѣтахъ дуьйна
Лелайо-кх ас, хьоьстуш, езаш, дагахъ сайн.

Хета суна: и хъан къамел дека зевне
Цъхъана хенахъ цъханхъа-м суна хезна ду.
Даго боху: хъалха гинехъ, дуьллуш эвна,
Хено вайшиь кхул тѣаьхъа а гойтур ду.

* * *

Хлан-хла! Хьо яц суна езарг члогла,
Суна дац хьан хазаллин лепар.
Хьо яйча, сайн жималла дагайогий,
Алсамдолу даяханчу хенах хьегар.

Нагахь со хьежа ваьлчи хьоьга,
Хьан бляьргийн кьайле кхача вулий,
Хьалха хилларг дагайогий, бляьрхиш оьгу, —
Амма дац сан — хьуна вояьху ала.

Хьан сибатехь цуьнан амат лояьху,
Хьан бляьргаш чохь лояьху яйна цле.
Зевне мотт хьан аз долуш бац шеха.
Жимчохь езнарг йояьху сайна тле!

К. Л.

(Байронах тардеш)

1.

Кхечуьнца а ца дицдора
Хьан бӀаьргийн нур ас.
Кхин езарца кьахьо гора —
Даг чохь яра хьо.
Ойланаша набарх йохуш,
Даго шир ца йо,
Цкъа а ца гӀеллуш, соьга боху:
«Еза, еза хьо!»

2.

Хьайн илланча виц а велла,
Кхечуьнца ю хьо.
Даймахкана гена воху
Сайн ойлано со...
ДӀахьонвай со цу кемано
Генна махка дӀа.
Бухахь тулгӀеш екар ю-кха:
«Еза, еза хьо!»

3.

Ткъа дуьненна-м хуур даций
Безам мел бу сан.
Миччахь а ас лехарх, хӀинца
Тийналла яц ган!
Мел сагатдо хийла хенахь,
Мел цо хьаьшна ву.
Даго шабарш дойца генахь:
«Еза, еза хьо!..»

ИРАХЫЕР

Малх а баьлла лома тӀехъа...
ДӀа чу керчи и,
Халла хезаш, дека дехъа
Карзахдаьлла хи.
Беркат алсамдаьлла бошмаш
Дахкарлахь дӀатин,
Тифлис а яц кхин йистхуьлуш, —
Дахкарх дуьзна Ӏин.
Ирча гӀенаш лела, хьийзош
Къинош летта нах,
Синош ларде маликаш ду
Бераш хьобстуш шаьш.

ДӀю, мокхазан бердал дехъа,
АгӀорваьлла, хехъ,
Цу къоначу ножа кӀелхъа
Со ву куза тӀехъ.
Цхьалха волчу ас ойла йо:
«ГӀенах хилла-техъ,
Бодѣ буса ирахьӀен ян
Дош луш суна ахъ?
Сайн безамца сийлахь долчу
ХӀокху сохьтехъ со
Хьобга кхойкху, цхьаь бен йоцчу,
Яре хьобжуш хьо.»

Лахахь цӀераш цу гӀароллин
ТӀай тӀехъ йогуш го,

Килсан баххъаш, сел таржделла,
Хехой санна, ду.
Зовза, ларлуш, банешкара
МаьI-маьIпера шайн
Тобанашца гуьржийн зударий
Болар хьош бу дайн...
Кху бесачу урам-новкъахь
Халла шерша уьш,
Га дехачу чухти тIехъа
Юй хьо йовза йиш?

Геннахь гуш ду шен беданца
Хьо Iаш йолу цIа,
Лесташ йолчу шен ученца,
Техкаш хи чохъ ша.
Кура-хи тIехъ ловзуш болчохъ,
Кхерсташ, шийла мох,
Хьан цIа лаьтта, таьлланг хьерчаш
Комаьршонца шех.
Лекхчу акхтаргел а дехъа
Гуш ду суна кор,
Амма чIурам богуш цхьалхха
ХIинца-м ма ца го.

Ладобгу ас, со ца кхета,
Хьежарх пайда буй?
Куз ма хадий, собар дайна,
Ас шаьлтанца сайн...
Сингаттамо къиза дожуш,
Хьийзадойца са,
ТIуьна шело лаьтта яьржаш
Малхбалера схъа,
Кьобжа баххъаш мархел лакхахъ
Малхо цIийдо дайн...
Совдегарш а тIуьтту тIаккха
Къепалашца шайн...

Діадалахъа, эхъе біаърхи,
Кхехка, сан дог, хьо!
Хъан ямартло, Іаържа лаьхъа,
Хинша суна го!
Хабий суна-м, хьере шовкъехъ,
Стенах воккхаве,
Шен дин хыйзош урам-новкъахъ
Кьона гІезало...
Эрна дац-кха шен дин тийсар
Цо хъан кора кІел!
Хъан дада а хилла-кх безаш
И гІажарийн дин!

Буйна эсна еха мажар,
ГІур ву цунна кІел...
Берда кІелхъа кІело харжа
Бу цхъа готта некъ.
ЛадобГІур ду кешнаш долччохъ,
Хиллалц делкъан хан.
Новкъахъ гуча чан-кІур даьлчахъ,
Топ хъажор ю сайн.
Ма эрна ду-кх сан вегавар!
Тебий, діатое со...
Герга кхочу цуьнан говран «дур»,
И зуламхо ву?!

КЪОВСАМ

Берриг лаьмнийн доьзал болчоьхь,
Дегош лаьмнийн глов,
Казбесканний, Шат-Ломанний
Гяьтти доккха дов.
— Нацкъарбала! — цу Казбеке *
Бистхилира Шат, —
Дойна стаго, хьан бух бегош,
Дойна ницкъан гад!
Ценош дуглур ду цо хинца
Лаьмнийн бердаш тлехь,
Диг декор ду боде инца,
Декор ду цу чоьхь.
Аьчган бел а, хадеш накха,
Юьйр ю тлулгах чу,
Цласта, деши шорта доккхуш,
Некъ буьллур бу цо!
Хьажал, хинццехь къепалш оьху
Лаьмнаш тлоьхла охьа,
Паччахьел а парглат хьалха
Аьрзуш яьхначохь.
Атта дацарх, мекар ву-кха
Тахна вежа стаг,
Мел ницкъ болуш хьо хиларх а,
Лоцур ду цо лаг.
Хьо ларлолахь! Адам шорта,
Ниць бу Малхбален!
— Ца кхоьру со цу Малхбалех! —
Хазий дуьхьал жоп, —

Цигахь адам дижна йизле
 Кхаьчна исс бIе шо.
 ДIо ИндагIехь, вехна ваьржаш,
 Iенош хечи тIе
 Мерза чагIарш, вижна гуьржи,
 Хьажал цуьнга дIа!
 Луьлла уьйзуш, кIуьрла йоьлла,
 Сеттош шен диван,
 Чахчареш кIел йижна Iуьллу,
 Iуьллу Тегеран.
 ДIо, когашкахь Йерусалиман,
 Ягаярна ша,
 Меттах ца хьовш я мотт ца луйьш
 Аре Iуьллу цхьа...
 ...Дехьа ИндагI доьгIна доцу
 Кьахьоьгуш ду Нил,
 Охкуш ду и кхагардахна
 Цу паччахьийн Iизл.
 Бедуин а дин бицбелла,
 Четарш тоьхна шен,
 Дуйцуш ву дайн хьалха хилларш,
 Ловруш седарчий,
 Ерриг бIаьрго лоцу гене
 Йижна синтем ган...
 ХIан-хIа! Ширчу Малхбалене
 Эшалур бац со!
 — Сел хьалхе ахь дозалш ма де! —
 Бистхилира Шат, —
 Хьажал дIога, Кьилбаседе,
 Гуш ду цхьаннан-м хат!
 Сийлахь-боккха Казбек бара
 Цунах баьлла цец,
 Боьхна, хьажий цо шен бIаьргаш, —
 ХIуммаь кьаьсташ дац...
 Цигхьа хьоьжу и, ца кхеташ,
 Ойла яхна гор.

Гора цунна боккха болам,
Гловгла, йоккха глар.
Уралера Дунай долчу
Длакхаччалца дла
Полкаш йоглу бацал дукха,
Техкаш, лепаш схьа...
Леста клужалш куйнаш тлера,
Кла-буц санна, ю,
Маса боглу дошлой церан,
Гиттош йоккха чан.
Тамна кийча батальонаш
Льуста йоглуш ю,
Вота етташ, байракхаш шайн
Хьалха яхьаш ю,
Курпалаш ю цлеста моґінехь,
Екаш, гловгла еш,
Клур а гиттош, царна тлоьхла
Йогуш милташ го.
Ша вахчийна тлеман дарцо,
Хьоьжуш оьглазе,
Инарла ву хало харцо,
Воглуш хало зен...
Лард а, ницкъ а шорта болуш
Говрех терра шайн
Цхьа инзаре йоглу полкаш
Нийсса Малхбале.
Цу къаьхьачу сингаттамо
Говрех терра шайн
Глоьрти Казбек шен мостагійин
Полкаш ягарьян...
Хьоьжура и цхьа глайглане
Лаьмнийн доьзале...
Шен бляьштигна куй тлоьзна,
Гийлла и длатин.

ДОІА

Хіай ницкъ кхочург, бехке ма ве!
Кхиэл ма слахь, Іазан дан,
Лахьтин бодаш кхерамца шайн
Доггах суна безарна!
Наггахь а хьайн сийлахь дешнаш
Сан даг чу ца диссарна,
Хьекьал-кхестам хьох ца тешаш,
Геннахь тилла леларна.
Синглаттабийн Іовраш кийрахь
Шовкъехь кхехкаш хиларна,
Сайн иллеша хьуна хиэрехь
Сан біаьргийн нур кхоларна,
Ирке дуьне готта хилла,
Хьайна тІе ца верзарна,
Воьлхуш, кьинойх дуьзна иллеш
Хьайна ас ца бахарна!
Яйьахьа сан кийрахь алу —
Дуьне марццал йоккха цІе,
Сан дагах хьо тІулг бай вала,
Меца біаьрса тедє сан!
Инзаречу иллин шовкъах,
Кхоьллинарг, ахь ваккха со!
Кьинойх цІанлуш, сийлахь новкъахь
ВогІур тІаккха хьуна тІе!

САГІАДОЪХУРГ

Сийлахъчу зиярта хьалха,
Мацалла азвелла чІогІа,
Лаьттара ойлане, цхьалха,
Гелвелла цхьа сагІадоьхург.

Йоьхура цхьа баьпкан цуьрг цуо,
БІаьргаша гойтура бала,
Амма тІулг биллира цхьаммо
СагІийна кховдийнчу кана.

Иштта ас лийхира безам
Хьан, суна кьайллаха езнарг.
Амма сан ойланаш мерза
Ахь иштта Іехайин, хазниг.

АЪЗНАШ

Хіай шу аъзнаш! Ца хьовш меттах,
Ладугіуш ву со,
Дицло суна стигла, лагта,
Вицло суна суо.
Цу гіум-арахь некъахочо
Къурд бан лобху хи —
Оццу хьолехь со ву холчохь,
Собар доцуш кхин.
Цу аъзнаша гойтуш сайна
Беран-хенан гІан,
Карладоху, кечдеш тайна,
ДІа мек лахнарІ сан!
Карладоху цара суна
Сан езачун сурт,
ДегІ а дагош, къаъсташ санна,
Хета, йоблхуш ю.
Хьере хилла, юхаъ муьйлу
Къаъхьчу денон дІовш,
ТІаккха а ас агІо буьллу
Нехан дашца товш.

КАВКАЗ

1

Хьуна, Кавказ, дуьненан буьрса паччахь,
Ас юха а ло сайн эгIаза илли:
Хьайн лаьмнийн баххьашка сан илли кхаьччахь,
Ахь декъала делахь и, хьакъдолччу диллий!
Хаалахь, хьан йовхо, хьан карзахе дорцан хехкар
Берахь дуьйна сан кийрахь кхехкаш хиллий:
Къилбаседехь, хьуна хийрачу махкахь,
Сайн дагца хьан ву со, хьуна ду илли!

2

Техкавора ахь со, дорцан мара хьерчош.
Цу хьайн лекхчу ламанан аганахь.
Сийначу дохк-мархийн кузаш кIел керчош,
Хьестарца маракуьйлуш, тIейивора ахь!
Со хуьлура вакхлой цу лаьмнийн кхерчахь:
БIаьрго чу ца лоцучу цу ирке арахь,
Наьртан дегI санна, схьагора дIо бухахь,
БIешернийн сал хилла, Кавказан лаьмнаш.

3

Сел жимчу сан коьртахь дашо таж юцуш,
Хьан мархаш хуьлура тикманаш яржош, —
Стигла а кьевкъара, лакхахь «дур» хььцуш,
Набарха довлура и Iаьржа Iаннаш.
Кхетара со церан кьайленан даржах.

Карзахе сан ойла, дарц хуьлуш. яьржий,
Ткъес санна, кхочура стигланан Іаьрче!

4

ХІар дуьне-м сан дагах ца кхетта хир ду...
Дуьненна-м ца оьшу вайн буьрса дегнаш!
Къайленах дуьзначу дуьненан кийра
Кхочур дац уггар а сирлачун біаьрса.
Сан бодє, кІоргачу дагна яц хийра
Снійлахьчу Кавказах еш йолу ойла.
Сан даг чохь гІеллур бац хьох болу безам!
Миччхьа а со хьан ву! Хьан ву со даим!

Муса Джалиль

САН ИЛЛЕШ

Шун зийдигаш ас сайн даг чохь кхийна,
Сан Даймахкахь зазадоккхуш дахалаш!
Син парглатой, деган йовхой шаьшкахь мел ю,
Кху дуьненахь даха таро шун ма ю.

Шуна ерриг деган ойла ас длаелла,
Сан сирлачу бляьрхин кьайле шуьгахь ю.
Шу лахь — со а лер, массарна виц а велла,
Дахахь — шуьца цхьаьний со а вехар ву.

Сайн халкъанний, деган ома кхочушдина,
Ас шун кийра ма йиллина ца нов цле,
Сайн доттагий ас иллешца хьистина,
Мостаглашна илли дагахь нхна тле!

Эхье зовкхах, ирсах ца лехавелла, —
Царех кьехкаш, кхаьрдаш хилла со.
Шен дуьхьа со кху дуьненчохь ваьхна хилла,
Бакьонан шовкъ, иллеш, шуна ас длаело!

Даго соцуш, эххара цкъа тохаделла,
Йина члагло, йоха ца еш, кхочуш ер:
Даймахкана совлат дина, иллеш делла,
Хинца дахар Даймахкана ас длалу!

Со кыйсаман новкъа вигнарг илли хилла,
Бляьстенан чам бовзийтинарг — илли ду.

Корта баккха шен диг ирдеш чалтач воллу, —
Тпаьхъара сайн илли яз деш со а ву.

Илли дара парглатонна со глиттийнарг.
Гор ца хIуттуш, вала хъехнарг — илли ду.
Сан дахар а Даймахкана иллик декна,
Сан южалла, илли хилла, гIоттур ю!

26 ноябрь, 1943 шо.

МА ТЕШАЛАХЪ

«Гелвелла», «Хюьгтина», «Вовжна тлеман арахъ» —
Дагахъ доцуш хабар кхачахъ хъайна,
Ма тешалахъ, сан хьомениг, сох тешначара
Цкъа а иштта эр дац хьуна.

▲

Цийх юьзна байракх ю со хьалхъ д'авовхург,
Халчу новкъа со хьалхъ вуьгу цо.
Бакъо юй сан к'елвиса, г'елвала, воха?
Юй сан кхин ца г'оттуш вожа бакъо?

«Ямартхо!» «Даймахкана ямарт хилла!», — аьлла,
Дагахъ доцуш хабар кхачахъ хъайна,
Ма тешалахъ! Доггах шаьшна везаш хиллехъ,
Доттаг'аша иштта эр дац хьуна.

Даймохк ларба, хьо ларья а со ма вахна,
Цийн ювраш чохъ, герз а карахъ лета со.
Даймахкана, хьуна ямарт хилла тахна,
Кху дуьненчохъ ваьхна ас х'ун до?

«Муса вийна!» «Иза кхин дийна вац!» — аьлла
Сан хьомениг, хабар кхачахъ хъайна,
Ма тешалахъ! Шаьшна доггах везаш хиллехъ,
Доттаг'аша иштта эр дац хьуна.

Діахуулдер-кха сан шелделла дегі Нана-Лавтто,
Цкѣа а лийр дац ціарах догу илли!
Со кийча ву вала, толам боккхуш летта,
Бакьо кѣуьйсуш велларг — цкѣа а ца велла!

20 ноябрь 1943 шо.

СУД ЕЧУ ДИЙНАХЪ

Суд еш тхо набахтера арадехи,
Есачу майданахъ тутмакхийн мога беш.
Шен хазчу юьхъ тле малхо марха уйзи,
Хила ца лууш йоккхачу кызаллин теш.
Баца тле доьжнарг луьйренан тхи дац тахна —
Латта дилхина, къаьхъа бляьрхиш йенош.
Длогахъ хьун, лаьмнаш, боцчу бехкала дахна,
Кызалла ца ган дахкарла дийши геннахъ.
Шело. Кientийн берзинчу когашна йовхо
Луш ду сийлахъ Нана-Латта, хьайре хилла.
Хета: кызалла ца лаелла ду и доьлхуш,
Шен турпал кientашка кхийдош ницкъ, доьналла.
Ма кхера, Нана-Латта, хьан майра кientий
Кхеро ницкъ кху Дуьненчохъ хилла бац.
Хьан кийра тхаьш дерззалц, турпалалла гайта
Хьуна йина члагло тхан юхур яц!
Маларо мустбина, цийбинчу бляьргашца
Суьдхой бу тхуна йожаллин кхиэл схьакхайкхош.
Бакъ дац! Уьш бац кхиэл еш. Тхсшан йожалца
Тхо ду цу йовсаршна тляьхъара кхиэл еш!
Чалтачо шен ямарт диг ирден дай шена,
Йовсарша санна, ен яй цара гларош.
Тхан тляьхъара дош, и зал оьккхуйтуш, тайна
Декар ду цу йовсаршна шаьш изшар карош!
Доглур ду цхьа де парглатонан малх кхетта.
Сан халкъо йовсаршна кхиэл еш де доглур ду.
Бакьонан члир лохуш, тоьшалла а хлуттуш,
Цу дийнахъ цийх дуьзна сан илли глоттур ду!

Гуьржийн халкъан поэзи тІера

* * *

— Хьан майрачух со-м ца веша.
Цул ирчаниг хьанна гина?
Лур ву хьуна цунах, эшахь,
И санна верг, дечгах вина...

Курчу динахь хи тІе вьдуш,
И хьан кІажарш яйра суна...
Карзахдаьлла, некхах леташ,
Сан догу дог гирий хьуна?

Лекхчу тарха уллохула
Эхангах еш назат карахь
Хьо йьодура ирах хьала,
БІаьргех ледаш хиш хьан дара...

Лашар-жІарах, делах тешахь,
Хьо цхьаъ бен яц суна езарг!
Оццул дезаш хилча вайша,
Даллалц цхьаьний даха деза!

— Сайн дадех дуй боу хІинца:
Хилла вац сан хьол сов везарг!
Амма кхоьру: тоьллачуьнца,
Хьомениг, хьан кьовса деза...

Хьомениг, ас доьху хьььга:
Нуьцкъаш йига хьо ма гІерта.

Къахета хъан хазчу деглах...
Иоглур ю со хьогъа бергахь.

Сан майрачун хаьнтлехь кхозу
Цийх ца леба цлокъболат тур...
Хадош хъан, сан ирсан доза,
Цуо вайшиннан ций ланор ду.

Цу хъан дагна хилла бохам
Сайна хезаш бацахъара,
Хъан цу хазчу кога юха
Пазаташ ер, бохуш лара...

— Леча санна болчу дино
Со хьолда цу Нохчийн ара!
Летар вар-кха, цланлуш къиноьх,
Делах кхоьруш вацахъара!

Ас нохчийн мотт ланор беца,
Сайн цле Никло туьллур ю.
Кхолла морса маша эцна,
Ломахь ас жа дажор ду!

Хьо хьистина ямарт куьйгаш
Ас хедор ду кху сайн туьрца!
Нохчийн ломахь лаьржа тлулгаш
Ас кхолур ду цленчу цийца!

— Хьо-м къонах ву, цхаь ма-варра!
Хьол тоьлаш а къонахий бу!
Хьо массарел хаза-м вара, —
Хьол а хаза сан майра ву!

Стелахаьштиг санна, чехка
И кхочур ву суна орцах!
Шен маса дин тлаьхьа хохкуш,
Туьрца боккхур бу хъан корта!..

ЧУЛАЦАМ

Винчу лаьмнийн илланча 5

С т и х а ш

Берд	13
Шуьнехь дош	14
Лойша суна	17
Машаран кхокха	18
Даймахках илли	20
Доттагаша соьга боху	22
«Цийх, цларах...»	26
Ма дохковаьлла со	30
Ламанан хьостанаш	34
«Лекхчу пожана...»	38
Фронтотикан ксхат	41
Клант винчу тойнехь	53
Зелимхан	57
Дог дохден цле	59
Борз ю угуш	61
Вай хлуида олу	63
Винчу денца	65
Маьлха-Аьзни	70
Ламчохь сатосуш	74
Шовда шех схьанйча	75
Сап	77
«Цлога дахдой...»	80
Батте	81
Маржа-яI, боцу ницкъ	82
«Довхачу цу дийнахь...»	85

Шовда	87
Кхузткѣа шо	88
Кхузткѣалга бѣасте	89
Калсидаран тѣаххѣара лист	90
Гаѣржа духар	93
«Кхин цкѣа а хѣѣжур вац...»	96
«Хѣан бѣаѣрхиш...»	98
Хѣѣ марша йѣйла	100
Хѣѣ яре сатуѣйсѣу	102
Ма ала соѣга	105
«Малхе кхевдий...»	108
Батто сагатдо	110
Ловзар	112
Цигонан йѣйе	117
Мехкаршка	121
Гѣѣржийн йѣйе	123
Весет	129
Кѣѣчу илланчин хелхар	130

П о ѣ м а ш

Ламанийн сурташ	133
Безаман шовда	180
Безаммий, шаѣлтий	214

Г о ч д а р ш

Гаѣнан суѣйре	241
«Суѣ-цхѣалха буѣйсанна со араволу...»	243
«Кѣхачделла можа ялташ аренгахѣ техкаш...»	244
Гѣалгѣазкхийн аганан илли	245
Баркалла	247
«Тамаше шийлачу ахмаски тѣхѣара...»	248
«Хѣан-хѣа! Хѣѣ яц суна езарг чѣогѣа...»	249
К. Л.	250
Ирахѣлер	251
Кѣѣвсам	254
Дѣла	257
Сагѣадовхург	258

Аьзнаш	259
Қавказ	260
Сан иллеш	262
Ма тешалахъ	264
Суд ечу дийнахъ	266
«— Хъан майрачух со-м ца веша...»	267

Ахмад Сулейманович Сулейманов

ДОРОГИ РОДИНЫ

Стихи и поэмы

(на чеченском языке)

Редактор Х. Э. Эдилов

Мл. редактор З. А. Сулейманова

Худ. редактор М. Б. Магомаев

Тех. редактор А. Н. Поздняков

Корректор Л. А. Асхабова

ИБ № 874

Сдано в набор 29.01 1982 г. Подписано к печати 12.04 1982 г.
СФ00063. Формат 70х90 1/32. Бумага тин. № 1. Гарнитура ли-
тературная. Печать высокая. Усл. печ. л. 11,9. Уч.-изд. 10,09 л.
Тираж 5000. Цена 1 руб. 20 коп. Заказ № 733. Чечено-Ингушское
книжное издательство Управления по делам издательств, поли-
графии и книжной торговли Совета Министров ЧИАССР, 364903,
Грозный, пр. Ленина, 9. Типография им. И. Н. Заболотного
Управления по делам издательств, полиграфии и книжной тор-
говли Совета Министров ЧИАССР, 364021, Грозный, ул. Интер-
национальная, 12/33.

Мах 1 с. 20 к.

ДОРОГИ РОДИНЫ
(на тече́нском языке)